

MAAILMAKLASSI ÜLIKOOI MEISTRIKLASS

EESTI FOKUSES
6/2010

Kõrgkool 2018

RAHVUSVAHELISTUMISE TRENDID JA PRAKTIKA MAAILMAS

ARENGUFOND
ESTONIAN DEVELOPMENT FUND

Raporti autorid:

Bernd Wächter on alates 1998 a. ülikoolide rahvusvahelistumist ja koostööd edendava üle-Euroopalise mõttekoja ACA (The Academic Cooperation Association) tegevjuht. Varasemalt on ta juhtinud Euroopa Komisjoni poolt loodud Erasmus programmi osakonda ning töötanud ka DAADis (Deutscher Akademischer Austausch Dienst). Bernd on aktiivne ja hinnatud lektor ning paljude artiklite autor kõrghariduse rahvusvahelistumise teemadel. Ta on ka ACA poolt välja antava ülikoolide rahvusvahelistumist puudutava publikatsioonide sarja *ACA Papers on International Cooperation in Education* toimetaja.

Neil Kemp on viimase 20 aasta jooksul edukalt panustanud rahvusvahelise haardega haridus- ja koolitusalasestesse projektidesse paljudes riikides. Ta on elanud ja töötanud ligi 20 aastat Aasias, neist 8 aastat Indias ja Indoneesias Briti Nõukogu (British Council) juhina. Inglismaal vedas ta alates 2000. aastast peaministri initsiatiivil loodud programmi Initiative for International Education. Neil juhtis mõna aega ka Suurbritannia valitsuse kõrghariduse ekspordi poliitika töögruppi *the Education and Training Export Group*. Viimased 3 aastat on ta juhtinud oma rahvusvahelist konsultatsioonifirmat, kelle klientideks on muu hulgas näiteks DIUS (UK's Department for Innovation, Universities and Skills) ja mitmed Inglismaa ülikoolid.

Tõlkija Jutta Grube
Küljendaja Katrin Leismann

Eesti Arengufond, 2010

Eesti fookuses seeria
ISSN 1736-6550 (trükis)
ISSN 1736-6569 (võrguväljaanne)

Kõrgkool 2018
Rahvusvahelistumise trendid ja praktika maailmas
ISBN 978-9949-9100-0-7 (trükis)
ISBN 978-9949-9100-1-4 (võrguväljaanne)

Käesolev raport on avaldatud Creative Commons'i Eesti litsentsitingimuste (versioon 3.0) alusel <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Saateks

Eesti majanduse ees seisvate probleemide lahendused ei peitu pelgalt majanduses – suur osa neist on valdkondades, mida seni pole piisavalt läbi majandusarengu prillide vaadatud. Nii kõlas lõppeva aasta jooksul Eesti majanduse tulevikuteid visandanud Eesti Kasvuvisioon 2018 üks põhijäreldustest. Üheks valdkonnaks, millele seejuures viidati, on haridus ja talendid.

Eesti on väheneva ja vananeva rahvastikuga riik, kus inimvaraga seotud strateegiad peavad ühe osana käsitlema inimeste väljast juurde tõmbamist. Arvestades Eesti teadusmajanduseks saamise eesmärki, tuleb sihikule võtta eelkõige andekad ja haritud inimesed, kellele rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised kõrgkoolid saaksid olla peamiseks meie ühiskonda sisenemise väravaks.

Eesti väljakutsed ei ole ainulaadsed, samuti pole kõrghariduse rahvusvahelistumine neile väljakutsetele vastamise originaallahenduseks. Maailmas on kõrghariduse rahvusvahelistumine viimase kümnendi jooksul jõudsalt hoogu kogunud ning saanud lahutamatuks osaks rahvusvahelise ambitsiooniga ülikoolide ja teaduspõhiseks pürgivate riikide strateegiates. Läbi selle loodetakse suurendada ülikoolide rahvusvahelist kandepinda, soodustada oskustöõjõu sisserännet, genereerida lisatulu haridusteenuste ekspordist ning ehitada riigile positiivset kuvandit. Käesolevas kirjanduse ülevaatel ja seda koostanud kahe autori märkimisväärsel isiklikul kogemusel põhinevas raportis on, mida Eesti jaoks sobiva strateegia kujundamisel arvesse võtta.

Raport ilmub ajal, mil Eestis on küpsemas hariduse tulevikusuundumisi kujundav Haridusstrateegia 2020, mille koostamise käigus otsitakse haridussektorist võtmeteemasid – neid, millest sõltub Eesti hariduse ja kogu meie ühiskonna jätkusuutlikkus ning konkurentsivõime. Majanduse kasvuvisiooni arutelude põhjal võime julgelt väita, et kõrghariduse rahvusvahelisemaks muutmine on kindlasti üks seesugustest kesketest teemadest.

Kõrghariduse rahvusvahelistumine on oma olemuselt mitmetahuline ning keerukas ülesanne, mille edukuse mitmed hoovad peituvad ka riigi käes ning ilma milleta koolide tasandil tehtavad ponnistused ei pruugi vilja kanda. Riik saab strateegilise investorina vastavaid ümberkorraldusi algatades luua stiimuleid ülikoolide rahvusvahelistumiseks. Lisaks sellele on riigi tegevus oluline hariduspoliitika traditsiooniliselt mängumaalt välja jäävates teemades nagu nt siserändepoliitika, tööseadusandlus, maksupoliitika jms. Vähem tähtis pole ka väljast tulijatele meeldiva keskkonna loomine üldisemalt, sest kõrgkoolid ei saa eksisteerida avatud multikultuursete oasidena muidu suletud ja erisusi taunivas ühiskonnas.

Loodame, et kõrgkoolide rahvusvahelistumise alast teadmist ühte koondav, selle erinevaid aspekte avav ja näidetega ilmestav raport pakub väärtuslikku mõtteraami „strateegilise vestluse“ algatamiseks ülikoolide sees, aga ka erinevate kõrghariduse rahvusvahelistumise huvipoolte vahel.

Kitty Kubo, Arengufondi seirejuht
Detsember 2010, Tallinnas

Sisukord

Kokkuvõte	5
1. Sissejuhatus	16
1.1. Eesmärk, käsitusala ja metoodika	16
1.2. Raporti ülesehitus	17
2. Eesti kõrghariduse kontekst	18
3. Rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ülikool	24
3.1. Rahvusvahelise konkurentsivõime mõistmine	25
3.2. Maailmaklassi ülikooli tunnusjooned	31
3.3. Maailmaklassi ülikooli loomine	42
4. Rahvusvahelistumise mõistmine	50
4.1. Rahvusvahelistumise mõistmine	51
4.2. Rahvusvahelistumise motiivid	57
4.3. Välisüliõpilased kõrghariduse tuluallikana	62
4.4. Üleilmastumine ja rahvusvahelistumine	64
5. Rahvusvahelistumise elluviimine	66
5.1. Välisüliõpilased ja värbamine	67
5.2. Õpingute rahastamine	81
5.3. Üliõpilaste välismaal õppimise motiivid	82
5.4. Takistused üliõpilaste rahvusvahelisel värbamisel	85
5.5. Töötajate värbamine ja oskustööjõu ränne	89
5.6. Välispartnerlus ja muud koostöövormid	92
6. Rahvusvahelistumise näited	98
6.1. Singapur ja Singapuri Riiklik Ülikool	99
6.2. Warwicki Ülikool	102
6.3. California Ülikool San Diegos	103
6.4. Maastrichti Ülikool	104
6.5. Kokkuvõtte näidete kohta	106
7. Järeldused ja tähelepanekud	108
7.1. Kõrghariduse tulevikutrendid ja nende võimalik mõju	109
7.2. Tähelepanekud Eesti kohta	114
Lisa: kasutatud kirjandus	117

Kokkuvõte

Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, millest sõltub ülikoolide rahvusvaheline konkurentsivõime ning kuidas see saavutatakse. Raporti näol on tegemist üleilmastumise kontekstis kõrgkoolide probleeme käsitlevat kirjandust refereeriva kokkuvõttega, kus tuuakse välja rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliste ülikoolide peamised edutegurid.

Raport keskendub kahele omavahel seotud, kuid siiski eraldiseisvale teemale. Esiteks rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli olulisimatele tunnusoontele ning meetmetele sellise ülikooli kujundamiseks. Selleks töötati läbi lai teemaring nagu ülikooli rahastamine, valitsemine, juhtimine ja töökorraldus, personal ja üliõpilased, seos riigiga. Teiseks keskenduti rahvusvahelistumisele ja selle osatähtsusele rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli loomisel, arendamisel ja juhtimisel.

Raport põhineb erinevate uuringute ning nüüdisaegse asjakohase kirjanduse ülevaatel ning mõlema autori teadmistel ja kogemustel kõrghariduse rahvusvahelistumise ning kolmanda taseme hariduse kvaliteedi valdkonnas.

Uuringu teostasid Eesti Arengufondile Bernd Wächter Brüsselis asuvast Akadeemilise Koostöö Assotsiatsioonist (Academic Cooperation Association, ACA) ja Neil Kemp osaühingust Neil Kemp Education Ltd. (UK). See kirjutati ajavahemikus 2009. aasta novembrist kuni 2010. aasta märtsini.

Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, millest sõltub ülikoolide rahvusvaheline konkurentsivõime ning kuidas see saavutatakse.

Eesti kõrghariduse kontekst

Eesti kõrgharidus on teinud riigi iseseisvumisele järgnenud kahekümne aasta jooksul muljet-avaldavaid edusamme. Eesti on tunduvalt laiendanud kõrgharidussektorit, milles osalemise määr on üks maailma suuremaid. On loodud erineva missiooniga ja erineval tasemel kõrgkoolide liigendatud süsteem. Järjepidevalt viiakse ellu Bologna reforme. Sektori laiendamist on osaliselt rahastatud õppemaksu sisseviimisega riigieelarvevälistele õppekohtadele ja erakõrgkoolide loomisega. Eestis on kaks ülikooli, mis ei kuulu küll rahvusvaheliste liidrite hulka, kuid millel on hea kuulsus ka väljaspool Eestit. Eesti on teinud ka suuri jõupingutusi rahvusvahelistumiseks, eeskätt mobiilsuse valdkonnas.

Eestist läheb üha enam üliõpilasi väliskõrgkoolidesse, kuid välis-üliõpilaste arv Eestis püsib suhteliselt väike.

Edusammudele vaatamata on ka tõsiseid probleeme. Kõrghariduse rahastamine ei ole küllaldane (1,4% SKP-st, mis jääb natuke alla OECD keskmisele, 1,5%-le) ja teaduse rahastamine on veelgi nõrgem. Eesti üliõpilaste rahvusvaheline mobiilsus on suur ning see on märgatavaks kontrastiks suhteliselt tagasihoidlikule välisüliõpilaste sissevoolule Eestisse.

Kolledžite arvu ja erasektori kasv, mis iseenesest on küll positiivne suundumus, on viinud suhteliselt suure arvu väikeste õppeasutuste tekkimiseni ning süsteemi mõnevõrra killustanud. Eesti kõrghariduse suurim probleem peitub riigi demograafilises olukorras, mille tõttu üliõpilasektor kahaneb suuresti. Ühel hetkel mõjutab see ka noorte doktorantide ja järel doktorite ning lõpuks ka vanemteadurite arvu. Kui üliõpilasi ja teadureid ei õnnestu leida mujalt, takistab see kõrgharidussektori tulemuste edasist parandamist ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliste ülikoolide loomist.

Rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ülikool

Terminit „rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ülikool“ kasutatakse kirjanduses ja haridusarutelus väga harva. Nüüdisaegsed publikatsioonid keskenduvad maailmaklassi ülikoolile (world class university, WCU).

Mõiste „maailmaklassi ülikool“ käibeletulek ja selle üldine arutelu on tihedalt seotud kõrgkoolide rahvusvahelise järjestamisega viimase kümne aasta jooksul (*THE-QS World University Rankings, Academic Ranking of World Universities* jm). Maailmaklassi ülikool kuulub rahvusvahelistes pingeridades 100 või 200 parema hulka. Maailmaklassi mõõdupuuks on saanud peamiselt teadustööga seotud näitajad, mida kasutatakse rahvusvahelistes pingeridades. Kõik juhtivad autorid toonitavad, et see toob kaasa kvaliteedi lihtsustatud käsitluse ning ei ole õiglane kõrghariduse erinevate missioonide ja liikide suhtes. Nad rõhutavad, et peaaegu ükski maailmaklassi ülikool ei ole rajatud ilma vertikaalselt kihilise ja horisontaalselt mitmekesise kõrgharidussüsteemi „alusmetsata“.

Maailmaklassi ülikooli **esimest** tunnuste kogumit kirjeldavad terminid **rahvusvahelistumine** või **talentide koondumine**. Maailmaklassi ülikoolid suudavad kaasata parimaid õppejõude ja üliõpilasi ning et andekus on jaotunud üle maakera võrdselt, siis loomulikuks tulemuseks on seal välisüliõpilaste ja -õppejõudude suur osakaal. Kõrgkoolid, kus praktiseeritakse endogaamiat, st kus soositakse oma riigi üliõpilasi ja teadureid, ei suuda tippu tõusta. Mis puutub üliõpilastesse, siis ülikooli õigus üliõpilasi valida on väga oluline, et vastu võtta parimad kandidaadid.

Õppeasutused, kes teevad (on sunnitud tegema) valiku väheselektiivselt, ei jõua peaaegu kunagi maailmaklassi tasemele. Mis puutub õppejõududesse ja teaduritesse, siis ülikoolil peab olema vabadus neid tööle võtta ja vallandada, autonoomselt otsustada nende palkade ja muude tasustamisastmete ning töötingimuste üle, ning ülikool peab täitma vabu ametikohti avaliku ja rahvusvahelise konkursi korras.

Kõrgkoolid, kus soositakse oma riigi üliõpilasi ja teadureid, ei suuda tippu tõusta.

Et tulemuslike töötajate pärast konkureeritakse ülemaailmselt, siis personali valikuline töölevõtt tähendab väga kõrget palgakulu. Tipteadurid nõustuvad harva töötama ülikoolis, kus neil ei lasta töötada mõnes üldlevinud keeles, peamiselt inglise keeles.

Teiseks on maailmaklassi ülikool **suur investeering**. Kuigi üksikjuhtumid varieeruvad, ei sõltu enamik maailmaklassi ülikoole ainult ühest rahastamisallikast.

Tavaliselt:

- saadakse baastoetus riigilt,
- võidetakse lisaraha avaliku ja erasektori korraldatud konkurssidelt,
- saadakse sissetulekut õppemaksust,
- kasutatakse oma vahendeid (st annetusi).

Vaidlusi tekitab nii rahastamisallikate sobiv vahekord (eeskätt korrapäraste riigieraldiste ja konkursi teel võidetud teadustöölepingute vahel) kui ka küsimus, kummal on rohkem eeldusi maailmaklassi staatusesse jõudmiseks, kas era- või riigiasutusel. Autorid on arvamusel, et märkimisväärne riiklik investering on vältimatu peaaegu kõigil juhtudel ja et ainuüksi eraviisiliselt rahastatud (kasumit taotlevate) maailmaklassi ülikoolide arv jääb ka tulevikus piiratuks. Kirjanduses nõustatakse, et annetused tugevdavad ülikooli märgatavalt ja muudavad selle sõltumatuks riigi muutuvatest prioriteetidest, kuid väljaspool Ameerika Ühendriike on suured annetused väga harvad ning kriitilise massi kogumine võtab kaua aega.

Maailmaklassi ülikooli **kolmas** tähtis tunnusjoon on sobiv **valitsemine ja juhtimine**. Ollakse üksmeelel, et parimad kõrgkoolid vajavad suurt autonoomiat. Autonoomias võib eristada välist ja sisemist mõõdet.

Väline mõõde seostub vabadusega ära hoida kolmanda osalise (eelkõige riigi) sekkumise. Lisaks sellele peab olema tagatud akadeemiline vabadus, st puuduvad kitsendused (ideoloogilised, poliitilised või religioossed), mis piiravad vabadust õpetada ja teha teadustööd. Maailmaklassi kõrgkoolid naudivad suuremaid vabadusi. Neil on vabadus kasutada vahendeid (raha) meelepäraselt, nad võivad ise otsustada arenguplaanide üle, määrata teadusuuringute valdkonnad ja otsustada õppekavade üle, valida üliõpilased (konkursi korras), määrata vabalt õppemaksud, valida, palgata ja vallandada personali ning autonoomselt otsustada palkade ja soodustuste üle.

Autonoomia sisemine mõõde on seotud juhtimisküsimustega. Ollakse üksmeelel, et ülikooli rektoril peavad olema kaugeleulatuvad volitused (vastandatuna *primus inter pares* mudelile) ning et tulemuslikult töötava kõrgkooli juhtkond peab välja töötama tulevikukava, eesmärgid ja arenguplaani ning mis kõige tähtsam, juhtkonnal peab olema oskus panna õppejõud ja kogu personal uskuma ühistesse sihtidesse ja eesmärkidesse. Kõigi asjaosaliste nõusolekut tuleb pidevalt uuendada. Mitmed autorid toonitavad, et sisemine autonoomia ei tähenda täielikku isevalitsemist. Korralduskogusid (nt õpetatud nõukogu), mis on moodustatud ainuüksi ülikooli liikmetest, tuleb täiendada juhatusega, kuhu kuulub esindajaid ka väljastpoolt ülikooli (era- ja avalikust sektorist).

Lisaks eelnimetatule, st talentide koondumisele (rahvusvahelistumisele), kõrgkooli rahastamisele ja valitsemisele, toovad mõned autorid esile täiendavaid maailmaklassi ülikooli iseloomustavaid aspekte. Üks neist on, et sellised ülikoolid on tavaliselt mitmekülgsed, st nad on nii teadus- kui ka õppeasutused, esindatud on peaaegu kõik õppesuunad ja nad on üliõpilaste ja õppejõudude arvult suured, aga mitte hiiglaslikud. Teise aspektina tuuakse esile, et maailma juhtivad ülikoolid pühendavad märkimisväärset energiat doktoriõppele ja kõik pakuvad kraadiõppekoolides (*graduate schools*) detailselt kavandatud doktorikoolitust. Kolmanda aspekti suhtes, s.o maailmaklassi ülikooli orienteerituses ettevõtlusele, puudub üksmeel. Kuigi kõik on nõus, et ülikoolid peaksid oma töö tulemustest (intellektuaalomandi õigustest) kasu saama, püsib kahtlus, kas maailmaklassi ülikool peaks äriettevõtte kombel otseselt turgu sekkuma. Neljandaks võib täheldada, et maailmaklassi ülikool võtab aktiivselt osa rahvusvahelisest teaduskoostööst ja koostööst teiste välismaa tippülikoolidega.

Ülikooli juhtkonnal peab olema oskus panna õppejõud ja kogu personal uskuma ühistesse sihtidesse ja eesmärkidesse.

Maailmaklassi ülikooli loomine

Üks küsimus on see, mis iseloomustab maailmaklassi ülikooli (selle põhitunnusjooned), hoopis teine aga, kuidas sellist ülikooli luua. Kirjandus annab mitu lähenemisviisi, mida võib üldjoontes jagada olemasolevate ülikoolide uuendamiseks ja liitmiseks ning uute loomiseks. Lähenemisviise võib jaotada ka institutsiooniliseks, mis puudutab ainult ühte ülikooli, või süsteemseks.

Kõige üldkasutatavam meetod maailmaklassi ülikooli staatuse saavutamiseks on **kõrgkooli uuendamine**. Endastmõistetavalt eeldab uuendamine kvaliteetsete õppeasutuste olemasolu. Uuendamisega kaasneb alati mitte-egalitaarne positiivne diskrimineerimine, st ühe või mitme kõrgkooli eeliskohtlemine kõigi teiste suhtes. Süsteemi tasandil on alates 1990-ndate keskpaigast seda lähenemist suure eduga kasutanud Hiina (Project 211 ja Project 985). Välja-

Kõrgkooli uuendamisega kaasneb alati eeliskohtlemine teiste suhtes.

valitud ülikoolid saavad märkimisväärseid lisatoetusi ja neil on vabadus ise määrata palgaastmed või korraldada kraadiõppe taseme koolitust (kraadiõppekoolide tegevust), mis üliväga reguleeritud süsteemis muidu võimatu oleks, ning neisse ülikoolidesse paigutatakse Hiina koolide parimad lõpetajad. Sellele

lisaks rakendatakse meetmeid, et hoida tippteadlasi kodumaal, ja isegi sagedamini, et neid välismaalt tagasi meelitada või vähemalt säilitada nende sidemed Hiinaga.

Hiina näide on oma ulatuselt muljetavaldav (vähemalt tärkava majanduse tingimustes), ent mitmed tunnused on tüüpilised riiklikele uuendamisalgotustele kogu maailmas. Vähemalt kakskümmend riiki üle maailma on alustanud samasugust ettevõtmist, nt Saksamaa Excellence Initiative, Jaapani 21st Century Centers of Excellence või Korea BK21 Project. Kõik nad keskenduvad teaduspotsiaali arendamisele (olulisel kohal on teaduskoolitus, peamiselt kraadiõppekoolides) ning lähtuvad positiivse diskrimineerimise põhimõttest. Tehakse kindlaks riigi parimad kõrgkoolid ja keskused, millel on keskmisest tunduvalt rohkem potentsiaali, ja neile antakse suuri lisatoetusi (ja privileege). Püütakse tagasi meelitada välismaale siirdunud tippteadlasi ja hoida kinni neid, kes on veel kohapeal.

Teine võimalus maailmaklassi ülikooli loomiseks on **olemasolevate kõrgkoolide liitmine**. Loomulikult toimub liitmisi maailma kõrgharidussüsteemis pidevalt, selleks et jagu saada killustatusest liiga paljudesse väikestesse kõrgkoolidesse, et lahti saada vanamoelistest struktuuridest (nt teaduste akadeemiad endistes Varssavi pakti riikides) või et lihtsalt

Ülikoolide liitmise eesmärgiks on kriitilise massi ja sünergia saavutamine, mis parandab ka kohta edetabelis.

kõrvaldada süsteemi puudujäägid, ning tihti puudub selles püüd maailmaklassi kõrgkooli luua. Vahel siiski toimub liitmisi, mille peaesmärk on luua rahvusvaheliselt juhtiv teadusülikool. Selle näiteks on Manchesteri Ülikool (University of Manchester), mis loodi 2004. aastal Manchesteri Victoria Ülikooli (Victoria University of Manchester) ja UMIST (University of Manchester Institute of

Science and Technology) liitmisel. Kuigi see juhtum kinnitab, et liitmine võib pakkuda mitmeid eeliseid, kaasnevad sellega ka ohud. Eelisteks on (1) suurem mastaap ehk kriitiline mass, (2) sünergia ja vastastikune rikastumine erinevate teadus- ja õppeüksuste vahel ning (3) parem koht riiklikus või rahvusvahelises pingereas. Teisest küljest on ka ohud: endiste asutuste õppejõudude ja personali uue ühisidentiteedi loomine võib nurjuda ning liitunud kõrgkoolide vastandlikud eneseteadvused ja akadeemilised kultuurid jäävad püsima; vastuseisu tõttu vähendada personali ja kaotada õppekavade ja teadusüksuste duplitseerimine ei saavutata loodetud mastaabisäästu; kõrgelennuliste ambitsioonidega kõrgkoolid võivad järele anda ahvatlusele palgata superstaarprofessoreid, keda nad tegelikult ei saa endale lubada. Mastaap iseenesest ei ole eelis ja ületades teatud suuruse (mõnisada tuhat üliõpilast), muutub see hoopis takistavaks teguriks.

Uute ülikoolide loomine on kolmas ja kõige kulukam tee maailmaklassi kvaliteedi saavutamiseks. Päril algusest alustamisel on mitmed eelised. Kohe alguses uut akadeemilist kultuuri kasutusele võtta on kergem, kui olemasolevat muuta. Uhiuuele kõrgkoolile on poliitiliselt kergem anda akadeemilist vabadust ning manööverdamisruumi juhtimiseks ja valitsemiseks. Kergem on rakendada uusi vastuvõtupõhimõtteid ja kehtestada teistmoodi tasustamisüsteeme. Eduka päril algusest alustamise näiteks on nii India

Uue ülikooli loomine on kõige kulukam tee maailmaklassi kvaliteedi saavutamiseks.

Tehnikainstituudid (Indian Institutes of Technology, IITs), mis loodi ajavahemikus 1951-2001, kui ka hiljuti rajatud Pariisi Majanduskool (Paris School of Economics) (mis on liitmise ja uue loomise hübriid). India lähenemine meenutab mitmes suhtes Hiina uuendamistegevust. India Tehnikainstituudid on näide eeliskohtlemisest, st neid rahastatakse paremini kui ülejäänud kõrgharidussüsteemi, ja võrreldes enamiku teiste India kõrgkoolidega on neil suurem vabadus akadeemilise elu korraldamises, valitsemises ja juhtimises.

Lisaks eelnimetatud kolmele peamisele meetodile on veel teisi aspekte, mida maailmaklassi ülikooli loomisel tuleb meeles pidada.

Koostoimimine ülejäänud süsteemiga

Üldjuhul arenevad maailmaklassi ülikoolid jõudsasti vaid piisavalt laiaulatuslikus ja eripalgeliste õppeasutustega kõrgharidussüsteemis. Näiteks võib tuua California kolmekihilise struktuuriga kõrgharidussüsteemi. Esimene kiht koosneb kutsesuunitlusega ja võrdlemisi avatud juurdepääsuga kogukonnakolledžitest (*community college*) (tänapäeval on need USA haridussüsteemi oluliseks osaks, esimesena võeti tarvitusele Californias). Keskmine tasand hõlmab mitmetarbelisi osariigi ülikoole ja pealmine kiht koosneb teadusuuringutele pühendunud kvaliteetülikoolidest. Kõigil kolmel on erinevad missioonid ja neid rahastatakse erinevalt. Tänapäeval on Californias ligi 500 kõrgkooli, millest teadusülikoolid moodustavad vaid väikese murdosa, kuid ARWU 2009. aasta edetabeli esimese 20 hulgas oli hämmastavalt kuus California ülikooli.

Klastrid ja võrgustikud

Paljudel kõrgkoolidel on raske tippteadurite värbamise konkurentsist peale jääda, sest viimased näivad kontsentreeruvat üksikutesse kõrgkoolidesse, mis muudab ebatõenäoliseks, et kõrgkoolil õnnestub hoida vaid ühte või kahte tippteadurit. Neid on kas arvukalt või mitte ühtegi. Ellujäämisstrateegiana võib kasutada kõrgkoolidevaheliste tihedate sidemete loomist nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil, et kätte saada teadurite ja teaduspotentsiaali kriitiline mass, mida õppeasutused üksinda ei suudaks saavutada. Prantsusmaa püüab praegu rajada selliseid klastreid riiklikul tasandil ning paljud kõrgkoolid on selle eesmärgiga alustanud rahvusvahelist strateegilist koostööd.

Positiivne diskrimineerimine

Nagu eelnevalt selgus, on positiivne diskrimineerimine (eeliskohtlemine) võtmestrategieks, et tõsta kvaliteeti rahvusvaheliselt. Põhimõtteks on valida lähtuvalt strateegilisest huvist (riiklikust, institutsioonilisest) teemad ja õppesuunad ning pakkuda hiigelsuurt lisaraha olemasolevatele teaduritele, teadusrühmadele või kogu kõrgkoolile, kes on kindlaksmääratud valdkonnas parimad (see võib vajadusel endaga kaasa tuua uute meeskondade ja keskuste rajamise). Teisisõnu, kvaliteetsust premeeritakse ja keskpärasust (või kehvapoolsust) karistatakse, mis põhjustab raha kontsentreerumise. Mõnes süsteemis rakendatakse seda põhimõtet radikaalsel viisil. Korea hindab regulaarselt BK21 projektide edukust ning järgmises ringis suurendab tipptegijate rahastamist ja vähendab rahavoolu vähem edukatele projektidele.

Rahvusvahelistumine: parimate ajude peale heitluse kontekstis mainisime rahvusvahelistumist kui strateegiat maailmaklassi tasemele jõudmiseks, kuid kirjanduses nimetatakse ka üldisemat lähenemisviisi – rahvusvahelistumine kui kvaliteedi parandamisele kaasaaitamine. Muu hulgas nimetatakse ka rahvusvahelisi sidemeid, üliõpilaste ja personali vahetust ning õppetööd inglise keeles.

Rahvusvahelistumise mõistmine

Rahvusvahelistumine tundub lihtne vaid esmapilgul. Tegelikult on see mitmemõõtmeline nähtus, mis hõlmab nii institutsiooni kui ka süsteemi tasandit, mis on seotud teadusuuringute, õpetamise ja muude teenustega ning mille tulipunktid on maailma eri paigus erinevad. Rahvusvahelistumine on niihästi vastulöök üleilmastumisele kui ka jõud, mis seda osaliselt kujundab. Lähtudes tegevusest on rahvusvahelistumist võimalik üldjoontes klassifitseerida kui „rahvusvahelistumine kodus“ ja „rahvusvahelistumine võõrsil“.

Rahvusvahelistumine on niihästi vastulöök üleilmastumisele kui ka jõud, mis seda osaliselt kujundab.

Mitmed organisatsioonid ja teadlased on püüdnud rahvusvahelistumise mõistet evitada ja pakkunud kriteeriumeid selle nähtuse hindamiseks. Põhja-Ameerika NAFSA kriteeriumid on põhiliselt seotud üliõpilaste rahvusvahelise mobiilsusega. Ameerika Haridusnõukogu (American Council

on Education) metodoloogia on mõeldud eeskätt teaduspõhistele ülikoolidele. Juhtivad teadlased, kes tegelevad rahvusvahelistumise institutsiooniliste strateegiatega, teevad vahet programmilistel ja organisatsioonilistel strateegiatel. Teaduspõhised ülikoolid keskenduvad ühisele teaduskoostööle, peamiselt USA ja Euroopa partneritega. On ilmne, et riikidel on erinevad rõhuasetused: Suurbritannia, Uus-Meremaa, Austraalia ja Singapur keskenduvad välisüliõpilaste kaasamisele, Ameerika Ühendriigid keskenduvad lühiajalisele välismaal õppimisele ja rahvusvaheliste õppekavade väljatöötamisele, Põhjamaad keskenduvad samuti üliõpilaste väljapoole suunatud mobiilsusele ja nad on väga aktiivsed „rahvusvahelistumisega kodus“, eeskätt ingliskeelsete õppekavade abil, ning riigid, kus nõudmine kõrghariduse järele kasvab kiiresti, nt Malaisia ja Vietnam, on prioriteediks seadnud välismaiste teenusepakujate ligimeelitamise. Olenemata riigist on üliõpilaste nõudlusest tingituna rahvusvahelistumine kõige rohkem edenenud äri-, juhtimis-, rahandus- ja majanduserialadel.

Juhtivad teadlased on teinud märkimisväärseid jõupingutusi, et kindlaks teha motiivid (peamised põhjused), mis ajendavad rahvusvahelistumisele riigi ja kõrgkooli tasandil. Ollakse üksmeelel, et konkreetsetel juhtudel on mängus mitu põhjust. Sagedane motiiv riigi tasandil on:

- teadusmajanduse toetamine, mis avaldub rahvusvahelise teaduskoostööna ja püüdena kaasata välismaalt eelkõige strateegiliselt tähtsate ainete nagu loodusteadused, tehnoloogia, tehnika ja matemaatika (STEM-subjects) kraadiõppe üliõpilasi (peamiselt doktorante) ja järeldoktooreid;
- (eelmisega tihedalt seotud) põhjuseks on riigi nõudluse rahuldamine oskustööjõu järele, meelitades ligi välisüliõpilasi, kes hiljem jäävad kohapeale ja täiendavad vastuvõtjariigi tööjõudu;
- tekitada tulu nii vastuvõtjariigi jaoks (kaubitsemise haridusteenustega) kui ka ülikooli jaoks (täis- või kõrgem õppemaks);
- püüd saada tulu nutikast mainekujundusest, mil kodumaale naasnud vilistlastest saavad vastuvõtjariigi „saadikud“, arendades kaubandus-, poliitika- ja diplomaatiasidemeid;
- viimane motiiv (ehkki mitte alati ilmne põhjus) on seotud kõrgkooli või süsteemi konkurentsivõime tõstmisega.

Märgatavaim kõrghariduse rahvusvahelistumise ilming on üliõpilaste piiriülene migratsioon. Kõrge õppemaksuga riikides, nagu Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid ja Austraalia, on välisüliõpilaste õppemaksust saadav sissetulek muutunud finantseerimise tähtsaks koostisosaks, eriti riigipoolse rahalise toetuse (pearaha) vähenemist arvestades. Kõigele lisaks on kraadiõppe välisüliõpilaste juurdeooluline, et säilitada Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia, ent üha enam ka mandri-Euroopa ülikoolide teaduspotsentsiaal.

Rahvusvahelistumise elluviimine

Välisvahetuses osalevate üliõpilaste arv on viimase viiekümne aasta jooksul maailmas kiiresti kasvanud, umbes 4% aastas ja 7% viimase kümne aasta jooksul, ning on praegu ligikaudu kolm miljonit. Tulevikuprognoside kohaselt on see arv aastaks 2025 üle seitsme miljoni. Eelduste kohaselt ei jaotu see arv võrdselt, vaid kontsentreerub teatud vastuvõtjariikidesse. Suurimad välisüliõpilaste importijad on Ameerika Ühendriigid (umbes 600 000), kellele järgnevad Suurbritannia (350 000), Saksamaa ja Prantsusmaa (kumbki 250 000). Lähtudes üliõpilaste arvust on kõige edukam Austraalia (välisüliõpilasi on tublisti rohkem kui 20%). Mõni riik sõltub liigselt ühest päritolumaast, kust tuleb üle 20% välisüliõpilastest (nt Holland, kes suuresti sõltub sakslastest). Päritolumaade hulgas on üldliider Hiina (umbes 450 000 üliõpilast), talle järgnevad India (150 000), Korea (100 000), Saksamaa ja Prantsusmaa. Arvatakse, et tulevikus kasvavad Hiina arvulised näitajad veelgi ja isegi rohkem India omad. Euroopa riikide seas on suurim eksportija Saksamaa (86 000), kellele järgnevad Prantsusmaa (63 000), Türgi (59 000) ja Venemaa (51 000).

Välismaal õppivate üliõpilaste arv maailmas on ca kolm miljonit ja rohkem kui kahekordistub aastaks 2025.

Välisüliõpilaste seas populaarsetest õppekohtadest puuduvad õppeastmete usaldusväärsed andmed. Üliõpilaste tegeliku arvu järgi on pilt vastuvõtjamaades erinev. Austraalias on enamik välisüliõpilasi bakalaureuseõppes ning Ameerika Ühendriikides ja Suurbritannias on põhiõppe ja kraadiõppe üliõpilasi enam-vähem võrdselt. Ka päritolumaade kaupa on välisüliõpilaste arv eri õppeastmetel väga erinev. Nagu eespool nimetatud, on nõutavaimad õppeained juhtimine, äridus, rahandus ja majandus.

Euroopas (eriti Suurbritannias) on suur nõudlus rakenduslike kutsemagistri õppekavade järele. Väljaspool Suurbritanniat ja Lirimaa suureneb aga ingliskeelsete magistriõppekavade pakkumine (ja neile vastuvõtt), eelkõige Hollandis ja Põhjamaades. Hollandis on inglise keel muutumas kraadiõppe dominantseks keeleks. Rahvusvaheliselt vähem tuntud keeltega riigid rakendavad seda strateegiat, et suurendada välisüliõpilaste arvu.

Rahastamine ja hinnakujundus

Napid andmed välisõppe rahastamise kohta näitavad, et peamiseks allikaks on üliõpilased ise (oma raha, perekonna raha ja laenud). Vaatamata eelnimetatule ja sageli ka kõrgele õppemaksule ning suurtele elamiskuludele ei tundu rahvusvahelise õppe turg hinnatundlikuna, vähemalt mitte kraadiõppe tasemel. Suur on aga nõudlus lühemate, proportsionaalselt odavamate õppekavade järele (nt magistrkursus Suurbritannias, mida on võimalik läbida ühe aastaga).

Suur on nõudlus lühemate, proportsionaalselt odavamate õppekavade järele.

Motivatsioon: miks üliõpilased soovivad õppida välismaal

Tegurid, mis on välismaal õppimise otsuse taga, erinevad päritolu- ja sihtriigiti, õppeastmeti ja ainevaldkonniti. Tavaliselt toimivad „tõuke-“ ja „tõmbetegurid“. Tõuketeguriteks on õppekohtade või kvaliteetse kõrghariduse puudumine kodumaal. Tõmbeteguriteks on sihtriigi kõrghariduse kvaliteet ja reputatsioon, samuti suhteline maksumus, isiklik julgeolek, kultuuriline

Välismaale õppima asumise peamiseks ajendiks on paremad tulevikuväljavaated.

paaluvus ja elustiil, perekonna/isiklikud sidemed, geograafiline lähedus ja kliima. Olulisel kohal on ka tulevikuväljavaated tööd leida (kodumaal, sihtriigis või kolmandates riikides) ning võimalus õppida ingliskeelse õppekava järgi.

Paljud üliõpilaskandidaadid langetavad otsuse toetudes suusõnalisele teabele sõpradelt, vilistlastelt ja õpetajatelt. Tähtsaks lisaallikaks riigi valikul (ja enamgi veel kõrgkooli valikul) on riikide ja kõrgkoolide veebilehed.

Takistused üliõpilaste rahvusvahelisel värbamisel

Takistused välisriigi kodanike õppimisele on riigiti erinevad, kuid kaasavad järgmist:

- keeleoskamatus (inglisekeelsete õppekavade puudumine);
- õppekavade puudumine enim nõutud õppesuundades, st juhtimise, äriduse ja rahanduse, andmetöötuse ja IT, elektroonika ning majanduse õppimiseks;
- paindliku ja hajusõppe võimaluste puudumine;
- stipendiumide puudumine (kaasa arvatud hinnaalandused), eelkõige konkurentsivõimeliste õppevaldkondade (*STEM*-ainete) magistrantuuris ja doktorantuuris;
- keerulised immigratsiooniseadused ja (osalise tööajaga) töövõimaluste nappus;
- tülikas ja pikaldane vastuvõtu- ja tunnustamise kord;
- rahvusvahelise turustuse ja reklaami puudumine (riikide ja kõrgkoolide veebilehed, messidest osavõtt, reklaamid, kohalolek riigis, esindajad jne).

Rahvusvahelistumine, personali värbamine ja oskustööjõu ränne

Välisüliõpilaste ja -teadurite kaasamist tähtsaks pidavates riikides, nt Austraalias, võib täheldada, et üliõpilaste/personali värbamise poliitika ühendatakse kvalifitseeritud tööjõu ligimeelitamise poliitikaga. Tavaliselt on need kontsentreeritud valdkondadesse, milles tööturul valitseb oskustööjõu nappus. USA kõrgkoolid keskenduvad noorteadurite ligimeelitamisel teaduse- ja tehnikaaladele. Enam kui pooled lõpetanutest on jäänud Ameerika Ühendriikidesse (kas akadeemilisse ringkonda või väljapoole), varustades tööturгу väärtuslike teadmus-töötajatega.

Välispartnerlus

Teadusuuringute alane partnerlus on ülitähtis rahvusvahelistumise vahend, mis parandab kõrgkooli teaduslikku väljundit ja kvaliteeti märkimisväärselt. Mitmed uuringud rõhutavad, et rahvusvahelises koostöös valminud eelretsenseeritud töid tsiteeritakse rohkem kui ühest riigist pärit rühma publikatsioone, eriti kui teaduspartner on teaduslikus mõttes tugev (ja sageli asub USA-s). Võib täheldada seost teadusliku tulemuse ning rahvusvaheliste kõrgtasemel ühenduste ja partnerluste vahel. Mitmed ühendused on individuaalse uurimusrühma tasandil, kuid üha enam moodustatakse kogu kõrgkooli kaasavaid konsortsiume, millesse kuulub valdavalt mitu kõrgkooli (Universitas 21, League of European Research Universities), kuigi nende konsortsiumide tõhusust tuleb veel hinnata.

Rahvusvahelistumise näited

Neli lühikest juhtumiuuringut illustreerivad uuringu tulemusi praktiliste näidetega maailmast.

Esimene näide keskendub nii riigi kui ka kõrgkooli tasandile ning näitab, kuidas **Singapuril**, kes kujundas kõrgharidusest majandusarengu hoova ja kaasas välisüliõpilasi ja -ülikoole, õnnestus saada regiooni kõrghariduse sõlmpunktiks. Tänu eelnimetatud ja muudele meetmetele, sh strateegiliste teadusuuringute välispartnerlusele, tõusis Singapuri Riiklik Ülikool (National University of Singapore), riigi kõrgkoolide lipulaev, vaid paarikümne aasta jooksul rahvusvaheliselt juhtivate teadusülikoolide hulka.

Teiseks näiteks on **Warwicki Ülikool** (University of Warwick), kes vähem kui 40 aastaga pani end maksma kui Oxfordi ja Cambridge'iga võrreldav ülikool, täiendades aegamisi algupärast tugevust matemaatikas teiste valdkondadega, arendades interdistsiplinaarsust ja luues kindlad sidemed äri- ja tööstussektoriga, teenides endale hüüdnime „Warwick University Limited“.

Kolmas näide, **California Ülikool** San Diegos (University of California, San Diego; UCSD), illustreerib tõika, et tugev ülikool kujuneb kõige paremini vertikaalselt kihilises ja eripalgeliste kõrgkoolidega kõrgharidussüsteemis, nagu see Californias on. Asutatud vaid 50 aastat tagasi, on ülikoolil ette näidata kaheksa Nobeli preemia laureaati ja ta kulutab teadusuuringutele ligi 800 miljonit USA dollarit. Ülikooli sidemed äri- ja tööstussektoriga on üks tema tugevatest külgedest ning ülikooli mõju piirkonnale on tähelepanuväärne: UCSD akadeemiline personal ja vilistlased on rajanud San Diegos 200 ettevõtet ning San Diego biotehnoloogiatööstuse töötajatest peaaegu pooled on tulnud sellest ülikoolist.

Rahvusvahelistumises edukaid ülikoole iseloomustab tugev juhtimine, selge tulevikukava ja eristumine konkurentidest.

1975. aastal asutatud **Maastrichti Ülikool** muutis enda kasuks ebasoodsa asjaolu, et asub kaugel riigi keskusest, määratledes ennast algusest peale pigem Euroopa kui Hollandi ülikoolina ning tegi tolle aja kohta enneolematuid jõupingutusi rahvusvahelistumiseks. Ülikool täiendas süstemaatiliselt oma põhivaldkonda - meditsiiniteadust - teiste valdkondadega, asetas rõhu rakendusteadusele ja valdkondadevahelisele seotusele ning tuli välja õpilasekeskse õppimise printsibiga ammu enne, kui sellest juhtiv teooria sai. Ülikooli suurim saavutus seisnes oskuses ligi meelitada tugevaid juhte, mis aitas arenguid läbi suruda ja millest sai ülikooli rahvusvaheline „fassaad“.

Järeldused ja tähelepanekud

Kõrghariduse tulevikutrendid ja nende võimalik mõju

Enamikes maailma piirkondades, eeskätt Aasias ja tärkava majandusega riikides, kasvab nõudlus kõrghariduse järele ja selle tulemusena suureneb ka pakkumine. Neis piirkondades ja riikides eeldame üliõpilaste arvu jätkuvat kasvu. Arvame, et paralleelselt riiklikul tasandil toimuva trendiga kasvab neis piirkondades ja riikides ka nõudlus välisõppe järele.

Kontrastiks eelnevale ootab paljusid OECD maid ees üliõpilaste arvu kahanemine seoses rahvastiku vähenemisega. Üsna tõenäoliselt võib see trend pikema aja jooksul puudutada ka mõnda tärkava majandusega riiki, näiteks ühe-lapse-poliitikaga Hiinat, kuigi selleks võib kuluda

mitu aastakümnet, sest vanuserühma kuuluvate inimeste arvu vähenemist kompenseeritakse veel pikka aega kõrghariduses osalemise määra suurendamisega.

Aasias ja tärkava majandusega riikides nõudlus kõrghariduse järele kasvab, OECD maid ootab ees aga üliõpilaste arvu kahanemine.

Kuigi me ei ennusta tegeliku ülikoolihoone kadumist, arvame, et tänu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) arengule muutub kõrghariduse pakkumise viis järgnevatel kümnenditel radikaalselt. Ees ootavaid muutusi on võimatu täpselt prognoosida.

Enamikus riikides tuleb maksta kõrghariduse eest üha rohkem ja see trend näib jätkuvat. Neis tingimustes oleks ootamatu, kui muutuks praegune suundumus vähendada riigieelarve vahendeid ja jätta üha rohkem kuludest tarbija (üliõpilase) kanda. Seepärast arvame, et makstes kõrgemat hinda muutub tarbija tulevikus nõudlikumaks.

Kõrgkoolide konkureerimine eelkõige kraadiõppe välisüliõpilaste (ja -õppejõudude) pärast jätkub ja tõenäoliselt tugevneb. Muu hulgas põhjustab see rahvusvahelise turundustöö süvendamist ja uute õppekavade väljatöötamist.

Nõudlus doktoriõppe järele kasvab, sest PhD on sageli akadeemilise personali kvalifikatsiooni miinimumnõudeks.

Arvame, et riigid jätkavad suurte summade investeerimist teadusuuringutesse (k.a ülikooli teadusuuringutesse), et toetada teadmispõhist majandust ja et jääda püsima üleilmastumise tingimustes. Meie arvates on oodata jätkuvat nihkumist baasfinantseerimiselt konkursi korras

jaगतavatele uurimistoetustele. Konkurents uurimisraha saamiseks tugevneb kõigi eelduste kohaselt nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil.

Umbes 30 protsenti üliõpilastest maailmas õpib juba praegu erakõrgkoolis. Arvame, et see näitaja suureneb koos nõudluse kasvuga kõrghariduse järele enamikes tärkava majandusega riikides. Ennekõike aga on oodata kasumit taotlevate erakõrgkoolide tegevuse laienemist. Võib siiski arvata, et see trend hõlmab enamasti vaid kõrghariduse esimest astet. Me ei usu, et kasumit taotlevad erakõrgkoolid seoksid end suuremal määral doktoriõppega, aga kindlasti mitte alusuuringutega.

Et ülikoolide arv kasvab kogu maailmas ja et doktorikraad on paljudes kasvava kõrgharidusnõudlusega arengumaades akadeemilise personali kvalifikatsiooni miinimumnõudeks, on tulevikus väga suur nõudlus doktoriõppe järele.

Tähelepanekud Eesti kohta

Uuringu tulemustest lähtuvad tähelepanekud Eesti kohta on kahte liiki: esimesed on seotud Eesti kõrgharidussüsteemi kui tervikuga ning teised osutavad rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli rajamisele.

Suurim oht kõrgharidussüsteemile on rahvastiku vähenemine ja sellega kaasnev probleem, kuidas süsteemi säilitada või koguni suurendada. Ainus võimalus selleks on otsustavalt rakendada rahvusvahelistumise abinõusid, kaasata välisüliõpilasi, sest kohaliku elanikkonna osakaal kõrghariduses on juba niigi suur. Tuleb kindlaks teha olulisemad sihtturud (riigid) ja tähtsaimad ainevaldkonnad (riigi huvidest lähtudes), edasi arendada rahvusvahelise turunduse ja kommunikatsiooni strateegiat nii kõrgkooli kui ka süsteemi tasandil, pakkuda rohkem õppetoetusi ja ingliskeelseid õppekavu.

Eesti teeks võiks olla olemasolevate teadusülikoolide tugevate üksuste koondamine kriitilise massiga klastritesse ning neisse erasektori ja välispartnerite kaasamine. Sellised keskused võiksid õppevaldkonniti ja temaatiliselt keskenduda olulistele riigi vajadustele, mis tulevad kindlaks teha ja mis arvestaksid olemasolevaid tugevusi (nt IKT).

Otstarbekas on välja töötada teadusuuringute tegevusplaanid (*initiaves for excellence*), et hoida või tagasi meelitada Eesti tippteadlasi ning edasi arendada kraadiõppe teaduskoolituse kaasaegseid vorme.

Eesti kahanevat rahvastikku arvestades on otstarbekas kaasata välisüliõpilasi, sest kohaliku elanikkonna osakaal kõrghariduses on juba niigi suur.

I. Sissejuhatus

1.1. Eesmärk, käsitusala ja meetoodika

Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, millest sõltub ülikoolide rahvusvaheline konkurentsivõime ning kuidas see saavutatakse. Raporti näol on tegemist üleilmastumise kontekstis kõrgkoolide probleeme käsitlevat kirjandust refereeriva kokkuvõttega, kus tuuakse välja rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliste ülikoolide peamised edutegurid.

Raport keskendub **kahele** omavahel seotud, kuid siiski eraldiseisvale teemale.

Esiteks rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli olulisimatele tunnusjoontele ning meetmetele sellise ülikooli kujundamiseks. Selleks töötati läbi lai teemaring nagu ülikooli rahastamine, valitsemine, juhtimine ja töökorraldus, personal ja üliõpilased, seos riigiga.

Teiseks keskenduti rahvusvahelistumisele ja selle osatähtsusele rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli loomisel, arendamisel ja juhtimisel.

Raport põhineb erinevate uuringute ning nüüdisaegse asjakohase kirjanduse ülevaatel ning mõlema autori teadmistel ja kogemustel kõrghariduse rahvusvahelistumise ning kolmanda taseme hariduse kvaliteedi valdkonnas.

Uuringu teostasid Eesti Arengufondile Bernd Wächter Brüsselis asuvast Akadeemilise Koostöö Assotsiatsioonist (Academic Cooperation Association, ACA) ja Neil Kemp osaühingust Neil Kemp Education Ltd. (UK). See kirjutati ajavahemikus 2009. aasta novembrist kuni 2010. aasta märtsini.

1.2. Raporti ülesehitus

Raport koosneb seitsmest peatükist, millele eelneb kokkuvõte.

1. peatükk on käesolev sissejuhatus, mis selgitab uuringu eesmärki ning üksikosade tulipunkte ja sisu.

2. peatükk sisaldab Eesti kolmanda taseme hariduse arengu ning tähtsate hetke- ja tulevikuprobleemide lühikirjeldust. See peatükk on mõeldud võrdlemisaluseks järgnevatele peatükkidele, mis uurides ja analüüsid rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli kogemusi maailmas ja mitte Eestis, peavad siiski olema asjakohased Eesti olukorra suhtes.

3. peatükkis pühendub raport eelnimetatud kahest teemast esimesele. Püütakse kindlaks määrata rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli ja selle loomise strateegia otsustavad tunnused. See peatükk põhineb peamiselt maailmaklassi ülikooli käsitleva nüüdiskirjanduse analüüsil. Peatükk hõlmab laia teemaringi, nagu raha, valitsemine, juhtimine ja töökorraldus, üliõpilased ja personal, teenused ja ajendid, teaduskoolituse korraldus, aga ka rahvusvahelistumine. Puudutatakse ka ülikoolide rahvusvaheliste pingeridade mõju kaasaegsele kvaliteedi mõistele. Juba selles peatükis esitatakse lühidalt mõned institutsioonilised või riigitasandi näited konkurentsivõimelise ülikooli ja süsteemi rajamise kohta, mida hiljem 6. peatükis täiendatakse.

4. peatükk on sissejuhatus rahvusvahelistumise teemasse. Muu hulgas esitatakse mõned eriti olulised rahvusvahelistumise põhimõtted. Seejärel selgitatakse põhjused, mis ajendavad ülikooli ja teisi kõrgkooli sellesse valdkonda investeerima ning selle nimel pingutama, ning kirjeldatakse motive, miks riigid neid pingutusi toetavad. Peatükk uurib ka rahvusvahelistumise seost globaalse konkurentsiga ning kõrgkooli tõhususe ja tulemuslikkusega. Pärast keskendumist välisüliõpilastele, lõpeb peatükk pilguheiduga rahvusvahelistumise ja üleilmastumise seosele.

5. peatükk keskendub üleilmsele üliõpilasvahetusele põhi-, magistri- ja doktoriõppes. See hõlmab mitmeid olulisi teemasid, mis puudutavad üleilmset üliõpilasvahetuse turgu, kus praegu osaleb üle kolme miljoni üliõpilase ja tugev kasvutendents jätkub. Käsitletud teemade hulka kuuluvad üliõpilaste ja personali ligimeelitamise ja värbamise strateegiad ning hinna- ja rahastamisküsimused, nagu hinnakujundus (teenustasud) ja stipendiumid. Edasi uurib peatükk tegureid (tõuke- ja tõmbetegureid), mis ajendavad üliõpilasi välismaal õppima ja mõjutavad sihtriigi valikut. See on väärtuslik teave igale riigile, kes püüab välisüliõpilasi sisse tuua. Heidetakse pilk ka Euroopa üliõpilaste mobiilsusmudelile ning pärast seda vaadeldakse seost üliõpilaste, personali värbamise ja oskustööjõu rände vahel. Viimase aspektina käsitletakse ülikoolide välispartnerlust ja rahvusvahelisi alliansse.

6. peatükk sisaldab nelja näidet, kus rahvusvaheliselt juhtivad kõrgkoolid rajati suhteliselt lühikese aja jooksul - kahekümne või kolmekümne aastaga. Üks juhtum puudutab tervet riiki (kuigi väikest), s.o Singapuri ja Singapuri Riiklikku Ülikooli. Teised juhtumid on Warwicki Ülikool, California Ülikool San Diegos ja Maastrichti Ülikool. Need näited illustreerivad eespool uuringus esitatud üldtähelepanekuid.

7. peatükis heidetakse pilk „kristallkuulile“ ja üritatakse ette näha üleilmse kõrghariduse peamisi arengusuundi ning uuringu tulemuste põhjal tehakse mõned tähelepanekud Eesti kohta.

2. Eesti kõrg- hariduse kontekst

- Rahvastiku vähenemine kahandab Eesti üliõpilaste arvu aastaks 2015 poole võrra.
- Eesti üliõpilased on rahvaarvu arvestades kõige liikuvamad Euroopas ja isegi maailmas, samas on välisõpilaste sissevool Eestisse tagasihoidlik.
- Kõrgharidussektori kokkutõmbumine ohustab Eesti teadmismajanduseks saamise püüdlusi.

1,3 miljoni elanikuga Eesti

on Euroopa hõredaima asustustihedusega riik. Emigreerumise (peamiselt 1990-ndatel) ja madala sündimuse tõttu on elanikkond alates 1989. aastast kahanenud umbes 17 protsenti (1,57 miljonilt). Eesti demograafiline olukord on üks maailma kriitiliseimaid (2009. a hinnanguline sündimuskordaja on 1,41)¹. Alates Eesti iseseisvumisest 1991. aastal tegi riigi majandus muljetavaldavaid edusamme, kuni seda tabas 2008. aasta sügise finants- ja majanduskriis (kuigi mitte nii hullusti kui mõne naabერიigi majandust). Märkimisväärne on riigi viimaste aastate innovaatiline areng, eelkõige info- ja kommunikatsioonitehnoloogia laiaulatuslik ja edumeelne kasutus.

Rahvastiku vähenemise tõttu võib Eesti kodanikest üliõpilaste arv aastaks 2015 langeda ca 50 protsenti.

Eestil nagu paljudel postkommunistlikel riikidel oli iseseisvumise ajal suhteliselt väike kõrgharidussektor. Sellest ajast peale on toimunud tähelepanuväärselt kiire kasv. Näiteks kasvas üliõpilaste arv 1994/95. ja 2005/06. õppeaasta vahel ligi 170 protsenti² (kuid praeguseks on jäänud enam-vähem sellele tasemele). 2003. aastal osales kõrghariduses 64 protsenti keskkooli lõpetamise vanuse järgsest viieaastasest vanuserühmast - osalemise määr, mis tublisti ületab OECD keskmist, umbes 58 protsenti, ning ei jää palju maha maailma juhtivate riikide näitajast. Kasv toimus mitmel viisil, näiteks suurendati vastuvõttu riiklikesse kutseõppeasutustesse (aastate 1995 ja 2004 vahel 19-kordselt) ja loodi erakõrgkoole. Kõige tähtsam aga oli õppemaksust rahastatavate riigieelarveväliste õppekohtade loomine.

Eestis on kolme tüüpi kõrgkoole: ülikoolid, rakenduskõrgkoolid ja kutseõppeasutused. 2005/06. õppeaastal oli Eestis 39 kõrgkooli (s.o 14 vähem kui 2001/02. õa), arv, mis on vahepeal veelgi kahanenud.

¹ Selle lõigu andmed pärinevad raamatust *CIA World Factbook*.

² Andmed, mida tsiteeritakse alates 2. ptk teisest lõigust ja edaspidi on võetud OECD temaatilisest ülevaatest Eesti kolmanda taseme hariduse kohta (ilmunud 2007 ja koostatud 2006). Need ei ole alati kõige värskemad kättesaadavad andmed.

Tabel 1: Eesti kõrgkoolid - koolide ja üliõpilaste arv 2005/06 õa

Õppeasutuse tüüp	Avalike kõrgkoolide arv	Era-kõrgkoolide arv	Üliõpilaste koguarv	Üliõpilaste arv avalikes kõrgkoolides	Üliõpilaste arv erakõrgkoolides
Ülikool	6	5	49 334	42 867	6 467
Rakenduskõrgkool	8	13	14 594	7 142	7 452
Kutseõppeasutus	6	1	4 359	andmed puuduvad	andmed puuduvad
Kokku	20	19	68 287	50 009	13 919

Allikas: UNESCO 2007

39 kõrgkooli üliõpilaste koguarvuga 68 000 võib tunduda liiga palju väikese riigi nagu Eesti jaoks - s.o vaid 1750 üliõpilast ühe kõrgkooli kohta. Kuid keskmine näitaja on eksitav, sest kaugelt suurim arv üliõpilasi - 42 867 - käib riigi kuues avalik-õiguslikus ülikoolis ja ainuüksi kahes suuremas ülikoolis, Tartu Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis, õpib umbes 29 000 üliõpilast (mis moodustab 43 protsenti Eesti üliõpilaskonnast). Ülikooliväline sektor on jäänud suhteliselt väikeseks (28% üliõpilaste üldarvust) ja selle sektori kõrgkoolid on samuti väikesed. Sama käib ka erakõrgkoolide kohta (28% üliõpilaste üldarvust).

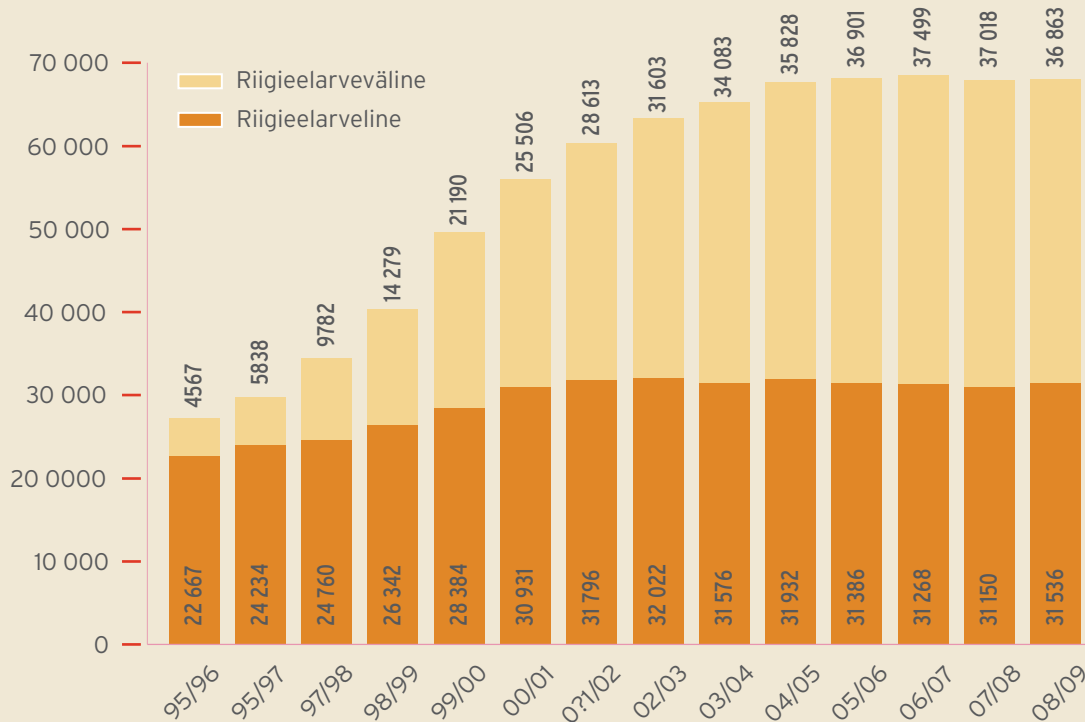
Eelnimetatud jaotus avalik-õiguslikuks ja erakõrghariduseks ei lange kokku Eesti kõrghariduse rahastamisallikatega. Enamikku (aga mitte kõiki) erakõrgkooli õppekohti rahastatakse õppe-maksu kaudu, kuid sama kehtib ka suure osa avalik-õigusliku kõrgkooli õppekohtade kohta. Eesti riik sõlmib kõrgkoolidega lepingu riigieelarveliste õppekohtade arvu kohta. Kõrgkoolid võivad võtta - ja võtavad - vastu rohkem üliõpilasi, kuid viimased peavad maksma õppemaksu. Kogu süsteemi ulatuses rahastatakse eraviisiliselt õppeteenustasu kujul 54 protsenti õppekohtadest (2006). Kõrgkoolidel on vabadus määrata teenustasu suurus (kuigi keelatud on

Kulutused kõrgharidusele moodustavad 1,4% SKP-st, mis on lähedane OECD keskmisele, 1,5%-le. Samas on kulutused üliõpilase kohta OECD keskmisest peaaegu poole väiksemad.

üle 10%-ne tõus aastas). Õppeteenustasud jäävad näiteks hinnavahele 115 000 krooni aastas Tartu Ülikooli ingliskeelse arstiõppe ja vaid vähem kui viiendik sellest humanitaarerialade eest. Muud tüüpi kõrgkoolides on need veelgi madalamad.

Riigi investeering kõrgharidusse on olnud viimase kümne aasta jooksul suhteliselt stabiilne, kõikides ühe protsendi ümber SKP-st (0,9% aastal 2005). Erakulutused olid 2005. aastal ligi 0,5% SKP-st. Avaliku ja erasektori kulutused kokku moodustavad 1,4% SKP-st, mis on ligilähedane OECD keskmisele, 1,5%-le. Et aga Eestis on kõrghariduses osalemise määr keskmisest suurem (vt eespool), on kulutused üliõpilase kohta aastas vaid 24,9% SKP-st, mis jääb kaugemale maha OECD keskmisest, 42,6%-st (2002. aasta andmed).

Joonis 1: Üliõpilaste arvu muutus kõrghariduses riigieelarvelistel ja -eelarvevälistel õppekohtadel 1995/96 - 2008/09 õa

Allikas: Haridus- ja teadusministeerium

Võrrelduna kõrgharidusega (õpetamine ja õppimine) on Eesti teadusuuringud ja tehnoloogia arendamine (T&A) kehvemini rahastatud. See on suuresti tingitud ärisektori väikesest osalusest, mis moodustab 0,28% SKP-st võrrelduna OECD näitajaga, mis on 1,5% (2003). Samas kõrgkoolide T&A avalik rahastamine on 0,36% SKP-st, olles lähemal OECD keskmisele, 0,42%-le³. Teadusuuringud on kontsentreerunud ülikoolidesse, eeskätt Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli, mille hinnanguline osa selle sektori teadustöös on vähemalt 70 protsenti. Ülikooli teadusuuringute riiklik rahastamine on segu baas- ja grantfinantseerimisest ning teaduse tippkeskuste loomise erimeetmetest. Raha tippkeskuste arendamiseks annab Eesti valitsus, kuid algselt tuleb see Euroopast (tõukefondidest). Euroopa teadusraha voolab Eestisse ka EL raamprogrammide kaudu (hetkel 7RP).

Eesti kuulub nende hulka, kes kirjutasid Bologna deklaratsioonile alla selle vastuvõtmisel. Eesti hakkas kiiresti juurutama kokkulepitud struktuurimuudatusi, nagu kraadiõppe ülesehituse kaheastmelise (hiljem kolmeastmelise) süsteemi kasutuselevõtt. Kõik Bologna seirearuanded tõendavad, et Eesti kuulub riikide hulka, kes hoolega järgivad Bologna printsiipe.⁴

³ Värskeim kättesaadav info Eesti T&A kogukulutuste kohta on 1,14% SKP-st (www.stat.ee)

⁴ Vrd näiteks Bologna protsessi 2009. a ülevaatearuandega (http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf)

Samuti on Eesti oma iseseisvumisest alates teinud suuri jõupingutusi, et lõimida rahvusvaheline mõõde kõrgharidussüsteemiga. Riik on algatanud mitu riiklikult rahastatud mobiilsusprojekti ning osaleb (alates 1999/2000) EL Erasmuse programmis⁵ ja 7RP mobiilsusega seotud osas, nagu Marie Curie meetmed ja EL Erasmus Munduse programm.

Erasmuse programm on tulemusrikkalt edendanud liikuvust Euroopas ja tundub, et Eesti on sellest suurt kasu saanud. Esitatud andmete järgi reisis 2007. aastal Euroopas õppimise eesmärgil Erasmuse programmi raames 572 eestlast.

Eesti üliõpilased osalevad välismaal aktiivselt ka kraadiõppes. Välismaal kraadiõppes õppijate arv (umbes 4000) näitab, et proportsionaalselt kuuluvad eestlased juba praegu rahvusvaheliselt kõige liikuvamate üliõpilaste hulka Euroopas ja ka maailmas. Suurbritannias on näiteks 675 Eesti üliõpilast. Neist 100 õpib kraadiõppes. Ainevaldkonna järgi on nad koondunud peamiselt juhtimise ja äriduse erialadele, millele järgnevad kunstid ja humanitaarteadused.

Üliõpilaste liikuvus nii nende rahastamise meetmete raames kui ka neist väljaspool toob aga esile Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise nõrga külje: kuigi Eesti üliõpilased veedavad

Eesti üliõpilased õpivad meelsasti välismaal, kuid välisüliõpilased ei vali Eestit eriti sageli õppimispaigaks.

meelsasti osa õppeperioodi (või kogu õppeaja) välismaal, ei vali välisüliõpilased Eestit eriti sageli õppimispaigaks.⁶ Kuigi viimastel aastatel on välisüliõpilaste osakaal tõusnud, olles 2006/07. õppeaastal 3,2 protsenti (ehk 2200 välisüliõpilast, mis ei ole väga kaugel 2014. aasta eesmärgist - 3000 välis-

üliõpilasest), on see rahvusvaheliste normide järgi siiski väike. See on tõsine probleem, arvestades, et välisüliõpilaste juurdevool ei ole Eesti jaoks ainuüksi soovitatav, vaid hädavajalik, et säilitada riigi kõrgharidusbaas seoses üliõpilaste arvu vähenemisega tulevikus. Prognoosid näitavad, et rahvastiku vähenemise tõttu võib Eesti kodanikest üliõpilaste arv aastaks 2015 langeda 50 protsenti või isegi rohkem.

Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015 käsitleb eelnimetatud küsimust ja paljusid teisi. Tuletatakse meelde asjaolu, et Eesti kõrgharidus toimib „üleilmse avatud haridusturu ja sellest johtuva konkurentsi tingimustes“, rõhutatakse teadmispõhise ühiskonna ja majanduse olemasolu vajadust majanduskasvuks ja konkurentsivõime suurendamiseks, nõutakse kompaktsema ja akadeemiliselt tulemuslikuma süsteemi kasutuselevõttu, kus on tõenäoliselt vähem õppeasutusi ja kindlasti rohkem tööturgu arvestavaid õppekavu ning parem rahastamine, kuid selle kõrval rõhutab dokument ka rahvusvahelistumise tähtsust ja nõuab suuri jõupingutusi selles valdkonnas. Aastaks 2014 seab dokument järgmised mobiilsuse eesmärgid:

- välisüliõpilaste arvu suurendamine umbes 900-lt (2005) 3000-le, s.o kaugelt üle 200 protsendi;
- välismaalastest doktorantide ja järeldoktorite osakaal 10 protsenti (osaliselt rahastatakse stipendiumidega);
- korralisel ametikohal töötavate välisõppejõudude osakaal 3 protsenti;
- 5 protsenti Eesti üliõpilastest saab välisõpinguteks stipendiumi;
- nõue, et iga Eesti kõrgkooli immatrikuleeritud doktorant peab vähemalt ühe semestri õppima/töötama välismaal;
- ingliskeelsete õppekavade loomine, eeskätt doktoriõppes.

⁵ Nüüd osa nn elukestva õppe programmist

⁶ Vrd näiteks Erasmuse programmis osalemist:

http://ec.europa.eu/education/programmes/ilp/erasmus/stat_en.html

Kokkuvõtlikult: Eesti kõrgharidus on napilt kahe aastakümne jooksul teinud muljetavaldavaid edusamme. Eesti on tunduvalt laiendanud kõrgharidussektorit, milles osalemise määra on üks maailma suuremaid. On loodud erineva missiooniga ja erineval tasemel kõrgkoolide liigendatud süsteem. Eesti viib järjepidevalt ellu Bologna reforme. Sektori laiendamist on osaliselt rahastatud õppemaksu sisseviimisega riigieelarvevälistele õppekohtadele. Eestis on kaks ülikooli, mis ei kuulu küll rahvusvaheliste liidrite hulka, kuid mis on välismaal tuntud kui tugevad teadusülikoolid. Viimasena mainitav, kuid mitte vähem tähtis on jõupingutus rahvusvahelistumiseks, eeskätt mobiilsuse valdkonnas.

Kuid on ka puuduseid: kõrghariduse rahastamine ei ole küllaldane (mis on suuresti tingitud kõrgharidussektori kasvust, mis iseenesest on positiivne nähtus). Eriti ebapiisav on teadusuuringute rahastamine. Mis puutub rahvusvahelistumisse, siis tehakse kaheldamatuid edusamme üliõpilaste lähetamises väliskõrgkoolidesse, kuid välisüliõpilaste arv Eestis püsib väike. Kolledžite arvu ja erasektori kasv, mis iseenesest on küll positiivne suundumus, on viinud suhteliselt suure arvu väikeste õppeasutuste loomiseni, nii et süsteemi seda osa võib kirjeldada kui mõnevõrra killustunud.

Eesti kõrghariduse suurim probleem seisab veel ees. Rahvastiku vähenemise tõttu võib üliõpilassektor suuresti kahaneda. Ühel hetkel mõjutab see ka noorte teadurite (doktorantide ja järel doktorite) ning lõpuks ka teadurite arvu ning kui üliõpilasi ja teadureid ei õnnestu leida mujalt, ohustab see kindlasti püüdlusi tõsta kõrgharidussektori tulemuslikkust ja luua üks või mitu rahvusvaheliselt konkurentsivõimelist ülikooli.

Rahvastiku ja koos sellega üliõpilaskonna vähenemine avaldab mõju teadurite taastootmisele, mis ohustab kõrgharidussektori tulemuslikkust.

3. Rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ülikool

- Vajab tekkimiseks tugevat ja mitmekesist kõrghariduse „alusmetsa“.
- Peamisteks eduteguriteks on talentide koondumine, rohked ressursid ja sobiv valitsemine.
- Saab luua olemasolevate uuendamise või liitmise teel, täiesti uue tekitamise kaudu või koostöömudelina valitud valdkondades (nt IKT).

3.1 Rahvusvahelise konkurentsivõime mõistmine

Terminit „rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ülikool“ kasutatakse kõrgharidust käsitlevas teaduskirjanduses harva, rääkimata selle määratlemisest. Hoopis tuntumad on mõisted „maailmaklassi ülikool“ ja „institutsiooniline rahvusvahelistumine“. Terminite „rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ülikool“, „maailmaklassi ülikool“ ja „rahvusvahelistunud ülikool“ mõistmiseks on ilmselt vaja natuke nende tagapõhja kirjeldada.

Esiteks ei pea maailmaklassi ülikool olema tingimata rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ega rahvusvahelistunud, kuigi enamik maailmaklassi ülikoole suudavad edukalt raha pärast konkureerida, et kaasata väljapaistvaid õppejõude ja üliõpilasi ning teha tulemuslikku teadustööd. Seda aitab tagada nende nimega kaasnev prestiiž.

Teiseks ei kuulu mitmed rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised ülikoolid maailmaklassi kategooriasse selle mõiste tavalises kasutuses. Näiteks on mõned õpetamis- põhised ülikoolid väga konkurentsivõimelised välisüliõpilaste kaasamises või välismaa ülikoolides oma õppekavade ühisõppekavana pakkumises, nt Northumbria Ülikool (University of Northumbria, UK) ja Lõuna-Queenslandi Ülikool (University of Southern Queensland, Austraalia). Ka USA kasumit taotlevad ülikoolid on väga konkurentsivõimelised ja neil on õppeasutused välismaal, kus õpib palju välisüliõpilasi, kuid ühtegi neist ülikoolidest ei ole kunagi peetud maailmaklassi kuuluvaks.

Mujal levinud maailmaklassi ülikooli mõiste tundub kõige paremini ühilduvat rahvusvahelise konkurentsivõime mõistega.

Kolmandaks ei pruugi suuresti rahvusvahelistunud ülikool olla ei maailmaklassi tasemel ega rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline. Näiteks on USA parimad bakalaureuseõpet pakkuvad ülikoolid (humanitaaralade erakolledžid) õpetamist ja õppimist arvestades suurel määral rahvusvahelistunud, kuid neil on piiratud teaduspotsiaal ja tavaliselt vaid vähestes õppesuundades. Ülikooli rahvusvahelistumise mõistet ja meetmeid käsitletakse üksikasjalikult 4. peatükis.

Pärast eespool nimetatud kaalutlusi ja vaatamata eelnimetatud kitsendustele käsitleb see peatükk peamiselt ülikooli maailmaklassi mõistet, sest see tundub kõige paremini ühilduvat rahvusvahelise konkurentsivõime mõistega. Viimastel aastatel on maailmaklassi mõiste tõusnud kõrgharidust puudutavates arutlustes ja teadustöös esiplaanile. Mõned autorid räägivad selles kontekstis ka lipulaevaks olevatest ülikoolidest. Suur tung rajada maailmaklassi ülikoolile või vähemalt tähelepanu, mida sellele viimasel ajal pööratakse, on tõenäoliselt tingitud kolmest nähtusest, millest kaks on olulised ja kolmas on tehnilist laadi ning ilmselt tuleneb kahest eelmisest.

Ülikool kui rahvusvaheliste koostöövõrgustike loomise vahend on tähtsam kui kunagi varem.

Teadmismajandus: esimene nähtus ehk pigem intellektuaalne konstruktsioon on teadmismajandus. Lihtsas sõnastuses kulgeb arutlus järgmiselt: pikka aega inimkonna ajaloos määras riikide jõukuse õnnelik juhused.

Agraarühiskonnas oli otsustav tähtsus viljaka künnimaa olemasolul ja hiljem oli selleks juurdepääs loodusvaradele (väärismetallid, kivisüsi, nafta või gaas). Tänapäeval on esile tõusnud veel üks ressurss – inimesed. Väidetakse, et inimesed, õigemini nende avastused (teadused) ja leiutised (tipptoodeteks muudetud teadusuuringute tulemused) otsustavad rikkuse ja vaesuse üle. Kaasaegse majanduse peamiseks edasiviivaks jõuks peetakse uute teadmiste tootmist, levitamist ja rakendamist. Marginsoni ja van der Wende arvamust mööda on see tõstnud ülikoolid esiplaanile; ülikool kui rahvusvaheliste koostöövõrgustike loomise ja üleilmsete toote- ja finantskapitali, tehnoloogiate, inim-, info-, teadmusvoogude stimuleerimise vahend on tähtsam kui kunagi varem⁷. Veel arvab Marginson, et nende trendide üks tähendus ja võimalik mõju kõrgharidusele on seotud sidesüsteemidega, mis on kasvanud koos üleilmse teadmismajandusega, ning akadeemiliste isikute ja teiste oskusega neid süsteeme tulemuslikult kasutada. Sidesüsteemide arvukus suureneb ja süsteemid mitmekesistuvad, kättesaadav teave ja valikud kasvavad kiiresti, aga samas on vähem aega mõtiskleda, otsustada ja suhelda.

Pidev investeerimine teadusuuringutesse ja innovatsiooni on olulise tähtsusega, et riik saaks üleilmastunud töökeskkonnas edukalt tegutseda.

Üleilmastumine: teine protsess ehk jällegi mõttekonstruktsioon on üleilmastumine. Lihtsalt öelduna tähistab see mõiste majandussfääri, aga ka näiteks side valdkonna võrgustatust. Tihedam vastastikune seotus kiirendab üleilmset majanduskonkurentsi (ja konkurentsi muudes valdkondades). Üleilmastumise tingimustes

on rikkad arenenud majandusega riigid ühelt poolt soodsas ja teiselt poolt ebasoodsas olukorras. Nad ei saa toota odavalt, kuid nad saavad toota suurema lisandväärtusega kui vähem arenenud majandusega riigid. Seepärast on nende jaoks oluline säilitada juhtiv koht teaduses. Kuigi kõrgkoolid näevad ennast tihti üleilmastumise objektina, on nad ka mõjurid⁸. Pidev investeerimine teadusuuringutesse ja innovatsiooni on olulise tähtsusega, sest see loob vundamendi, et riik saaks üleilmastunud töökeskkonnas edukalt tegutseda. See toetab uut teaduspõlvkonda ja uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, aitab kaasa suuremale rahvusvahelisele koostööle ja ühinemisele ning stimuleerib tähtsaid uusi ülemaailmseid võrgukogukondi.

⁷ Simon Marginson, Marijk van der Wende, *Globalisation and Higher Education*, Education Working Paper No. 8 OECD, Paris 2007.

⁸ Peter Scott, „Massification, Internationalization and Globalization“, *The Globalization of Higher Education*, The Society for Research into Higher Education/Open University Press, Buckingham 1998, pp. 108-129.

Seega on tulemuslik kõrgkool globaliseerunud maailma oluline ja dünaamiline komponent. Globaliseerumise mõju ülikoolile võib olla nii positiivne kui ka negatiivne, sest üleilmastumine ja tihedam seotus võivad küll hõlbustada liikumist turupõhisemale poliitikale, mis võimaldab ülikoolil paremini kasutada oma intellektuaalomandit, aga samas on saadaval üha rohkem teavet, mida kõik võivad vabalt kasutada; see on põhiolemuselt üleilmne avalik hüve⁹. Marginson¹⁰ iseloomustas üleilmastumise ja kõrghariduse seost Austraalias:

„Üleilmastumine on ülemaailmne üksteisele lähenemine ja osaline lõimumine. Majandus, teadmus, kultuur ja keel on osaliselt üleilmastunud. Sidevahendid kindlustavad, et maailma ei saa enam eemal hoida, isegi kui me kuningas Knudi kombel püüaksime voolu peatada. Kõik ülikoolid on kõigi teistega seotud. Teadusuuringud on ülemaailmsed, haridusteenuse pakkumine on piiriülene ning me jagame kõigi kolleegidega intellektuaalse vabaduse ja üliõpilaste julgeoleku ideaale. Üleilmastumine on riigiti ja riigisisese ebaühtlane ja ebaühtlust tekitav ning mitte kõik pole äkitselt üleilmne, sest kohalik ja riiklik mõõde jäävad. Vaatamata üliõpilaste ja õppejõudude mobiilsusele on kogu maailma kõrgharidus ja teadustöö seotud kindla riigiga, sõltudes selle poliitikast ja rahastamisest.“

Pingeread: kolmas nähtus, mis on tehnilist laadi, avaldub hiljuti esile tõusnud maailma ülikoolide üldpingeridades ehk edetabelites. Selle nähtuse teeb oluliseks asjaolu, et teoreetiliselt esimest korda (kuigi sageli vaidlustatult) rakendatakse kvantitatiivset mõõdupuud, et

hinnata ülikoolide suhtelist edukust rahvusvahelises ulatuses. Seega saab ülikoolide edukust võrrelda ning kõige sagedamini nimetatakse maailmaklassi ülikoolideks neid ülikoole, mis kuuluvad pingeridades 100 või 200 parema hulka. Eelkõige Shanghai Jiao Tongi Ülikooli pingerida Academic Ranking of World Universities (ARWU)¹¹ ja ajakirja Times Higher Education (UK) pingerida THE-QS World University Rankings (THE-QS)¹² on üha arvukamate edetabelite seas need, mis on tegelikult moodi viinud ülikoolide edukuse rahvusvahelise võrdlemise kvantitatiivsed näitajad. Parema puudumisel on rahvusvaheliste pingeridade kriteeriumid, eeskätt eelnimetatud edetabelite kriteeriumid, muutunud rahvusvaheliselt juhtivate ülikoolide kindlaksmääramise mõõdupuuks ning seega suures ulatuses asendanud endised ja vähem täpsed meetodid, mis tihti põhinesid vastastikusel eksperdi hinnangul. Seda on oluline rõhutada. Isegi ARWU ja THE-QSi meetodeid mitmeti kritiseeriv maailmaklassi ülikoolide teaduskirjandus¹³ toetub nende pingeridade kriteeriumidele ning selles esitatud maailmaklassi ülikooli tunnusoonte analüüs põhineb ülikoolidel, mis kuuluvad ARWU ja THE-QSi paremusjärjestuse tippu.

Maailmaklassi ülikoolid kuuluvad rahvusvahelistes pingeridades esimese 200 hulka ja nende keskne element on teadustöö kvaliteet.

Rootsi Kõrgkooliameti (Swedish National Agency for Higher Education) koostatud uuringus¹⁴ arutleti kõrgkoolide järjestamise riiklike ja rahvusvaheliste meetodite üle ning märgiti, et enamikul pingeridadel on ühine omadus mõjutada kvaliteedinäitajaid andma lõpptulemust, mida omakorda võrreldakse kõigi teiste selliste tulemustega. Olles suhteline, erineb see oluliselt paljudest teistest kõrghariduse kvaliteedi hindamise meetoditest, sest puuduvad absoluutsed normid, mis määraksid kvaliteedi miinimumi.

⁹ Simon Marginson, „Open Source Knowledge and University Rankings“, Thesis Eleven, Number 96, February 2009.

¹⁰ Simon Marginson, The Global Positioning of Australian Higher Education: Where to from here? *Asia-Pacific Association for International Education*: National University of Singapore (March 2007).

¹¹ <http://www.arwu.org/>

¹² <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2009/results>

¹³ Alex Usher, Massimo Savino, *A World of Difference: A Global Survey of University League Tables*, Educational Policy Institute (2006).

¹⁴ Swedish National Agency for Higher Education, Ranking of universities and higher education institutions for student information purposes?, Stockholm 2009.

Mida see võiks tähendada?

- Mõlema pingerea (kuigi rohkem ARWU) meetodid kalduvad suuresti otsustama teadusuuringute mõõdetavate tulemuste kasuks. Seega on nende puhul maailmaklassi ülikooli mõiste keskne element teadustöö kvaliteet, mitte õpetamise oma.¹⁵
- Teadustöönäitajate valik (Nobeli preemiad, Fieldsi medalid, artiklite avaldamine ajakirjades Science ja Nature, tsiteerimisindeksid) kaldub lisaks eelistama ülikoole, mis on keskendunud loodus- ja tehnikateadustele ning jätab ebasoosingu sotsiaalteadustele ja humanitaarainetele pühendunud kõrgkoolid.¹⁶
- Trükk avaldamise ja viitamise allikate valiku tegemisel eelistatakse ülikoole, mille personal publitseerib inglise keeles (ja mõnede kriitikute meelest eelistatakse sellega anglosaksi riikide ülikoole).
- Kumbki pingerida ei lähtu ülikooli suurusest (üliõpilaste ja teadurite arvust, rahast või muust). Seega kalduvad nad eelistama suuri kõrgkooli (tüüpiliselt ulatusliku õppeainete valikuga) ja seavad väikesed (spetsialiseerunud) kõrgkoolid ebasoodsasse olukorda. Teoreetiliselt võttes, kui kaks keskpärast kõrgkooli ühinevad, liiguksid nad pingereas tublisti ülespoole, ilma teadustöö tulemusi parandamata.¹⁷
- Eelnimetatud pingeread hindavad ülikoolide teadustöö tulemusi. Nad ei hinda (ega püüagi hinnata) riigi teadussüsteemi tugevust. Viimast ei mõisteta tihtipeale. Teadusuuringuid teostatakse ka väljaspool ülikoole, näiteks ettevõtete uurimiskeskustes, paljudes riikides ka teaduste akadeemias (mudel, mis ilmselt on kadumas) ning ülikoolivälistes teadusorganisatsioonides (nt Saksamaa Max-Plancki instituudid, Prantsusmaa CNRS-i keskused, USA riiklikud terviseinstituudid).

Samuti tuleb arvestada, kes on pingeridade süsteemide ja väljaannete taga: paljud on äriüksused (nt ajalehed ja muu meedia), mis sõltuvad reklaamitulust ning tavaliselt puudub neil igasugune otsene vastutus kõrgharidussektori ees.¹⁸

See peatükk ei ole mõeldud rahvusvaheliste edetabelite kriitikana. Püütakse selgitada, mida kirjandus peab rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliseks (ehk maailmaklassi) ülikooliks. Aga et

Ülikoolide rahvusvaheliste pingeridade koostamine on veel algusjärgus.

teaduskirjandus lähtub maailmaklassi kõrgkoolide väljaselgitamisel ARWU ja vähemal määral THE-QS metoodikast, tuleb meeles pidada eelnimetatud puudusi, kui otsustakse Eesti (või muu riigi) kõrghariduse edasise arengu üle. Seepärast on oluline rõhutada, et maailmaklassi ülikooli mõiste on normatiivne ja vaid üks paljudest kõrghariduse

kvaliteedi hindamise viisidest ning et täiuslikud kvaliteedi mõõdupuud peaksid arvestama ka üksikkõrgkooli olemust ja eesmärke. Otseselt või kaudselt arvavad kõik autorid, et vahetegemise võimaldamiseks peaks olema rohkem kui üks lähenemisviis. Kõrgesti hinnatud kõrgkoolid, näiteks USA humanitaaralade kolledžid, eliitkoolid, millesse vastuvõtt on väga valikuline ja mis on väga kallid (mõnes on aastane õppemaks suurem kui 50 000 USA dollarit), nõuavad, et kvaliteeti mõõdetaks standardite alusel, mis ei ole seotud teadustegevusega. Isegi rohkem nõuavad seda USA kogukonnakolledži tüüpi õppeasutused, kes pakuvad kaheaastast diplomiõpet (*associate degree*), kuid samas peetakse neid USA kõrgharidussüsteemi oluliseks osaks.

15 OECD töötab välja kõrghariduse õpiväljundite hindamise metoodikat projekti AHELO raames, mida on nimetatud ka "Kõrghariduse PISAks". Kuigi OECD püüab AHELO projektiga seoses hoolikalt vältida terminit "paremusjärjestus", võib see tegelikult just selleks kujuneda.

16 Tuleb rõhutada, et eelnimetatud pingeridade koostajad on mainitud puudustest teadlikud ning teevad jõupingutusi, et siiani puudulikult esindatud õppesuundi paremini kaasata.

17 Suurus on eeliseks vaid teatud kriitilise piirini. Näiteks rõhutab Salmi (ja teised toetavad teda), et kõrgkoolid, kus on mõnisada tuhat üliõpilast, muutuvad haldamatuks ja kaotavad kvaliteedi parandamiseks vajaliku valikulisuse.

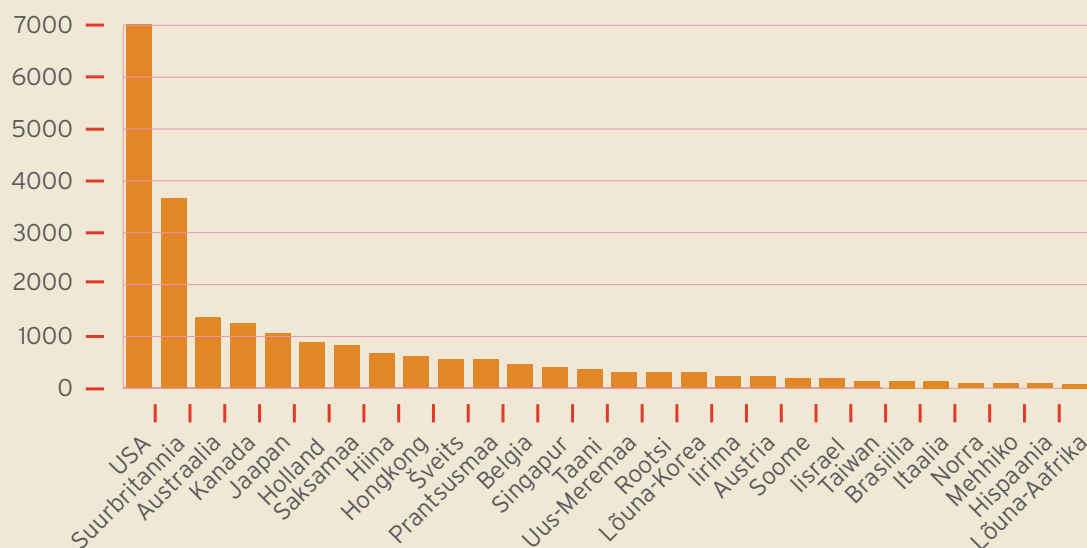
18 See ei käi ARWU kohta.

Kvaliteedi mõõtmise meetodite mitmekesisuse nõue on oluline teadustööle mittekeskenduvate kõrgkoolide õiglase kohtlemise seisukohalt, kuid mitte ainult. See käib isegi ARWU ja THE-QSi maailmaklassi ülikoolide kohta. Kirjandus on arvamusel, et üks üldine tingimus maailmaklassi ülikooli rajamiseks on mitmekesine erinevat liiki kõrgkoolidega riiklik kõrgharidussüsteem, mille otsustavad tunnused on horisontaalne mitmekesisus (kõrgkooli liikide ja eesmärkide poolest) ja vertikaalne kihistus. Teisisõnu, kui üksikud erandid välja jätta, maailmaklassi kõrgkooli ei ole võimalik rajada, kui puudub vähem ambitsioonikate või igal juhul teistsuguste kõrgkoolide tugev alusmüür. Mõned autorid rõhutavad, et maailmaklassi ülikooli loomine kõrgharidussüsteemi kulul ei ole tõenäoliselt jätkusuutlik areng. See ei ohustaks ainuüksi teisi kõrgkooli neid ressursidest ilma jättes, vaid lammutaks pikema aja jooksul vundamenti, millele maailmaklassi ülikool toetub.

Maailmaklassi kõrgkooli ei ole võimalik rajada, kui riigis puudub mitmekesine erinevat liiki kõrgkoolide alusmüür.

Kui väga vähesed erandid välja jätta, asuvad maailmaklassi ülikoolid (võttes aluseks kuulumise ARWU ja THE-QS pingerea 200 parema hulka) maailma rikkastes riikides, tavaliselt OECD liikmesriigis või muus kõrge SKP-ga riigis. See põhjustab selliste kõrgkoolide koondumise Ameerika Ühendriikidesse ja mitmesse Euroopa riiki ning niisama hästi kui nende puudumise Aafrikas ja Ladin-Ameerikas. Aasia kõrgkoolide arv hakkab tasapisi kasvama, kuid proportsionaalselt siiski aeglaselt (välja arvatud Jaapan, Austraalia, Korea ja mõnda kõrgkooli arvestades ka Hiina). Seda illustreerib hästi analüüs, kus Beerkens¹⁹ järjestab riigid selle järgi, kus asusid 2007. aasta THE-QSi pingerea 200 parimat kõrgkooli; siin on Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide domineerivus väga selgesti näha (vt joonis 2).

Joonis 2: Riikide tulemus THE-QSi pingereas nimetatud kõrgkoolide arvu järgi (2007)

Allikas: Beerkens Blog Edition 9 November 2007
Märkus: Pingerea 1. koht võrdub 200 punktiga ja 200. koht 1 punktiga

19 'Beerkens Blog' Edition 9 November 2007.

Kõrgkoolide on püütud järjestada ka vastavalt riigi SKP-le või rahvastiku arvule ning on esitatud üksikasjalikke analüüse ainevaldkondade järgi²⁰. Kõiki arvamusi arutatakse põhjalikult ja soovitatatakse uusi lähenemisviise, kaasa arvatud Euroopa Komisjoni algatus, et välja töötada mitmemõõtmeline EL kõrgkoolide järjestussüsteem. Euroopa Ülikoolide Assotsiatsioon (EÜA) (European Universities Association, EUA) kutsus üles üksikasjalikult hindama erinevaid metodoloogiad²¹ ja varsti tehakse sellega algust.

Pingeridade ülevaates tähendas Marginson²², et pingeread on enam kui lihtsalt ülikooli profiili ja kvaliteedi määratlus. Kriteeriumid, mida kasutati ülikoolide järjestamisel, muutuvad metaväljunditeks, millele enamik ülikooli hakkab tähelepanu pöörama. Seega hakkavad pingeread määratlema kvaliteeti ja koos sellega mõjutama ülikoolide strateegiaid ja tegevust. Nõnda hinnatakse ARWU pingerea jaoks kõrgharidusteadustöö ja Nobeli preemiate arvu järgi, aga THE-QSi pingerea järgi väljendub kõrghariduse edukus peamiselt reputatsiooni ülesehitamises kui omaette eesmärgis. Ühes teises pingeridade uuringus, mis on teostatud koostöös van der Wende'ga, tuli Marginson järeldusele²³, et:

„Me oleme rahvusvaheliste üldpingeridade koostamise algusjärgus. Süsteemid ei ole veel kindlalt paigas. Väga oluline on välja töötada rahvusvaheliselt kindlaksmääratud hea tava põhimõtted.“

Marginsoni ja van der Wende hoiatusi metaväljundite kohta on korranud Kehm²⁴, kes üsna hiljuti hoiatas, et mimeetilise isomorfism võib võtta kõrghariduse oma haardesse.

„...võidujooks prestiiži ja positsiooni saavutamiseks (mida soodustavad pingeread) võib kergesti viia mimeetilise isomorfismini – s.o parima jäljendamiseni kõigi teiste poolt. Selle asemel, et keskenduda antud kõrgkooli tugevatele külgedele, toob selline areng kaasa omapära ja individuaalsuse kahanemise, kusjuures kasulikkus süsteemile kui tervikule on küsitav.“

Kõigi pingeridade järgi on maailmaklassi ülikoolid koondunud kõrge SKP-ga riikidesse, mis juba näitab, et nende juhtimine on äärmiselt kulukas ja seda teemat käsitletakse allpool. See on tõstatanud küsimuse, missugused ülikoolid suudaksid saada maailmaklassi ülikooliks ja tõesti peaksid ka selle poole püüdlema, ning kui paljud riigid ja millised vajavad ühte või mitut sellist ülikooli ja saavad seda endale ka võimaldada. Sellele ei ole lihtsat vastust, kuid vaeste või väga väikeste riikide jaoks on kindlasti piirid. On selge, et Luxembourgi või Islandi suurusega riik (mille elanikkond on alla poole miljoni) ei suuda selleks vahendeid leida. Ei ole ka mõeldav, et isegi suuremad väikese sissetulekuga riigid suudaksid endale mõnda võimaldada. Sellised riigid võivad aga saavutada rahvusvahelise kvaliteedi valitud valdkondades, luues maailmaklassi teaduskondi või instituute. Ebarealistlikest ambitsioonidest johtuvaid ohtusid tõstetakse esile Maailmapanga vanemasepresidendi ja peaökonomisti Justin Lini tsitaadis:

„Maailmaklassi standardi saavutamine võib olla paljude riikide mõne kõrgkooli õigustatud sihiks, kuid paljude teiste jaoks ei ole see asjakohane, kuluefektivne ega kasulik.“²⁵

20 Vt: <http://www.timeshighereducation.co.uk/hybrid.asp?typeCode=419>

21 'EUA President Promises Rankings Review'; University World News, Issue 110 (February 2010).

22 „Global university rankings: where to from here?"; Simon Marginson; Asia-Pacific Association for International Education: National University of Singapore (March 2007).

23 Simon Marginson, Marijk van der Wende, „To Rank or To Be Ranked: The Impact of Global Rankings in Higher Education"; *Journal of Studies in International Education*, Vol. 11 Fall/Winter 2007.

24 Barbara Kehm, „Germany: the Quest for World-class Universities", *International Higher Education*, no. 57, fall 2009.

25 Eessõna väljaandele: Jamil Salmi, *The Challenge of Establishing World-class Universities*, Washington: World Bank, 2009.

Edetabelite paratamatu tagajärg on, et üksikute võitjate kõrval on alati palju kaotajaid. Üha rohkem ilmneb asjaolu, et kuigi üldpingeread võivad kõrgharidussektoris stimuleerida rahvusvahelist konkurentsi, võivad nad ka ajendada sobimatute muudatuste tegemisele riiklikes süsteemides. Väärrib mainimist, et maailmas on umbes 30 000 ülikooli ja seega need kõrgkoolid, kes on edetabeli 500 esimese seas, peavad ennast õigustatult maailmaklassi ülikooliks, sest kuuluvad pingerea ülemise kahe protsendi hulka.

Philip Altbach, tunnustatud spetsialist maailmaklassi ülikoolide (ja selle mõiste kriitika) valdkonnas, on rõhutanud, et maailmaklassi ülikooli mõiste on segane ja puudub ühtne definitsioon. Sageli tsiteeritud mõtteavalduses maailmaklassi ülikooli kohta väidab Altbach²⁶, et „igaüks tahab seda, keegi ei tea, mis see on, ja keegi ei tea, kuidas selleni jõuda“.

3.2 Maailmaklassi ülikooli tunnused

Mis on maailmaklassi ülikooli tunnused, mis on nende peamised edutegurid? Mille poolest nad erinevad vähematest sõsarasutustest? Missugused on vajalikud tingimused, et kõrgkoolist saaks maailmaklassi asutus? Siin püütakse kokku võtta nüüdisaegse kirjanduse arusaamad.

Teadurid ja ülikoolide juhid on maailmaklassi ülikooli põhitunnusjoonte osas suuresti üksmeelel. Esmapilgul ei ole see alati nii selge, sest autorid kasutavad ühesuguste nähtuste kohta erinevaid termineid ja klassifitseerivad neid erinevalt. Seoses maailmaklassi kõrgkoolidega kasutatakse kõige sagedamini termineid „kvaliteet“, „autonoomia“ ja „reputatsioon“. Sõelunud kirjanduses esitatud erinevaid arvamusi, võib kokkuvõtvalt esitada järgmise omaduste kogumi:

- teadustöö kvaliteet, rõhuasetus alusuuringutel ehk nn sinise taeva uuringutel (*blue sky research*) ning tugev välispartnerlus ja tihe rahvusvaheline koostöö;
- võime kaasata parim personal olenemata selle päritoluriigist ja kindlustada, et tippteadurid töötavad koos oma valdkonna parimatega olenemata asukohariigist;
- suutlikkus kõigis õppesuundades: ühtemoodi nii sotsiaalteadustes, humanitaarainetes kui ka STEM-ainetes²⁷ ja meditsiiniteaduses;
- tugev juhtkond: selge ja ühine kõrgkooli tulevikukava;
- autonoomia: eelkõige, et määratleda kõrgkooli eesmärgid, siht ja suundumus riigist sõltumata, samuti et määrata ise palgad ja kaasata maailma parimaid õppejõude;
- õpetamise kvaliteet ja võime kaasata parimaid üliõpilasi, kaasa arvatud kraadiõppe üliõpilasi nii kodu- kui välismaalt;
- segarahastamine - puudub liigne sõltumine ühest rahastamisallikast.

Et uuringu arutelu lihtsustada, kasutati põhistruktuuri esitamisel Jamil Salmi lähenemisviisi, kuid sobival võimalusel lisame ka mitmete teiste autorite tähelepanekuid. Salmi²⁸ klassifitseerib maailmaklassi ülikooli tunnused ja peamised edutegurid kolme laia kategooriasse, nimelt

- talentide koondumine,
- rohked ressursid ja
- sobiv valitsemine.

26 Altbach, P. and Balan, J. (eds.), *World Class Worldwide: Transforming Research Universities in Asia and Latin America*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press 2007.

27 STEM: science, technology, engineering and mathematics - loodusteadused, tehnoloogia, tehnika ja matemaatika.

28 Jamil Salmi, *The Challenge of Establishing World-Class Universities*, Washington: World Bank 2009.

Rahvusvahelistumine: talentide koondumine

Talentide koondumine puudutab ülikooli inimressursside põhimikku, st ülikooli akadeemilist personali ja üliõpilasi. Mõlema puhul on maailmaklassi ülikool võimeline kaasama parimatest parimaid, st ta võib enesele lubada olla väga valiv ja seda ka tegelikult on. Et andekus on jaotunud üle maakera võrdselt, väljendub talentide koondumise tunnusjoon tahtmatult akadeemilise personali ja üliõpilaskonna väga rahvusvahelises koosseisus. Igatahes ülikoolist, kes eelistab akadeemilisele ametikohale oma lõpetajaid või praktiseerib endogaamiat

Talentide kontsentratsioon väljendub rahvusvahelistumises ehk on sellega samane.

(favoritismi) mingil muul viisil, ei saa iialgi tipptasemel asutust. Kirjandus on üksmeelel, et talentide kontsentratsioon väljendub rahvusvahelistumises ehk on sellega samane. Hiljuti ilmunud raamatu sissejuhatuses tulevad Jan Sadlak ja Liu Nian Cai (ARWU põhikoostaja) järeldusele, et „välisüliõpilased ja teised rahvusvahelistumise ilmingud on muutunud konkurentsivõime surrogaadiks“.²⁹ Antud kontekstis mõtlevad nad surrogaadi all ekvivalenti ehk mõõdupuud. Mõlemad autorid näevad ette üha kasvavat konkureerimist talentide pärast, kus peibutusena kasutatakse mitmesuguseid toetusi, nagu õppe- ja teadusstipendiumid, maksusoodustused, projektide rohke rahastamine ja kõiksugu kulurahad.

Üliõpilaste poole pealt tähendab see, et ülikoolil on vabadus valida üliõpilasi ja vastuvõtt toimub tugeva konkursi korras, mis võimaldab välja valida akadeemiliselt kõige väljapaistvamad üliõpilased nii kodu- kui ka välismaa kandidaatide hulgast. Igal juhul on avatud vastuvõtt (kus ainus vastuvõtukriteerium on keskkooli lõputunnistus) kokkusobimatu maailmaklassi seisundiga, eriti kraadiõppes (magistri- ja doktorioõppes). Seda seisukohta selgitab väga hästi Bertrand

Konkureerimisel parimate talentide pärast tuleb välja panna stiimuleid: stipendiume, kvaliteetset majutust, tugiteenuseid, spordirajatisi jms.

Belloni hiljutine artikkel Prantsuse kõrgharidusreformi kohta.³⁰ Prantsuse süsteemi jäikust kirjeldades nimetab ta muu hulgas ka üliõpilaste valikulise vastuvõtu keeldu, mis kehtib riiklike ülikoolide jaoks. Ülikoolid peavad vastu võtma kõik bakalaureusekraadiga (või võrdväärse välismaa kvalifikatsiooniga) kandidaadid ning tulemuseks on äärmiselt suur õpetamise koormus esimesel kahel õppeaastal, mille järel suur osa üliõpilastest välja praagitakse. See põhjustab suurt väljalangevust ja on ressursside raiskamine. Eelnevale kontrastiks võivad Prantsuse eliitkoolid, *grandes écoles*, praktiseerida äärmiselt valikulist vastuvõttu, kus mõnel juhul 1000 kandidaadi seast võetakse vastu vaid üks üliõpilane (seda täisõppesse, kuid ettevalmistuskursustele, *classes préparatoires*, on vastuvõtt suurem). Et Prantsuse ülikoolid ei tohi võtta ka nimetamisväärset õppemaksu, puuduvad Prantsuse kõrghariduses võrdsed võimalused ning ülikoolidel on peaaegu võimatu *grandes écoles*'idega konkureerida. Avatud vastuvõtu probleem ei piirdu ainult Prantsusmaaga. See põhjustab probleeme ka Hispaanias, nagu Martinez, Mora ja Mora³¹ oma hiljutises Hispaania kõrgharidust käsitlevas artiklis esile toovad. See probleem esineb näiteks ka Saksamaal. Seega on ülikooli vabadus ise oma üliõpilased valida maailmaklassi ülikooli eeltingimuseks. Aghion *et al.*³² soovivad kandidaatide kvaliteedi võrdlemise lihtsustamiseks kasutada võrreldavaid standardteste nagu Ameerika Ühendriikides, nt akadeemilise taseme testid SAP (*Scholastic Aptitude Test*) või GRE (*Graduate Record Examination*). Nagu varem juba mainitud, võib konkureerimisel parimate talentide pärast

29 Jan Sadlak, Liu Nian Cai (eds.), *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm*, Bucharest: CEPES 2009, p. 14.

30 Bertrand Bellon, „The Restructuring of the French National System of Research vis-à-vis the World-class Universities“, in: Jan Sadlak, Liu Nian Kai, *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm* (vt eespool).

31 Jan-Miguel Martinez, Francisco-José Mora and José-Gines Mora, „Strategies for Developing a World-class University in a Complex Context: the Case of the Valencia University of Technolog“, in: Jan Sadlak, Liu Nian Cai, *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm* (vt eespool).

32 Philippe Aghion et al., *Higher aspirations. An agenda for reforming European universities*, Brueghel Blueprint volume V, Brussels 2008.

kaasneda stiimuleid, nagu stipendiumid (parimatele üliõpilastele või puudustkannatavatele üliõpilastele, kes võeti vastu nende majanduslikule olukorrale tähelepanu pööramata), rahuldav või isegi kvaliteetne majutus, üliõpilaste tugiteenused, spordirajatised jm.³³

Õppejõudude ja teadurite poole pealt on oluline, et ülikoolil oleks vabadus neid palgata ja vallandada. Samuti on oluline, et ülikool saaks vabalt seada palgamäärad (mis maailma juhtivates ülikoolides on väga kõrged) ja et selleks puuduksid bürokraatlikud takistused, nagu jäik palgaastmestik. Sellest lähtuvalt nõustub enamik autoreid, et süsteemid, kus professoritel on avaliku teenistuja staatus ja seega on palgamäärad ette kirjutatud, ei ole heaks lahenduseks. Leitakse, et sellised süsteemid ei hüvita erakordseid saavutusi ja pikapeale nõrgendavad tipptegijate edasipüüdlikkust. Seda väljendatakse väga selgesti eelmainitud artiklis, mille Martinez, Mora ja Mora kirjutasid Valencia Ülikooli kohta. Siiski tuleb meeles pidada, et mõni kõrgharidussüsteem, näiteks Šveitsi oma, on suutnud säilitada maailmaklassi taseme hoolimata avaliku teenistuja mudelist (ja see mudel ei ole siiani takistanud Hiina suuri edusamme). See näitab, et rahvusvaheliselt juhtiva ülikooli loomiseks ei piisa üksiktegurist, vaid on vaja mitme teguri koosmõju, nagu uuringus edaspidi ka täpsustatakse.

Mitteinglisekeelsete riikide ülikoolid ei saa tippteadlasi ligi meelitada, kui nad ei paku ingliskeelset õppe- ja teaduskeskkonda.

Selge on see, et õppejõudude valikuline kaasamine tähendab suuremat kulu. Tipptegijad on juhtivate teadusülikoolide tiheda konkurentsi sihtmärgiks, mille tulemuseks on hoogne palgakulude inflatsioon.³⁴ Mitteinglisekeelsete riikide ülikoolid ei saa tippteadlasi ligi meelitada, kui nad ei paku ingliskeelset õppe- ja teaduskeskkonda. Samamoodi on peaaegu võimatu ligi meelitada üliõpilasi, kui õpe toimub mõnes vähem levinud keeles (välja arvatud nende emakeeles). Seetõttu kasutab üha enam maailma ülikooli inglise keelt. Hea näide on Hollandi kõrgharidussüsteem ja eriti Groningeni Ülikool. Kõigepealt muudeti peaaegu kogu kraadiõpe ning suur osa põhiõppes ingliskeelseks ning järgmise sammuna hakati inglispärastama administratsiooni, eelkõige korralduskogusid. Tundus, et muidu ei suudeta kinni hoida häid välisprofessoreid, kellel on inglise keeles toimuva erialase töö (õpetamise ja teadustöö) kõrval ka õigus osaleda ülikooli juhtimises ja valitsemises.

Mõlemal juhul (nii üliõpilaste kui akadeemilise personali puhul) on kirjandus nõus, et valitsema peab teenetel põhinev valik, mitte demokraatlik üks-suurus-sobib-kõigile-meetod, või isegi veel hullem, endogaamiline tava, mis soosib sama piirkonna, riigi või õppeasutuse üliõpilasi ja õppejõude. Maailmaklassi ülikoolide endogaamiavastane ja läbini meritokraatlik lähenemisviis toob kaasa väliskodanike suure osakaalu nii üliõpilaskonna kui ka õppejõudude hulgas. Et jagu saada provintsialismist, tuleb esimeste sammude seas rakendada jõulist poliitikat, et kõigi tähtsamate akadeemiliste ametikohtade täitmiseks kuulutataks rahvusvaheline avalik konkurss. Nagu väidavad Owen *et al.*³⁵, peavad tippteadlasi (antud juhul kõrge tsiteerimisindeksiga teadlasi) kaasata soovivad ülikoolid:

Et jagu saada provintsialismist, tuleb tähtsamad akadeemilised ametikohad täita rahvusvahelise avaliku konkursiga.

„...tagama, et akadeemilisele ametikohale värbamine oleks tõesti üleilmne ja tõesti konkureeriv. Et kõrgkoolid suudaksid ligi meelitada parimaid töötajaid, tuleb käsile võtta kitsarinnaline ja paternalistlik ametisse nimetamise ja edutamise struktuur.“

33 Maria Kelo, *Support for international students in higher education. Practice and Principles*, Bonn: Lemmens 2008 (ACA Papers on International Cooperation in Education).

34 Jamil Salmi (2009), p. 25, näide Madisonis asuvast Wisconsin Ülikoolist, kelle meelet on talentide kinnihoidmine üha raskem.

35 Nicola Owen *et al*, *Elite Scientist and the Global Brain Drain*, The Warwick Economic Paper Series (TWERPS), 825, 2007.

Rahastamine: ressursside küllus

Rohked ressursid (st rahalised vahendid) on Salmi teine maailmaklassi ülikooli tunnusjoon. Nagu kõik teised autorid rõhutab ka tema maailmaklassi teadusülikoolide juhtimise tohutut maksumust ja seega vajadust märkimisväärsete ressursside järele. Sissetulekuallikaid võib jagada nelja kategooriasse, nimelt

- riiklik rahastamine (juhtimiskulud ja teadustöö),
- lepinguline teadustöö, mis saadakse avalikust ja erasektorist,
- annetused,
- õppemaksud.

Võttes aluseks USA ülikoolid, väidab Salmi, et kasumit mittetaotlevad erakõrgkoolid on paremas olukorras kui avalikud kõrgkoolid. Kuid ta mõonab, et isegi Ameerika Ühendriikides ja kasumit mittetaotlevate eraülikoolide hulgas moodustavad riigieelarvelised kulutused kaunis suure osa üldvahenditest (peamiselt riigieelarveliste asutuste korraldatud konkurssidel võidetud teadustöölepingute kujul). Rajades oma tähelepanekud avaramale üldpildile ja eelkõige tärkava majandusega riikidele, näeb Altbach tüüpilist teadusülikooli pigem avaliku ülikoolina:

„Teadusülikoolid, välja arvatud üksikud erandid, on riiklikult rahastatud asutused. Ainult üksikutes riikides, nagu Tšiili, Jaapan ja Ameerika Ühendriigid, eksisteerivad erateadusülikoolid...“³⁶

Mööndavasti erakõrghariduse kriitik Altbach arvab, et erateadusülikoolide³⁷ osakaal võib tulevikus suureneada, kuid see on aeglane protsess ja vaevalt, et maailmaklassi eraülikoolid massinähtuseks muutuvad. Selle kinnituseks on ka asjaolu, et viimase paarikümne aasta jooksul on kogu maailmas kasvanud eraõppeasutuste arv, mis on peamiselt kasumit taotlevad õpetamis põhised kõrgkoolid ja neid rahastatakse peaaegu täielikult üliõpilaste õppemaksudest. Altbach juhüb tähelepanu veel sellele, et teadusuuringud, eriti alusuuringud, mis ei anna investeringuid tagasi ei lühikese ega ka keskmise aja jooksul, on väga kallid, ning ka see piirab kasumit taotlevate eraülikoolide osalemist tippteaduses.

Konkursi teel võidetud toetused annavad tavaliselt paremaid tulemusi kui baastoetused.

Korrapäraste riigitoetuste ja avaliku konkursi alusel eraldatud uurimistoetuste (avalikust või eraallikast) õige vahekorra kohta on mitmesuguseid arvamusi. Aghion *et al.* leiavad, et tõenäosus saavutada maailmaklassi staatus on suurem nendel ülikoolidel,

kelle sissetuleku märkimisväärne osa tuleb riikliku või avaliku sektori uurimistoetustest, kuid kõik on nõus, et arvestatav otsene rahastamine riigi rahakotist on tippliigas mängimiseks mõõdapääsmatu. Tuleb meeles pidada ka seda, et kuigi konkursi teel võidetud toetused annavad tavaliselt paremaid tulemusi kui riiklikud baastoetused, on oluline, kas nende pakkumine on läbipaistev ja ligipääsetav või mitte. Kuni viimase ajani olid rikkaliku, kuid läbipaistmatu ja hajutatud pakkumise näiteks Prantsuse teadusnõukogude toetused. Nagu Bellon väljendusrikkalt kirjeldas, oli see süsteem nii keeruline ja pihustatud ning nii paljude osaliste ja asutustega, et andis vaid piiratud tulemusi.³⁸

³⁶ Altbach, Philip G; (2007), p. 8.

³⁷ Terminid „era“ ja „avalik“ kasutatuna koos ülikooliga on igal juhul ebaseelged, kui jutt käib rahastamisest. Samuti tuleb neid eristada terminitest „kasumit taotlev“ ja „kasumit mittetaotlev“. Meie teadmist mööda ei eksisteeri ühtegi teadustööga intensiivselt tegelevat kasumit taotlevat eraülikooli. Kasumit taotlevad erakõrgkoolid tegutsevad peamiselt mõnes rakendusliku kallakuga valdkonnas, nagu ärindus ja juhtimine, ega ole teadusmahukad. Väljaspool Ameerika Ühendriike on enamik teaduspõhiseid eraülikoolide mitteavalikud üksnes omandiõiguse seisukohalt (nagu paljud katoliiklikud ülikoolid), kuid suurem osa raha saadakse riigilt.

³⁸ Bertrand Bellon, „The Restructuring of the French National System of Research vis-à-vis the World-class Universities“, in: Jan Sadlak, Liu Nian Kai, *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm* (vt eespool).

Mõningatel juhtudel seisneb USA ülikoolide tugev strateegiline eelis nende suurtes annetustundides (tekitades sissetulekut kuni 40 000 USA dollarit üliõpilase kohta aastas). Kõik autorid peavad annetusi õnnistuseks, sest need muudavad ülikooli vähem sõltuvaks riigi muutuvatest prioriteetidest ja seega võimaldavad ülikoolil püüelda enda seatud pikaajaliste strateegiliste eesmärkide saavutamise poole. Kuid USA tippülikoolide annetustunde on kogutud pika aja jooksul ja nende olemasoluks ei aita ainuüksi tahtmisest. USA juhtivatele ülikoolidele laekunud annetuste suurusi esitav tabel 2 näitab selgesti seost ülikooli kasutuses oleva raha ja koha vahel pingerea esimese 200 hulgas.

Tabel 2: 20 parimat USA kolledžit ja ülikooli vastavalt nende annetustundide suurusele (2008)

Õppeasutus	Turuväärtus USA dollarites (juuni 2008)
Harvard University	36 556 284 000
Yale University	22 869 700 000
Stanford University	17 200 000 000
Princeton University	16 349 329 000
University of Texas	16 111 184 000
Massachusetts Institute of Technology	10 068 800 000
University of Michigan	7 571 904 000
Northwestern University	7 243 948 000
Columbia University	7 146 806 000
Texas A&M University and Foundations	6 659 352 000
University of Chicago	6 632 311 000
University of Pennsylvania	6 233 281 000
University of Notre Dame	6 225 688 000
University of California	6 217 340 000
Duke University	6 123 743 000
Emory University	5 472 528 000
Cornell University	5 385 482 000
Washington University in St. Louis	5 350 470 000
Rice University	4 610 164 000
University of Virginia	4 572 613 000

Allikas: US College Board (2009)

Väljaspool Ameerika Ühendriike esineb annetusfonde harva (Briti ülikoolid on kogunud midagi, kuid palju tagasihoidlikumalt). Aghion *et al.* ja Scroop *et al.*³⁹ viitavad hiljuti Austraalias loodud annetusfondi näitele, kus asutati kõrghariduse toetusfond (kuid olles riigi, mitte kõrgkooli tasandi instrument, tähendab see vaid suuremaid riiklikke assigneeringuid). Aghion *et al.* pooldavad tugevasti ideed viia sisse maksusoodustused annetustele, et ülikoolid saaksid hõlpsamini luua annetusfonde.

Teadustöö tulemused ja mõju. Maailmaklassi ülikool või selleks pürgiv ülikool seab tavaliselt eesmärgid ja määrab kindlaks vastavad teadustöönäitajad, nagu suurendada

Kõige sagedamini kasutatakse teadustöö mõju mõõtmiseks tsiteerimisindeksit.

kvantitatiivselt õppejõudude avaldamist rahvusvahelistes eelretsenseeritud teadusajakirjades ja tõsta õppejõudude tsiteerimisindeksit või saavutada teatud koht ARWU või THE-QS pingereas. Neile kõrgkoolidele on ka iseloomulik toetada tihedat rahvusvahelist koostööd ja partnerlust, sest tippteadus on rahvusvaheline. Kõige sagedamini kasutatakse teadustöö mõju mõõtmiseks tsiteerimisindeksit. USA ja Briti ülikoolide teaduspartnerluse uuringud⁴⁰ näitavad selgesti, et nende riikide koostöös valminud teadusartiklite mõju on nimetamisväärselt suurem kui nende, mis pärinevad kas Ameerika Ühendriikide või Suurbritannia omaette töötavatel teadusrühmadelt. Mõju hindamiseks kasutas Roberts teadustööle rahvusvahelises eelretsenseeritud teadusajakirjas viitamise analüüsi, mis hõlmas kümnet aastast. Seega on iga maailmaklassi tasemele püüdleva ülikooli jaoks oluline investeerida rahvusvahelisse teadusuuringute alasesse partnerlusse ja koostöösse.

Veel üks rahvusvahelise teaduskoostöö tulemus on akadeemilise personali ja üliõpilaste suurem mobiilsus. Seda peetakse oluliseks kõrgkooli rahvusvahelise profiili ja tulemuslikkuse parandamisel.

Maailmaklassi püüdleva ülikooli jaoks on oluline investeerida rahvusvahelisse teaduskoostöösse.

Õppemaksud, eelnimetatud klassifikatsiooni järgi sissetuleku neljas tugisammas, on iseloomulikud enamikule maailmaklassi ülikoolidele, kuigi mitte kõigile. Need on tüüpilised USA ülikoolidele, kuid on muutumas normiks ka mujal maailmas. Tavaliselt tasakaalustab neid parimate ja puudustkannatavate üliõpilaste jaoks loodud laenu- ja stipendiumikava, et seatud eesmärgi kohaselt ligi meelitada kõige kvalifitseeritumaid õppureid. On ka riike, kus maailmaklassi ülikoolid õppemaksu ei võta. Nende hulka kuuluvad Põhjamaad. Nendes maades on riigi toetus ülikoolidele piisavalt suur ja kompenseerib õppemaksudest saamata jääva tulu. Küsimus on selles, kui kaua Põhjamaad endale õppemaksuvaba poliitikat lubada suudavad, ning mõnes riigis ongi juba teatud liiki õppuritele õppemaks sisse viidud või sisseviimisel. Näiteks Taani hakkas mõni aasta tagasi võtma üpris kõrget teenustasu üliõpilastelt, kes on väljastpoolt Euroopa Liitu või Euroopa Majanduspiirkonda.

Selles peatükis on ressursse käsitletud lähtuvalt sissetulekuallikast. Kuid ressursside põhiülesanne on pakkuda õppejõududele ja teistele töötajatele võimalikult häid teadustöö, õpetamise ja õppimise tingimusi. Nende tingimuste hulka kuuluvad palgamäärad (personali korral), kuid ka töö- ja õpitingimused ning töö- ja õpikeskkond. Esmatähtsad on tipptasemel laborid, infrastruktuur ja seadmed, eriti nn kõva teaduse puhul, aga olulised on ka kaasaegne raamatukogu ja arenenud IT keskkond. Nagu juba eespool nimetatud, on üliõpilaste tavaliseks nõudeks kvaliteetsed ühiselamud ja spordirajatised.

39 Tim Scroop *et al.*, „The Pursuit of ‘Scale and Focus’ at the University of Adelaide“, in: Jan Sadlak and Liu Nian Cai (eds.), *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm* (vt eespool).

40 ‘International comparative performance of the UK research base’; (September 2009) Evidence Ltd., for Department for Business, Innovation, and Skills and ‘International Partnerships of Research Excellence: UK-USA Academic Cooperation’; Gareth Roberts (2006), Wolfson College, Oxford. (www.wolfson.ox.ac.uk/UK-US-Academic-Collaboration).

Ülikooli juhtimine: sobiv valitsemine

Kuidas valitsetakse maailmaklassi ülikooli ja kes seda valitseb? See küsimus puudutab suhtelist autonoomiat, mida kõrgkoolil vaja läheb, et jõuda rahvusvaheliste edetabelite tippu. Ülikooli valitsemismudelite kohta on teostatud mitu põhjalikku uuringut. Meek ja Davies⁴¹ vaatlesid uue avaliku juhtimise (*New Public Management*) ilminguid seoses erinevate riiklike kõrgkooli valitsemissüsteemidega. Nad täheldasid mitut kontseptuaalset mudelit, mida nad nimetasid vastavalt kollegiaalseks, bürokraatlikuks, poliitiliseks, organiseeritud anarhiaks ja professionaalseks. Uuem kirjandus lisab sellele loendile veel terminid: *entrepreneurial university*, *service university*, *enterprise university*, *corporate / managerial university*.

Maailmaklassi kõrgkool vajab suurt autonoomiat nii riigi poolt kui ka sisemisel juhtimisel.

Meek ja Davies täheldavad, et kõrghariduse valitsemise ja juhtimise definitsioonid sõltuvad tasandist, mida analüüs hõlmab: riigi, kohalik, institutsiooniline, allüksuse või õppesuuna tasand. Lõpuks soovivad nad määratleda valitsemisstruktuuri vastavalt ülikooli asendile kolme valdkonna suhtes:

- akadeemiline oligarhia,
- riigivõim,
- turg.

Nad märgivad, et kõrgkooli võimet rakendada algatusi süsteemi võimustruktuurides võiks vaadelda kontinuumina, mille ühes otsas on alt üles töötav süsteem, kus juhtimise asemel riigi poliitika pigem järgneb akadeemilise ringkonna või kõrgkooli algatatud muudatustele (suur autonoomia), ning teises otsas on ülevalt alla töötav süsteem, kus kõrgkoolid tegutsevad riiklike poliitiliste algatuste järgi (väike autonoomia). Nad teevad ettepaneku, et

„...kõrghariduse valitsemis- ja juhtimismudelite kasulikkuse üle otsustatakse selle järgi, kui hästi need võimaldavad ülikoolil kaasa aidata teadmusühiskonna ja teadusmajanduse arendamisele.“

Lähtudes eelnimetatud kaalutlustest, valitseb teaduskirjanduses üsna suur üksmeel, et maailmaklassi kõrgkool vajab suuremat autonoomiat. Tavaliselt eristatakse autonoomia sisemist ja välist mõõdet.

Väline mõõde on seotud riigi ja ülikooli vahekorraga ning ülikooli suhtelise vabadusega ära hoida välist (riigi) sekkumist. Üksmeelne arvamus on, et maailmaklassi ülikool naudib selles osas maksimaalset vabadust, välja arvatud mõned olulised asjad, nagu allumine riigi seadustele. Tänapäeva arenenud majanduses ja demokraatias sisaldavad ülikooli autonoomia miinimumtingimused peaaegu alati, et ülikool⁴²:

- on juriidiline isik,
- võib sõlmida lepinguid,
- võib omada varasid.

41 V. Lynn Meek, Dianne Davies, „Policy Dynamics in Higher Education and Research: Concepts and Observations“, UNESCO Forum on Higher Education 2009.

42 Järgnevad täpploendid on Jamil Salmi ning Philippe *et al.* kasutatud tingimuste kombinatsioon.

Iseenesestmõistetav tingimus pürgimisel maailmaklassi ülikooliks (või vastuvõetaval tasemel tegutsemiseks üldse) on akadeemiline vabadus. Altbach⁴³ teeb vahet kahte liiki akadeemilisel vabadusel: piiratumal akadeemilisel vabadusel, mida ta nimetab ka saksa mudeliks ja mis tagab õpetamise ja teadustöö ilma igasuguste poliitiliste, ideoloogiliste või religioossete piiranguteta, ning kaugemale ulatuval akadeemilise vabaduse kontseptsioonil, mis kaitseb akadeemilise ringkonna vabadust avaldada arvamust igas avaliku huvi küsimuses. Et saada maailmaklassi ülikooliks, peab eksisteerima vähemalt akadeemilise vabaduse piiratum variant.

Kuid maailmaklassi ülikoolidel on neist põhitingimustest suurem autonoomia. Muu hulgas võivad nad:

- kasutada ressursse meelepäraselt;
- ise otsustada oma arengukava üle;
- määrata teadustöö valdkonnad;
- otsustada õppekavade üle;
- valida üliõpilased (konkursi korras);
- vabalt määrata õppemaksud;
- valida ja palgata (aga ka vallandada) töötajaid;
- vabalt otsustada akadeemilise personali palkade üle.

Autonoomia sisemine mõõde on seotud ülikooli juhtimisega. Kõik on nõus, et maailmaklassi ülikool vajab jõulist juhti. Selles suhtes nähakse tüüpilise Ameerika ülikooli presidenti või Austraalia või Briti ülikooli *vice-chancellor*'i hoopis tugevamana kui piiratud võimuga rektorit või presidenti, kes on põhiolemuselt *primus inter pares*. Mõned ülikoolid leiavad isegi, et rektori positsiooni tugevdamiseks on soovitatav importida välismaalt tuntud akadeemiline liider ning samuti importida innovaatilisi juhtimismudeleid ja uusi ideid, kuigi see toob kaasa akadeemiliste kultuuride konflikti ohu, kui uuendused riigi praktikast radikaalselt erinevad.⁴⁴

Kõige edukamad on need ülikoolid, kellel on teostatav strateegiline tulevikukava, mida viiakse ellu kui tervikut.

Järgmisena peab maailmaklassi ülikool kokku leppima ülikooli eesmärkides ja välja töötama ühise seisukoha tulevikuarengu kohta ja nagu Temple⁴⁵ märgib, et kõige edukamad on need ülikoolid, kellel on teostatav strateegiline tulevikukava, mida viiakse ellu kui tervikut. Peamine viis visiooni teostamiseks on see muuta tegevuskavaks. See kava seab kvantitatiivsed

ja muud saavutuseesmärgid ajateljele, mis võimaldab edusamme teatud aja tagant hinnata. Saavutusnäitajate püstitamise tähtsust on põhjalikult uuritud (nt Conlon⁴⁶) ja ollakse mures, et sageli töötatakse need välja pigem vastuseks valitsuse poliitikale kui sisemisest vajadusest lähtudes, olles tihti seotud avaliku sektori kommertsialiseerimisele keskendunud poliitikaga, mida sageli kirjeldatakse kui turu reageerimisvõimet. See võib põhjustada kõrgkoolis otsustamise suuremat tsentraliseeritust, seeläbi kahjustades autonoomia ja ühise tulevikukava kontseptsiooni.

43 Philip G. Altbach, „Empires of Knowledge and Development“, in: Philip G. Altbach, Jorge Balan (eds.), *World-class Worldwide*, Baltimore: Johns Hopkins University Press 2007, p. 11.

44 Korea üks juhtivamaid ülikoole KAIST võttis rektorina tööle Ameerika Ühendriikidest pärit Nobeli preemia laureaadi, kes võttis kasutusele Ameerika stiilis juhtimise, mis leidis õppejõudude hulgas vaenulikku vastukaja ja põhjustas suuri konflikte. Vt Ki-Seok Kim & Sunghee Nam, „The making of a world-class university at the periphery“, in: Philip Altbach & Jorge Balan, *World-class Worldwide*, Baltimore: Johns Hopkins University Press 2007.

45 Paul Temple, „Branding in Higher Education: Illusion or Reality?“, *Perspectives*, vol. 10, (2006).

46 Michael Conlon, „Performance Indicators: Accountable to Whom?“, *Higher Education Management and Policy*, vol. 16, no 1, 2004 (OECD).

Nagu hiljem selgub, on tulevikukava, eesmärkide ja rakendusplaani väljatöötamine ning edasimineku pidev jälgimine maailmaklassi ülikooliks saamise vajalik tingimus, kuid ainuüksi sellest ei piisa. Nagu kinnitab hulk näiteid, nende hulgas Austraalia Adelaide'i Ülikool, on õnnestumiseks vaja, et ülikooli liikmeskond, akadeemiline personal, usuks ettevõtmisesse. Siin tulebki mängu juhtimisoskus: juhil peab olema veenmisoskus ja oskus panna personal mõtlema kui omanik.⁴⁷ Panna õppejõud uskuma ühiselt vastuvõetud strateegiasse, veenda neid töötama kogu kõrgkooli heaks, omaks võtma põhimõtet, et alati ei kuulu lõviosa oma töötajatele, kui tulemused seda ei pälvi, on raske ülesanne igal pool, nagu rõhutab ka järgnev tsitaat, mis on võetud Harvardi vastvalitud presidendi Fausti 2007. aastal peetud kõnest:

Ülikooli juhil peab olema veenmisoskus ja võime panna personal mõtlema kui omanik.

„...me peame leidma uusi teid koos töötamiseks, maailma ühe andekaima kogukonna loovuse töölerakendamiseks. Me peame lammutama tõkked, mis pärsivad koolide või õppesuundade ühistegevust..., tõkked, mis tekitavad meis tunde, nagu kuuluksime jõe ühele või teisele kaldale. Ühistegevus tähendab..., et investeeritakse väljapoole enda isiklikku huvi või huviväärri. See tähendab õppida elama ja mõtlema kogu ülikooli raames.“⁴⁸

Aghioni järgi peaks autonoomial olema piirid. Ta toonitab, et autonoomia ei tohi olla samane täieliku ivalitsemisega. Tema kaitseb kindlalt süsteemi, kus õppejõudude omavalitsust (nt akadeemilist nõukogu ehk senatit) täiendatakse ülikooli nõukogudega, milles osa kohti tuleb täita majandus- ja ühiskondliku sfääri esindajatega. Sellised nõukogud muutuvad üha tavalisemaks kogu maailmas. Nende kasutuselevõtt oli osaliselt vastureaktsioon ülikoolide ülemäärasele rohujuure tasandil valitsemisele, eriti mandri-Euroopas (aga ka Ladina-Ameerikas), mis polnud ei tulemuslik ega tõhus ning tõmbas akadeemilise ringkonna tähelepanu kõrvale tema peamistest ülesannetest - õpetamisest ja teadustööst.

Ülejäänud tegurid, mida kirjanduses mainitakse ja mis mõjutavad sisemist autonoomiat, on „pehmemat“ laadi, kuigi kindlasti mitte vähem tähtsad. Salmi mainib edu- ja konkurentsikultuuri. See tähendab konkureerivat suhtumist kolleegidesse nii ülikoolis kui ka loomulikult mujal. Raske on kvantitatiivsete näitajatega mõõta lakkamatu endas kahtlemise ja muutustele avatuse kultuuri, kuid on lihtne mõista, mida ülikool vältida püüab: rahulolu iseenesega ja saavutatuga, enda kordamist, immuunsust uuenduste suhtes ja pingutuse vältimist. See kirjeldus käib selgesti ülikooli kohta, mis on tähtsust kaotamas. Lisaks eeltoodule rõhutab Altbach, et korruptsioon on absoluutselt ühtesobimatu maailmaklassi ülikooliga - sest see kahjustab sellise kõrgkooli sügavalt meritokraatlikku olemust. Ühelgi kõrgkoolil, kes talub selliseid tavasid nagu soosimine ametisse nimetamisel, altkäemaks üliõpilaste vastuvõtmisel, plagiaat ja akadeemiliste kraadide müümine, ei ole lootust tõusta parimate hulka. Võiks arvata, et sellised ohud varitsevad vaid arengumaade ülikoolidele, kuid korrapärased pressiteated väärnähtustest USA ja Euroopa ülikoolides tõestavad, et valvsust on vaja igal pool.

Tippülikool püüab vältida rahulolu iseenesega ja saavutatuga ning pingutab alaliselt.

47 Tim Scroop et al. (vt eespool)

48 <http://news.harvard.edu/gazette/story/2007/02/harvard-presidential-announcement-remarks-by-president-elect-drew-g-faust/>

Lisades veel ühe olulise punkti, rõhutab Owen, et teadusuuringute parameetrite piiramine mõjutab negatiivselt ülikooli võimet kaasata parimaid teadureid, nagu järgnev tsitaat selgitab:

„Eetilist, religioosset või poliitilist ideoloogiat kajastavad piirangud võivad parimaid teadureid ülikoolist eemale tõrjuda või nad lihtsalt ei jõuagi sinna, isegi vaatamata muudele soodsatele asjaoludele. Näiteks kui Ameerika Ühendriigid piirasid tüviraku-uuringuid, läksid mitmed juhtivad tüviraku-uurijad välismaale.“⁴⁹

Edu tegurite koosmõju

Juhtiva teadusülikooli eelnimetatud kolm olulist tingimust - tipptasemel inimressursid, rikkalik rahastamine, sobivad valitsemismehhanismid - mõjutavad ülikooli tegevust igaüks eraldi. Kuid Salmi ja Aghion *et al.* leiavad, et need tegurid tugevdavad üksteist vastastikku, st et igaüks eraldi annab maksimaalse efekti ainult juhul, kui ka teised tingimused on täidetud. Näiteks suurte rahasummade pumpamine ülikooli, kus puuduvad sobilikud valitsemisstruktuurid, ei anna mingeid tulemusi. Samuti ei ole kasu üliõpilaste valikulisest vastuvõtust, kui puudub konkurentsikultuur. Aghion *et al.* väljendavad seda mõtet lühidalt:

„Meie põhiarvamus on, et ainuüksi rohkem raha või rohkem autonoomiat ei paranda teadustöö tulemusi. Rohkem raha annab paremaid tulemusi ainult koos eelarve autonoomiaga. Täpsemalt öeldes arvame, et eelarve autonoomia kahekordistab lisaraha mõju ülikooli teadustöö tulemustele.“

Muud tegurid

Mitmekülgsus

Maailmaklassi ülikoolid on *multiversities*, kui kasutada terminit, mille mõtles välja Clark Kerr⁵⁰, legendaarne Berkleys asuva California Ülikooli endine president. Maailmaklassi ülikoolil on palju eesmärke ja kuigi peamise kuulsuse toob neile teadustöö, on nad ühtlasi õppeasutused, kus pakutakse ka bakalaureuseõpet. Enamikul juhtudel on nad ka laiahaardelised õppeasutused, pakkudes suurt õppesuundade valikut (kuigi on ka erandeid, nagu California Tehnikainstituut (California Institute of Technology), mis on küll väike ja ühekülgne, kuid mis rahvusvahelistes pingeridades on alati edukas).

Maailmaklassi ülikoolid on „multiversities“ - koondades teadus- ja õppetöö erinevates valdkondades.

Kuigi maailmaklassi ülikoolid seavad rõhuasetuse kindlalt teadustööle, on nad peaaegu alati ka üliõpilasi koolitavad asutused, kus õpe algab bakalaureuse tasemelt. Seda seisukohta ei vaidlustata. Kuid ebaselgemaks jäävad küsimused, kas see aitab kaasa nende teadustöö vilumustele ja kas nad ka õpetamises iseäranis edukad on. Enamik autoreid oleks nõus mõnma, et maailmaklassi ülikoolid on suurepärased noorte teadurite koolitamisel, kasvõi selle poolest, et noored saavad töötada maailma parimate teadurite innustava juhtimise all. Kas aga esmaklassiline teadustöö muudab ka kõrghariduse esimese astme õppurite õpetamise suurepäraseks, on ebaselge. Need, kes seda väidavad, viitavad tavaliselt vastava ülikooli lõpetajate väljapaistvatele tulemustele ja eeskujulikule karjäärile. Need, kes pole selles eriti veendunud, märgivad, et õppimise ja karjääri edukuse põhjuseks on neil juhtudel suur selektiivsus ülikooli vastuvõtul. Nad on enam-vähem veendunud, et edu tagatakse selle valikuga, hoolimata saadud haridusest (või halvimal juhul saamata jäänud haridusest).

49 Nicola Owen (vt eespool).

50 Clark Kerr, *The Uses of the University*, Cambridge: Harvard University Press 2001.

Maailmaklassi ülikoolid on mitmekülgsed ka teises mõttes. Nad on väga harva ühe või paari eriala spetsialiste koolitavad asutused. Pigem on nad laiahaardelised ülikoolid, pakkudes suures valikus erinevaid akadeemilisi valdkondi. Selles nende ülikoolide edukuse põhjust näevad autorid väidavad, et õppesuundade suur hulk avab võimalused valdkondadevaheliseks (*cross-disciplinary and inter-disciplinary*) tipptasemel tööks. Samas aga ei ole selge, kui palju sellist valdkondadevahelist tööd ühe ja sama ülikooli piires tehakse ja kas see on nende ülikoolide maailmaklassi staatuse algpõhjus (meil on tõendeid, et üldiselt see ei ole, kuid on mõned erandid, nagu Adelaide'i Ülikool, millest kirjutame hiljem). Meie toonitaksime, et mitme õppesuunaga ülikoolid on tavaliselt suuremad kui spetsialiseerunud ülikoolid, ning nagu eespool selgitatud, eelistavad kasutusel olevad pingeridade süsteemid suuremaid kõrgkooli (kõrgkooli suurust mitte arvesse võttes). Seega ei saa välistada, et nende edukuse taga on pigem suurus kui õppesuundade rohkus.

Kraadiõpe

Mitmed autorid rõhutavad, et maailmaklassi ülikoolile on tähtsad kraadiõppe ajakohased vormid. Kõigepealt toonitab enamik uurijaid, et maailmaklassi ülikoolis on kraadiõppe (magistri- ja doktoriõppe) üliõpilaste osakaal palju suurem kui vähem edukates ülikoolides. Teiseks näib, et tähtsus ei seisne ainult arvudes, vaid ka õppevormis ja õppetingimustes. Aghion *et al.* (2008) omistavad suurt tähtsust vähemalt osaliselt iseseisval institutsioonilisel alusel seisvate kraadiõppekoolide loomisele, mis pakuksid detailselt kavandatud teaduskoolitust (ja rakenduskoolitust) ning vahetaksid välja professori õpipoisi olemisel põhineva doktoriõppe vana mudeli iseseisvama lähenemisviisi vastu. Kimi ja Nami⁵¹ Korea maailmaklassi ülikooli loomist käsitlevas artiklis ja ka Gilsuni⁵² artiklis esitatakse näide veel ühest kõrgema astme kraadiõppe korraldamise võimalusest. Märkimisväärne osa Korea projekti BK21 rahast pühendati kraadiõppe üliõpilastele (peamiselt doktoriõppe üliõpilastele): stipendiumiks, uurimistöö assistendi toetuseks ning lühiajalisteks välisõpinguteks. Korea projekti BK21 kirjeldatakse selles uuringus üksikasjalikumalt edaspidi.

Maailmaklassi ülikoolis on magistri- ja doktoriõppe üliõpilaste osakaal palju suurem kui vähem edukates ülikoolides.

Ettevõtlikkus

Mõned autorid käsitlevad maailmaklassi ülikooli suunitlust ettevõtlusele, tema sidemeid äri- maailmaga ning äriandustegevust üldisemalt. Nad tulevad hämmastavalt sarnastele järeldustele. Kuigi rõhutatakse, et tähtsuse säilitamise nimel ei eira ükski juhtiv ülikool kunagi ühiskonna ega majanduse vajadusi, hoiatatakse ülikooli siiski otseselt turgu sekkumise eest. Nii Altbach kui ka Aghion *et al.* märgivad, et väheulatuslikku koostööd ärimaailmaga võib täheldada alusuuringute puhul. Altbach, kes niikuinii näeb ülikooli põhiliselt avaliku hüve asutusena ja seetõttu on loomulikult ettevaatlik ka ülikooli ja äriettevõtte liiga tihedate sidemete suhtes, suhtub kriitiliselt ülikoolide ja äriettevõtete vahelistesse lepingutesse toota erilisi teadustooteid või avada ülikooli laboriüksed äriettevõtetele. Ta kardab, et sellised arengusuunad seavad ohtu klassikalised akadeemilised väärtused, ohustades ülikooli autonoomiat ja nihutades teadustöö tulipunkti ebasoovitavas suunas. Aghioni *et al.* seisukoht on pisut erinev. Ka nende meelest on ülikoolide otsene seotus turuga ebasoovitav. Kuid nemad toonitavad, et ülikool peab kindlustama oma teadustööst tulenevad intellektuaalomandi õigused ning peab nende kasutamisest saama rahalist tulu. Nemad näevad võimalust, et ülikool on kaudselt turul esindatud ülikooli omandusse või kaasomandusse kuuluvate *spin-off* firmade kujul.

51 Ki-Seok Kim, Sunghee Nam, „The Making of a World-class University at the Periphery: Seoul National University”, in: Philip G. Altbach, Jorge Balan, *World-class Worldwide*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, pp. 122-139.

52 Song Gilsun, „Korean Initiatives Promoting World-class Universities and the Performance of the Seoul National University”, in: Jan Sadlak, Liu Nian Cai, *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm*, Bucharest: UNESCO 2009, pp. 325-338.

3.3 Maailmaklassi ülikooli loomine

Kuidas luuakse maailmaklassi ülikoole? Kirjandus pühendab sellele küsimusele palju tähelepanu. Et Salmi klassifikatsioon on lihtne ja selge, kasutame seda, et esitleda kõigi tähtsamate autorite praegust mõtteviisi. Salmi nimetab kolme peamist ümberkujundamisviisi. Need on ideaaltüübid (Max Weberi mõttes), mis tähendab, et reaalsuses eksisteerib kõiksugu kombinatsioone. Need põhilähenedamisviisid on:

- olemasolevate kõrgkoolide uuendamine (täiustamine);
- olemasolevate kõrgkoolide liitmine;
- uute kõrgkoolide loomine.

Maailmaklassi ülikooli loomine umbes paarikümne aastaga ei ole võimalik ilma riigi osaluseta, kasvõi kõrge maksumuse pärast.

Enne kui laskume kolme lähenedamisviisi üksikasjadesse, soovime veelkord rõhutada, et rahvusvaheliselt juhtiva kõrgkooli loomine ei ole tühiasi, vaid teatavasti väga kulukas ettevõtmine. Vähesed maailmaklassi ülikoolid, nagu näiteks Harvard, kujunesid sajandite jooksul ja suhteliselt väikese riigipoolse sekkumisega (ükskõik millisel viisil). Tänapäeval ei saa loota, et maailmaklassi ülikooli loomine umbes paarikümne aastaga oleks võimalik ilma riigi osaluseta, kasvõi ainuüksi kõrge maksumuse pärast. Altbach (2004) hindas maailma juhtiva ülikooli loomise maksumuseks vähemalt 500 miljonit USA dollarit (üksnes stardikulud, mitte juhtimiskulud). Salmi hindab kulusid palju suuremaks, osundades Qatari Weill Cornelli Meditsiinikolledžile, mis läks maksma 750 miljonit USA dollarit (ja mis ei ole isegi täielik mitme teaduskonnaga ülikool).

Uuendamine

Kõige tavapärasem (ja endastmõistetavam väikese või vaese riigi) lähenedamisviis tipptaseme saavutamiseks on olemasolevate ülikoolide uuendamine. See lähenedamine eeldab muidugi, et on juba olemas hulk korraliku tasemega kõrgkoole, mida täiustada. Uuendamisega kaasneb alati selekteerimine ehk positiivne diskrimineerimine. See ei ole egalitaarne toiming. See eeldab mõne kõrgkooli eeliskohtlemist, mis paratamatult põhjustab mittevalitute rahulolematust.

Hiina on edukalt praktiseerinud seda lähenedamisviisi alates 1984. aastast, mil alustati projektiga National Key Project. 1990ndatel alguse saanud kaks suuremat uuendusalgatust, nn Project 211 ja Project 985, tegid lõpu ülikoolide egalitaarsele kohtlemisele nii rahastamises kui ka muus. Oluline on märkida, et kuni nende algatusteni said Hiina ülikoolid üliõpilaste arvule vastavat pearaha, mille suurus sõltus kõrghariduse astmest.

Uuendamine eeldab korraliku tasemega kõrgkoole ja tähendab positiivset diskrimineerimist.

Project 211, mida alustati 1990-ndate keskel, rahastas umbes 100 ülikooli eesmärgiga parandada suuresti nende teadustöö tulemusi. Project 985, mida alustati 1999. aastal, andis oma algjärgus (1999–2001) 38 teadusülikoolile nii kesk- kui ka piirkonnavalitsuselt lisaraha 3,4 miljardi USA dollari väärtuses. Mõlema algatuse eesmärk oli suurendada ülikoolide teaduspotentsiaali. Project 985 rahaline toetus üheksale parimale ülikoolile oli palju suurem kui senine riigitoetus – see oli väga suur investeering. Need algatused ei olnud üksnes rahasüstiks, vaid võtsid kasutusele ka osaliselt erinevad akadeemilised printsiibid. Tippspetsialistidele maksti kõrgemat palka ja täiustati teaduskoolitust: 2007. aastaks saavutasid 53 ülikooli (Hiina umbes 400 kraadiõpet pakkuvast ülikoolist) kraadiõppekooli ametliku staatuse, s.o kvaliteedimärgi noorte teadurite koolitamiseks.

See ei parandanud ainuüksi nimetatud ülikoolide reputatsiooni, vaid sellega käis käsikäes suurem paindlikkus (autonoomia) uute kraadiõppekavade loomiseks. Projektis osalevatele tippülikoolidele anti ka eelisseisund kaasata Hiina provintsidest parimaid keskkooliõpetajaid, mis tõi kaasa tohutu talentide juurdevoolu.⁵³

Projekte 211 ja 985 täiendati mitme meetmega, et hoida Hiina talente kodumaal ja meelitada hiina tippteadlasi välismaa ülikoolidest tagasi Hiinasse. Mõnda aega oli Hiinat kimbutanud talentide väljaränne. Ajavahemikul 1978-2004 välismaal õppinud umbkaudu 800 000 hiina õppurist pöördus pärast lõpetamist Hiinasse tagasi ainult veerandi jagu. Ma (2007) kirjutab, et 1990-ndatel kutsuti Pekingi ülikooli (riigi ühte juhtivat ülikooli) välisõpingute ettevalmistuskooliks, sest rohkem kui kolmandik bakalaureuseõppe lõpetajatest lahkus riigist, et omandada magistri- ja doktorikraad Ameerika Ühendriikides või Euroopas. Ajude äravoolu peatamiseks loodi Changjiangi teadlaste tasustamise kava (1998) ja Chunhui kava. Changjiangi professorid - hiinlased, kes omandasid kõrghariduse välismaal - saavad iga-aastast lisatasu 12 500 USA dollarit ning lisasoodustusi ja uurimistoetusi. Programm on suunatud maailma parimatele hiina teadlastele loodus- ja tehnikateaduste valdkonnas. Chunhui kava annab uurimistoetusi välismaal elavatele hiina teadlastele lühiajaliseks teadustööks Hiina ülikoolides. See on katse hoida välismaal elavate teadlaste sidet päritolumaaga lootuses, et ühel päeval tulevad nad tagasi. Eelnevaga paralleelselt püütakse kaasata välisõppureid, korraldada üliõpilaste ja akadeemilise personali välisvahetusi, luua kõrgkoolide õppepartnerlusi (ühised kraadiõppekavad) ja teaduspartnerlusi.

Ajude äravoolu peatamiseks saavad hiinlased, kes omandasid kõrghariduse välismaal, iga-aastast lisatasu ja uurimistoetusi.

Liu⁵⁴ hindab Hiina tippülikoolide uuendamiskava edukaks. Nimetades mitmeid säilinud probleeme, väidab ta, et Hiina tippülikoolid

- rohkem kui kahekordistasid tsiteerimisindeksis (SCI) viidatud artiklite arvu ajavahemikus 2000-2005 (mil Tsinghua Ülikool jõudis maailma 50 parima ülikooli hulka);
- tõstsid aastaks 2007 doktorikraadiga akadeemilise personali osakaalu 50 protsendile ning 2010. aasta jooksul loodetakse jõuda 75 protsendini;
- suurendasid edukalt välismaal hariduse omandanud tippteadurite osakaalu, st nad muutsid ajude äravoolu ajude juurdekasvuks;
- saavutasid magistri- ja doktorioõppe üliõpilaste osakaaluks 50 protsenti (üliõpilaste koguarvust).

Kuigi Hiina eelistab ülikoolide uuendamist, ei välistata ka muid lähenemisviise. Liidetakse aktiivselt ülikoole, mis olid ehitatud nõukogude mudeli järgi spetsialiseerunud ülikoolideks. 1992. aastast alates on liidetud ligi 200 spetsialiseerunud kõrgkooli laiahaardelisteks mitme õppesuunaga ülikoolideks.

Hiina eksperiment annab lootust neile, kes püüavad luua tipp-tasemel ülikoole valitud arvu õppeasutuste uuendamise teel, st positiivse diskrimineerimise teel. Hiina näide aga illustreerib ka asjaolu, et selline lähenemisviis on lootustandev vaid korraliku miinimumtasemega süsteemis. Seega ei jäta Hiina ülejäänud kõrgharidussüsteemi hooletusse: juba kümme aastat on üldkulutused kõrgharidusele 3,3 protsenti SKP-st. Selleni küündivad vaid vähesed OECD maad.

Juba kümme aastat on üldkulutused Hiina kõrgharidusele 3,3 protsenti SKP-st.

53 Üksikasjalikuma kirjelduse Hiina lähenemisviisi kohta leiab artiklist: Nian Cai Liu, "Research universities in China. Differentiation, classification and future world-class status", in: Philip Altbach. & Jorge Balan, *World-class Worldwide*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007.

54 Vt eelmist joonealust märkust.

Hiina näide on oma ulatuselt muljetavaldav, eriti tärkava majanduse tingimustes, kuid see ei ole ainuke riiklik algatus, et uuendada valitud arv kõrgkoole ja teaduskeskusi. Vähemalt kakskümmend riiki üle maailma on alustanud samasugust ettevõtmist. Eriti sageli viidatakse sellistele algatustele nagu Saksamaa Excellence Initiative, Jaapani 21st Century Centres of Excellence (COE21) ja selle jätkaja Global COE programm (vt Yonezawa⁵⁵) või Korea BK21 Project. Kuigi olulised üksikasjad on erinevad, keskenduvad nad kõik teaduspotsiaali arendamisele (olulisel kohal on teaduskoolitus peamiselt kraadiõppekoolides) ning suuremal või vähemal määral lähtuvad nad positiivsest diskrimineerimisest. Algatuste eesmärk on kindlaks teha riigi parimad kõrgkoolid ja keskused, millel nähakse keskmisest tunduvalt suuremat potentsiaali, ja anda neile suuri lisatoetusi (ja sageli ka privileege). Mõne lähenemisviisi puhul, nt Korea, minnakse edukate kõrgkoolide premeerimisega veelgi kaugemale. Projekti BK21 kaudu raha saavate kõrgkoolide pideva hindamise tulemusena saavad kõige edukamad kõrgkoolid järgmises voorus rohkem raha ja vähem edukad saavad vähem. Kõiki projekte rahastatakse riigieelarvest. Kaugeltki mitte kõik projektid ei toeta ülikooli tervikuna. Kuigi enamik algatusi põhineb uuendamisel, on mõned, mis lähtuvad kõrgkoolide liitmisest või vähemalt teadusuuringute alase partnerluse loomisest, nt Taanis ja Prantsusmaal.

Liitmine

Ülikoolide liitmisel on kõrgharidusmaailmas saanud sagedaseks nähtuseks sõltumatult maailmaklassi staatuse küsimusest. Sellel suundumusel on mitu põhjust ning mitte kõik ei ole seotud maailmaklassi staatuse poole pürgimisega. Mõnes riigis on selline koondamine väldanud kümnekond aastat, nt Taanis ja Flandrias (Belgia). Koondamise põhjuseks oli suur arv väikesi, vahel vaid mõnesaja õppuriga, (kolledži-tüüpi) kõrgkoole, mis olid vaevu jätkusuutlikud ja kindlasti kulukad juhtida. Neil juhtudel oli koondamise peaesmärk saavutada mastaabisääst ning protsess oli järkjärguline ja toimus pikema aja jooksul. Teise liitumislaine põhjuseks oli suur hulk spetsialiseerunud (ühe valdkonnaga) õppeasutusi, näiteks endistes Nõukogude bloki riikides. Toimus ka liitmisi, mis tulenesid teaduste akadeemiate taasühendamiseks ülikoolidega (sageli jällegi endistes Varssavi pakti liikmesriikides). Ainult viimast liiki ühendamised on mingil määral seotud sooviga luua tipptasemel teaduspõhiseid ülikoole.

Liitmise pooldajad väidavad, et eelisteks on:

- suurem mastaap ehk kriitiline mass;
- sünergia ja vastastikune rikastumine erinevate teadus- ja õppeüksuste vahel;
- parem koht riiklikus või rahvusvahelises pingereas.

Liitmise eeliseks on suurem mastaap ja kriitiline mass.

Eelnevalt juba selgitati, mis on viimase väite varjuküljed: et rahvusvahelised pingeread ei arvesta kõrgkooli suurust, ei tõuse liitunud kõrgkool pingereas mitte tulemuste paranemise, vaid endiste eraldi-seisvate asutuste tulemuste liitmise tõttu, mis on läbinisti tehniline efekt. Tõsi, kõrgkoolide liitmine avab paremad võimalused õppesuundadevahelisteks uuringuteks ja koostööks, kuid puudub tõendus, kui sageli seda potentsiaali tegelikult realiseeritakse. Võib nõustuda, et liitmistel on potentsiaal luua mastaabisäästu ja sellega luua võimalused kokkuhoiuks (eeskätt administratsioonis), kuid mastaabisääst ei teostu automaatselt.

Teisest küljest kaasneb kõrgkoolide liitmisega ka mitmeid riske. Üheks selliseks ohuks on, et endiste asutuste akadeemilise ja muu personali uue ühisidentiteedi loomine võib nurjuda ning

55 Akiyoshi Yonezawa, „The New Direction of Japanese Higher Education Policy“, Jan Sadlak, Liu Nian Cai (eds.), *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm* (vt eespool).

liitunud kõrgkoolide vastandlikud eneseteadvused ja akadeemilised kultuurid jäävad püsima. Teine oht peitub vastuseisus vähendada personali ja kaotada õppekavade ja teadusüksuste duplitseerimine, mille tõttu ei saavutata loodetud mastaabisäästu, ning kulude kokkuhoiu väljavaade muutub suureks ja asjatuks kulutamiseks. Veel on oht, et kõrgelennuliste ambitsioonidega asutused võivad järele anda ahvatlusele palgata superstaar-professoreid, keda nad tegelikult ei saa endale lubada. Muidugi ei pea kõik eelnimetatu juhtuma, kuid midagi sageli juhtub. Seega ei ole mastaap iseenesest eelis ja ületades teatud suuruse (mõnisada tuhat üliõpilast), muutub see kindlasti takistavaks teguriks.

Ülikoolide liitmise õpetlikuks näiteks on Manchesteri Ülikool (University of Manchester). Manchesteri Ülikool sündis 1. oktoobril 2004. aastal Manchesteri Victoria Ülikooli (Victoria University of Manchester) ja Manchesteri Ülikooli Teadus- ja Tehnikainstituudi (University of Manchester Institute of Science and Technology) liitmisel. Liitmise üks eesmärgi oli jõuda aastaks 2015 maailma 25 tippülikooli hulka. Ülikool on teinud lühikese ajaga nähtavaid edusamme ja võib lõpuks oma eesmärgi ka saavutada. Kuid uue, nüüd üliõpilaste arvult ja sissetulekult Suurbritannia suurima ülikooli rektor Alan Gilbert tunnistas 2008. aastal OECD seminari kuulajaskonnale avameelselt, et kõik ei ole läinud, nagu algsest plaaniti.⁵⁶ Ülikool ei ole veel saavutanud soovitud mastaabisäästu ja endiselt püsib mitu duplitseeritud struktuuri, eelkõige inimressursside vallas, mille tagajärjeks on märkimisväärsed kulutused. Asutus on teinud suuri investeeringuid, et palgata väljapaistvaid teadlasi ja andnud nende kasutusse maailmaklassi seadmed, mis samuti on kulukad (ülikool plaanib aastaks 2015 tööle võtta kuus Nobeli preemia laureaati). Suurem mastaap on muutnud valitsemise ja juhtimise palju keerulisemaks ning on suurenenud süsteemiga seotud plaanimise, suunamise, kontrollimise ja kvaliteedikindlustuse probleemid. Gilbert lõpetas ettekande mitmete oluliste mastaabist tulenevate eeliste esiletõstmisega, kuid jõudis siiski järeldusele, et „ainuüksi mastaabi suuren-damine ei ole piisav õigustus kõrgkoolide liitmiseks, sest liitmine on ohtlik valik“. Ta juhtis kuulajaskonna tähelepanu asjaolule, et see ei ole nii ainult kõrghariduses: ka 75 protsenti ettevõtete liitmistest ebaõnnestub.

Uute ülikoolide loomine

Hoolimata ohtudest on nii kõrgkoolide liitmisel kui ka uuendamisel võrreldes täiesti uue ülikooli loomisega kulueelis. See selgitab asjaolu, miks tuntumad uute ülikoolide loomise näited, nagu Saudi-Araabia Kuningas Abdullahi Teadus- ja Tehnikaülikool (KAUST) (King Abdullah University of Science and Technology) või Kasahstani uue pealinna Astana Rahvusvaheline Ülikool (International University of Astana), pärinevad veel hiljuti suure naftatuluga riikidest.

Huvitav näide, hiljuti loodud Pariisi Majanduskool (Paris School of Economics, PSE) on pärit Prantsusmaalt. PSE on päris algusest alustamise ja olemasolevate akadeemiliste asutuste konsortsiumi hübriid. Kooli asutasid Sorbonne (Université de Paris 1), neli Pariisis asuvat *grandes écoles*'i ja riiklik teadusnõukogu (CNRS) erasihtasutusena. Kooli rahastavad konsortsiumi liikmed, Prantsuse riik ja piirkond ning erafirmad. PSE tõusis kiiresti rahvusvahelistes pingeridades, kuid loomulikult oma õppevaldkondades. See ei ole laiahaardeline mitme õppevaldkonnaga ülikool nagu enamik klassikalisi maailmaklassi ülikoole, vaid spetsialiseerunud kõrgkool. Kuid erinevus klassikalisest mudelist ei ilmne ainult selles. See on täielikult kraadiõppekool (algab magistriõppega). Õppetöö toimub ainult inglise keeles, mis on radikaalne eemaldumine uhkest prantsuskeelsuse traditsioonist. Erinevalt teistest Prantsuse ülikoolidest (välja arvatud *grandes écoles*'d) on PSE üliõpilaste vastuvõtt väga valikuline.

Uue ülikooli loomine on kulukaim tee, kuid võimaldab kergemini uut akadeemilist kultuuri ja juhtimismudeleid kasutusele võtta.

56 <http://www.oecd.org/dataoecd/52/18/41058966.pdf>

India Tehnikainstituudid (The Indian Institutes of Technology, IITs) on näide edukast uue loomisest kõrgharidussüsteemis, mille tase oli instituutide rajamise ajal parimal juhul kesk-pärane. Täna on seda tüüpi koolist esimene rajati juba 1951. aastal ja viimane alles 2001. aastal. Seega ei saa rääkida kiirarengust. India Tehnikainstituudid ei ole väga laiahaardelised, tegutsetakse inseneri- ja tehnikateadustes, juhtimises ja rakendusteadustes. Pakutakse kõiki akadeemilisi kraade alates bakalaureuse tasemest kuni doktorikraadini. Võrreldes teiste India ülikoolidega on instituutidel väga suur vabadus akadeemilise elu korraldamises ning ka valitsemises ja juhtimises. Instituutidesse sissepääs on rangelt merito-kraatlik ja konkurentsitihe. Igal aastal valitakse vaid umbkaudu 4000 sisseastujat veerand miljoni kandidaadi seast. Ülikooli võime kaasata parimaid üliõpilasi tähendab lõpetanute edukust tööturul. Kuid esineb ka ettekandeid probleemide kohta. Need ei ole seotud ülikooli loomisega, kuid need võivad ülikooli ohustada. Hiljuti sai alguse probleem, mida põhjustasid India majanduse edusammud, mille tulemusena eraettevõtjad suudavad maksta suuremaid palku kui ülikool ja viimasel on üha raskem täita ametikohti. Teiseks probleemiks on kvoodid, kui palju teatud sotsiaalse taustaga (st kastist) üliõpilasi vastu võetakse, mis võib ohustada konkurentsitihedat vastuvõtusüsteemi. Need ohud ei ole eriomased täiesti algusest alustamise lähenemisviisile, kuid nad näitavad, et üks asi on rajada vanade piiranguteta ülikool ja hoopis teine asi on seda seisundit kaitsta.

Hoolimata maksumusest on täiesti uue ülikooli asutamisel ka mõned eelised. Kohe alguses uut akadeemilist kultuuri kasutusele võtta on kergem, kui olemasolevat muuta, eriti, kui akadeemiline personal värvatakse välismaalt või kõrgkoolidest, mille kultuuri uues asutuses tahetakse vältida. Uhiuuele kõrgkoolile on poliitiliselt kergem anda akadeemilist vabadust ning manööverdamisruumi juhtimiseks ja valitsemiseks. Kergem on rakendada uusi vastuvõtu-põhimõtteid ja kehtestada teistmoodi tasustamissüsteeme.

Muud aspektid

Eespool kirjeldatud kolmel meetodil – olemasolevate kõrgkoolide uuendamine, olemasolevate kõrgkoolide liitmine või uute ülikoolide rajamine – on eeliseid ja puudusi, nagu eelnevast peaks selge olema. Mõned meetodid, nagu uue ülikooli loomine, võivad olla väiksemale või väga vaesele riigile kättesaamatud. Kuid oluline on rõhutada, et ükskõik milline kolmest lähenemisviisist on edukas vaid juhul, kui maailmaklassi ülikooli põhitingimused (edutegurid) on täidetud: rahvusvahelistumine ja andekus, rohked ressursid ning soodsad valitsemis- ja juhtimisstruktuurid. Lõpuks otsustavad need tegurid edu või ebaõnnestumise üle.

Maailmaklassi ülikooli koostoimimine kõrgharidussüsteemiga

Tippklassi ülikoolid moodustavad vaid mäetipu teiste, enamikus teadustöö suunitluseta kõrgkoolide süsteemis.

On veel üks tegur, mida kirjanduses mainitakse vaid põgusalt. See on küsimus maailmaklassi ülikoolide koostoimisest laiema (kõrg)haridussüsteemiga, nende omavahelisest sobivusest. Oleme juba maininud, et vaid väga vähestel juhtudel on õnnestunud rajada maailmaklassi kõrgkooli, kui puudub piisavalt laiaulatuslik ja eripalgeliste õppeasutustega kõrgharidussüsteem. Ehk

kasutades Altbachi (2007) sõnu: „teadusülikoolide eeltingimus on liigendatud akadeemilise süsteemi loomine... Liigendatud süsteem koosneb erinevate eesmärkidega, struktuuridega ja rahastamismudelitega akadeemilistest asutustest“. Siinkohal võib näiteks tuua USA California osariigi avaliku kõrgharidussüsteemi (loomulikult on Californias ka suur hulk - ja väga häid -

erakõrgkooli). Juba 20. sajandi algul töötas California välja avalike kõrgkoolide struktuuri, nn California mudeli, et korrastada mitmemõõtmelisi ja mitme eesmärgiga keskharidusjärgseid õppeasutusi. Süsteem on põhiliselt liigendatud kolmeks õppeasutuste kihiks. Esimene kiht koosneb kutsesuunitlusega ja võrdlemisi avatud juurdepääsuga kogukonnakolledžitest (*community college*) (tänapäeval on need USA haridussüsteemi oluliseks osaks, esimesena võeti tarvitusele Californias). Keskmine tasand hõlmab mitmeotstarbelisi osariigi ülikooli ja pealmine kiht koosneb teadusuuringutele pühendunud kvaliteetülikoolidest. Kõigil kolmel on erinevad eesmärgid ja neid rahastatakse erinevalt. Tänapäeval on Californias ligi 500 kõrgkooli, millest teadusülikoolid moodustavad vaid väikese murdosa. Kuid ARWU 2009. aasta edetabeli esimese 20 hulgas oli hämmastavalt kuus California ülikooli.

Jaotus on selge: tippklassi ülikoolid moodustavad vaid mäetipu teiste, enamikus teadustöö suunitlusega kõrgkoolide süsteemis. Sellisele järeldusele viib ka Korea näide (vt Ki-Seok, Kim & Nam, Sunghee, 2007). Korea alustas maailmaklassi ülikoolide loomisega 1990-ndate lõpus. Huvitaval kombel alustati sellega majanduskriisi (Aasia rahakriisi) ajal, näidates, et kõrgharidusse investeerimisel ei pea järgima majandusükleid, vaid seda saab kasutada kui vastuabinõud. Kuid olulisem on see, et Korea alustas, kui tema keskharidussüsteem oli jõudnud maailma paremiku hulka (PISA andmetel) ja kui kõrghariduses (kaasa arvatud bakalaureuse-eelne aste) osalemise määr oli ületanud 80% vastavast vanuserühmast. Sellele ehitati riigi algatus tippkvaliteet saavutamiseks – projekt BK21. Algatus ei ole riiki veel tõstnud California kõrgkoolidele, mida ei saagi eeldada, kuid riigi ülikoolide lipulaev, Sõuli Riiklik Ülikool (Seoul National University), on olnud järjekindlalt 200 parima kõrgkooli hulgas alates ARWU pingerea kasutuselevõtust, ning 1971. aastal asutatud KAIST (Korea Advanced Institute of Science and Technology) jõudis ARWU pingereas 300 juhtiva ülikooli hulka ja 2009. aastal oli see THE-QSi pingereas isegi 100 tippülikooli seas.⁵⁷

Ühe tippkvaliteet teaduri hoidmine ülikoolis on ebatõenäoline. Vaja on kriitilist massi jõulise uurimisrühma moodustamiseks.

Klastrid ja võrgustikud

Kirjanduses on palju viiteid, et rahvusvaheliste normide järgi (nt tsiteerimisindeksi järgi) tippu kuuluvad teadurid näivad koonduvat ühtedesse ja samadesse ülikoolidesse. Seega on tipptegijate kontsentratsioon üksikutes kõrgkoolides suur ja teistes pole neid üldse. Üheainsa maailmaklassi teaduri hoidmine ülikoolis on ebatõenäoline, sest see teadur tunneks puudust vajalikust keskkonnast, mida annab koos töötamine teiste väga tublide teaduritega, ning puuduks vajalik kriitiline mass jõulise uurimisrühma moodustamiseks. Selle dilemma ees seisab enamik maailma ülikooli: nagu maailma juhtivad jalgpallimeeskonnad, kes kaotavad oma mängijaid tippklubidele. Missugused on nende valikuvõimalused? Üks vastus sellele küsimusele näib peituvat klastrites ja koostöövõrgustikes. Kirjandusest oleme leidnud kolme tüüpi erineva tasandi klastreid.

- **Rahvusvaheline tasand:** alajaotuses 5.6 juhitakse tähelepanu kontinentaalsetele ja sageli üleilmsetele ülikoolide liitudele. Need koostöövõrgustikud on loodud mitmesuguste ühisressursside, sh teadusressursside kogumiseks. Ülikoolid, kellel endal puudub kriitiline mass teatud valdkonna uurimistöök, jõuavad niimoodi selleni koos. Rahvusvaheliste uurimisrühmade moodustamiseks ei looda tavaliselt kogu ülikooli kaasavaid liituseid, vaid peamiselt valdkonnapõhiseid ühendusi, töötades koos kindla ühisprojekti kallal, mida aja jooksul võidakse muuta.

⁵⁷ KAIST on õpetlik näide ka muus osas. Enamik professoreid on saanud hariduse Ameerika Ühendriikides. Eelviimane rektor Robert Laughlin, Nobeli preemia laureaat, oli Stanfordi Ülikoolist. KAIST kaasab andekaid inimesi välismaalt ja välismaal hariduse saanud, andes parimatele teadustoetusi ja stipendiume, ning hoiab tihedaid sidemeid USA, Euroopa ja Aasia ülikoolidega.

- **Riigi tasand:** näiteks Prantsusmaal rajasid mitu kõrgkooli (ja rahastajat) Pariisi Majanduskooli. Kuid Prantsuse reform ei piirdu ainuüksi ühe ühisasutusega. Nagu Bellon⁵⁸ näitab, on teoksil mitu ettevõtmist. 2007. aastal rajas Prantsusmaa seitse *poles de recherche et d'enseignement*'i (teadus- ja kõrgharidusklastrit), mis piirkondlikul tasandil ühendavad ülikoolide, *grandes écoles*'ide ja uurimiskeskuste ressursid ja potentsiaali (täieliku liitumisvõimalusega tulevikus). Selliseid liituseid moodustatakse ka temaatika põhjal (*reseaux thématiques de recherche avancée*) ja mõnes Prantsuse tugevas tööstusvaldkonnas, nagu lennunduses ja veonduses (*poles de compétitivité*).
- **Institutsiooniline tasand:** klastreid luuakse õppesuunapõhiselt ka üksiku kõrgkooli raames. Adelaide'i Ülikool on jällegi õpetlik näide. Ülikool valis fookuseerimiseks ja rahastamiseks välja üksikud uurimisvaldkonnad, milles kavatseb saavutada kriitilise massi, ning ühendab mõned neist ülikooli teadusklastriteks. Klastrid, mille eesmärk on koondada ülikooli uurimisvõime, on kõikehõlmavad, temaatilised ja õppevaldkondadevahelised rühmitused, mille ühiskaal on palju suurem kui üksikutel uurimisrühmadel või teaduritel. Suurepärase ülevaate sellest leiab Scroop *et al.*⁵⁹ artiklist.

Owen *et al.*⁶⁰ pakuvad rahvusvaheliste klastrite loomist kui strateegiat kõrgkoolidele, kellel puuduvad vahendid maksta tervele tippteadurite rühmale. Nad soovivad neid strateegilisi liituseid toetada selliste meetoditega nagu teadus- ja õppetipendiumid külalisteaduritele ning doktoriõppe üliõpilaste ühine koolitamine ja juhendamine. Just seda kavatseb teha ka Adelaide'i Ülikool eeskätt partnerluses Hiina ja Saksa ülikoolidega. Owen peab seda strateegiat paljutootavamaks kui kahte teist, mida ta sõnastab järgmiselt: kasvatada endale ise maailmaklassi teadurid (ja loota kõigi šansside vastu, et nad ei emigreeru) ning meelitada ligi parimad, milleks 95 protsenti maailma kõrgkoolidest rahalised võimalused puuduvad.

Positiivne diskrimineerimine

Seoses Hiina ja Korea tipptaseme saavutamise algatustega puudutasime positiivse diskrimineerimise põhimõtet, kuid selle lähenemisviisi potentsiaal ulatub nendest üksikalgatustest kaugemalegi. Põhimõtteks on lähtuvalt strateegilisest huvist (riiklikust, institutsioonilisest) valida teemad ja õppesuunad ning pakkuda märkimisväärset lisaraha olemasolevatele teaduritele, teadusrühmadele või kogu kõrgkoolile, kes on kindlaksmääratud valdkonnas parimad (see võib vajadusel endaga kaasa tuua uute meeskondade ja keskuste rajamise). Teisisõnu, kvaliteetsust premeeritakse ja keskpärasust (või kehvapoolsust) karistatakse, mis põhjustab raha

kontsentreerumise. Korea algatuse BK21 esimeses voorus said kaks ülikooli, Sõuli Riiklik Ülikool ja KAIST, kahe peale kokku rohkem kui kaks kolmandikku kogu rahast.

Prioriteetse valdkonna rahastamine on tihedalt seotud ideega, kuivõrd suudetakse kaasata raha väljastpoolt ülikooli.

Mõnes süsteemis rakendatakse seda põhimõtet radikaalsel viisil. Korea hindab regulaarselt BK21 projektide edukust ning järgmises voorus suurendab tipptegijate rahastamist ja vähendab rahavoolu vähem edukatele projektidele. Tänapäeval töötatakse maailmas üha enam välja teadustöö hindamise meetodeid, mille loogika vähemalt osaliselt liigub samas suunas. See korrapärase hindamine, mis üldjoontes põhineb Briti käsitlusviisil, toimib ümberjaotusmehhanismina, mis liigutab raha tipptegijate suunas. Tony Sheil⁶¹ Austraalia Griffithi Ülikoolist soovib just sellist riigi tasandi mehhanismi

58 Bertrand Bellon, „The Restructuring of the French National System of Research vis-à-vis the World-class Universities“ (vt eespool).

59 Tim Scroop *et al.*, „The Pursuit of 'Scale and Focus' at the University of Adelaide“ (vt eespool).

60 Nicola Owen *et al.*, „Elite Scientists and Global Academic Competition“ (vt eespool).

61 Tony Sheil, „Implications of World University Rankings for the National and Institutional Research Strategies of Small Developed Nations“, in: Jan Sadlak, Liu Nian Cai (eds.), *The World-class university as Part of a New Higher Education Paradigm* (vt eespool).

väikestele riikidele (kaasa arvatud oma päritoluriigile Hollandile). Eelpool mainitud Adelaide'i Ülikool rakendab sama mehhanismi institutsioonilisel tasandil. Ülikool mõõdab lisaraha saavate prioriteetsete valdkondade tulemusi keerulise süsteemi abil pidevalt ning parimaid valdkondi premeeritakse lisatasuga ja vähem edukaid karistatakse piirangutega. Kõrvuti sellega premeerib Adelaide ka mõjuvõimu. Prioriteetse valdkonna rahastamine on tihedalt seotud ideega, kuivõrd suudetakse kaasata raha väljastpoolt ülikooli, nt riigi teadusnõukogudest. Edukust selles vallas premeeritakse ja selle puudumist karistatakse.

Rahvusvahelistumine on maailmaklassi ülikooli rajamise strateegia lahutamatu osa.

Rahvusvahelistumine

Rahvusvahelistumist käsitletakse selles uuringus eraldi järgmistes peatükkides. Maailmaklassi ülikooli käsitlev kirjandus mainib sageli rahvusvahelistumise meetmeid kui maailmaklassi ülikooli rajamise strateegia lahutamatu osa. See käib nii parimate üliõpilaste ja teadurite kaasamise meetmete kohta kui ka kõrgharidussüsteemide ja kõrgkoolide kohta tervikuna. On märkimisväärne, missugust tähtsust omistavad autorid kõrgkoolide rahvusvahelistele sidemetele ja strateegilistele allianssidele, ingliskeelsete õppekavade laiale valikule (mitte ainult Euroopas, vaid üha rohkem ka Aasias), turundustööle ja värbamiseetmetele (mitte ainult tipptegijatele suunatud, vaid ka laiemat üliõpilaskonda ja akadeemilist liikmeskonda silmas pidades), vahetus- ja koostöökorraldusele ning kõiksugu mobiilsustoetustele.

4. Rahvusvahelistumise mõistmine

- Kõrgkooli rahvusvahelistumine kasvatab teadusmajandust, aitab katta riigi kulutusi kõrgharidusele, suurendab riigi konkurentsivõimet ning on osa riigi mainekujundusest.
- Riigi hoobadeks kõrgkoolide rahvusvahelistumisele kaasa aitamisel on strateegilised investeeringud, immigratsiooni ja tööhõive seadusandlus ning maksupoliitika.

4.1 Rahvusvahelistumise mõistmine

See peatükk uurib rahvusvahelise konkurentsivõime mõistet seoses kõrgkooliga, arvestades olulist ja tihedat seost rahvusvahelistumisega nii institutsioonilisel kui ka riigi tasandil. Hinnatakse ka üha suureneva üleilmastumise mõju võimalikku seost hariduse rahvusvahelistumisega. Need on väga olulised küsimused, sest kõrgkool, mis tahab olla globaalselt konkurentsivõimeline, peab seadma esikohale rahvusvahelistumise.

Viimase kümmekonna aasta jooksul on hoogustunud kogu maailmas kõrghariduse rahvusvahelistumine, sest paljud riigid püüavad saada üleilmselt konkurentsivõimeliseks, et kasvatada teadusmajandust, kaasata rahvusvaheliselt mobiilseid professionaale (kaasa arvatud parimaid õppureid ja akadeemilist personali), teha koostööd juhtivate uurimigrühmadega, hoolimata nende asukohast, ning kindlustada rahvusvaheliselt pakutava haridusega seotud majanduslik, hariduslik ja maineline kasu.

Kõrgkool, mis tahab olla globaalselt konkurentsivõimeline, peab seadma esikohale rahvusvahelistumise.

Kõigepealt tuleb saavutada ühine arusaam kõrghariduse rahvusvahelistumise kohta. Jane Knight⁶² mainis, et definitsiooni peab saama rakendada paljudes erinevates riikides, kultuurides ja haridussüsteemides. Seepärast on oluline, et definitsioon ei täpsustaks rahvusvahelistumise motivatsioone, tulu, tulemusi, osalisi, tegevusi ega huvirühmi, sest need tegurid erinevad riigiti ja kõrgkooliti. Otsustavad asjaolud on rahvusvahelise mõõtmise seotus hariduse kõigi aspektidega ja tema ülesanne ühiskonnas. Seda silmas pidades pakkus Jane Knight järgmise definitsiooni tõeversiooni:

„Rahvusvahelistumine riigi, sektori ja kõrgkooli tasandil on rahvusvahelise, kultuuridevahelise või üleilmse mõõtmise lõimimine keskharidusjärgse hariduse eesmärgi, ülesannete või pakkumisega.“

62 Knight, J., „Updating the Definition of Internationalization“, *International Higher Education*, 33, Fall 2003.

Edasine arutelu puudutab terminoloogiat: kirjanduses kasutatakse mõistet „rahvusvaheline haridus“ (*international education*) sageli seoses mõistega „rahvusvahelistumine“; ka kõrgkoolid ja valitsused viitavad rahvusvahelisele strateegiale kui rahvusvahelistumise strateegiale. Kuid nad ei ole samased, sest rahvusvaheline haridus ja rahvusvaheline strateegia käivad üldiselt välisüliõpilaste värbamise kohta, kaasa arvatud võimalike riikidevaheliste õppekavade kohta. Kuid rahvusvahelistumine on holistilisem ja seda kajastab täpsemini Jane Knighti pakutud definitsioon. Need definitsioonid ei ole veel universaalsed. Näiteks paljud USA ülikoolid viitavad kõigile hariduse rahvusvahelistumise käsitlustele kui rahvusvahelisele haridusele.

Kasuks tuleb ka kõigi rahvusvahelistumisega seotud võimalike tegevuste tundmine. Selle hõlbustamiseks võib jagada tegevused selle järgi, mida ülikool teeb kodus ja millega ollakse seotud välismaal. Tabel 3 esitab rahvusvahelistumisega seotud tegevusi. See on John Fieldeni CIHE (Council for Industry and Higher Education) väljaandena⁶³ ilmunud uuringus pakutud käsitluse laiendus.

Tabel 3: Kokkuvõtte kõrgkooli rahvusvahelistumise põhitegevustest kodus ja võõrsil

Rahvusvahelistumine kodus	Rahvusvahelistumine võõrsil
<ul style="list-style-type: none"> Välisüliõpilaste kaasamine - kogu õpinguajaks või lühiajalisteks vahetusteks Õppekavade ja õppematerjalide rahvusvahelistumine Võõrkeelsete õppekavade pakkumine Rahvusvaheliselt atraktiivsete õppekavade pakkumine (nt ingliskeelsed magistriõppekavad) Riigile ja piirkonnale spetsiifiliste õppekavade pakkumine Välisõppejõudude ja välisteadurite kaasamine ja vahetused Ühiste kutsekraadiõppe õppekavade arvu suurendamine - k.a <i>split degree</i>⁶⁴/ühiskraadi õppekavad või muud akrediteerimise kokkulepped Rahvusvahelise teaduskoostöö suurendamine Rahvusvahelise tegevuse soodustamine ülikooli kampuses Rahvusvaheliste ürituste ja konverentside võõrustamine Üliõpilastele rahvusvaheliste töövõimaluste reklaamimine, k.a kasumit mittetaotleva tegevuse promotsioon Kõrgkooli valitsemise ja juhtimise rahvusvahelistumine 	<ul style="list-style-type: none"> Kohalike üliõpilaste välismaal õppimise soodustamine Rahvusvahelise tööpraktika toetamine Rahvusvahelise teaduskoostöö suurendamine Personali välismaal töötamise (õpetamise ja uurimistöö tegemise) soodustamine Rahvusvaheliste projektide nõustamine Riikidevaheline haridus - rahvusvaheliste kursuste ja õppekavade pakkumine: <ul style="list-style-type: none"> partnerlussuhete loomine; partnerlusprogrammide akrediteerimine; ühiskraadi/<i>split degree</i> pakkumine Kampuste rajamine välismaal Spetsialiseerunud uurimiskeskused välismaal Rahvusvahelise arengu tegevuskava - suutlikkuse arendamise või tehnilise abi projektid Rahvusvaheline vabatahtlik ja kasumit mittetaotlev tegevus Kõrgkooli turustamine ja reklaamimine

63 John Fielden, *Global Horizons for UK Universities*, CIHE 2007.

64 *Split degree* on akadeemiline kraad, mille puhul teaduskraadi välistaatleja on doktoriõppekavale registreeritud ühes riigis (nt Suurbritannias), kuid veedab uurimistööd tehes palju aega kodumaal või koduõppeasutuses. Võib toimuda ühine juhendamine ja Suurbritannia juhendaja võib külastada üliõpilast tema koduülikoolis. Kraadiõppe üliõpilane võib tagasi minna ülikooli, kus ta on registreeritud, et lõpetada doktoritöö kirjutamine ja esitada töö seal.

On tehtud mitmeid katseid, et mõista paremini rahvusvahelistumist ja anda mõõdupuu kõrgkooli rahvusvahelistumise astme hindamiseks. Ameerika Ühendriikide juhitav organisatsioon NAFSA⁶⁵, mis toetab üliõpilaste rahvusvahelist mobiilsust, töötas välja väga kasuliku vahendi, hinnates rahvusvahelistumist mitmesuguste teoreetiliste kriteeriumide järgi. Need keskenduvad ülikooli rahvusvahelistumist väljendavatele hindamismehhanismidele ning neid uurib ja esitab kolm autorite kollektiivi: NAFSA kriteeriumid, Ameerika Haridusnõukogu kriteeriumid, Jane Knighti ja Hans de Witi kriteeriumid.

NAFSA määratlus kampuse rahvusvahelistumise kohta kaasab mitut mõõdet:

- rahvusvahelised suhted, mis avalduvad sidemetes välisülikoolidega,
- USA üliõpilaste õppimine välismaal; õpetamine ja töötamine välismaal,
- välisüliõpilaste ja välisstipendiaatide õppimine Ameerika Ühendriikides,
- õppejõudude vahetus,
- õppekavad ja õppekavaväline tegevus,
- väliskülastajad,
- võõrkeeleõpe,
- ettevõtete ja ülikooli partnerlussuhted,
- suhtlemine kampuse ja ümbritseva kogukonna vahel,
- rahvusvahelised arengukavad.

Kriteeriumid püüavad hinnata ka kõrgkooli pühendumist rahvusvahelisele haridusele, mis väljendub kõrgkooli eesmärkides ja plaanimises - näiteks kas kõrgkooli juhtkond kinnitab ja toetab rahvusvahelistumist aktiivselt, kaasa arvatud seda nimetamisväärse summaga toetades?

Ameerika Haridusnõukogu (American Council on Education, ACE) uuendas 2003. aastal pärast USA teadusülikoolide strateegiate uurimist⁶⁶ oma rahvusvahelistumise kriteeriume⁶⁷. Selle tulemusena loodi rahvusvahelistumise indeks, mille sisendiks on kuus põhitegurit, mis peaksid hõlmama rahvusvahelistumise kõik aspektid.

Need tegurid on:

- selgesti väljendatud kohustus,
- asjakohased akadeemilised pakkumised,
- organisatsiooniline infrastruktuur,
- välisrahastamine,
- institutsiooniline investering õppejõududesse ja muusse personali,
- välisüliõpilased ja rahvusvahelised üliõpilasprogrammid.

ACE käsitusviis rõhutas vajadust rahvusvahelistumist võimaldava keskkonna järele, mis kaasab ülikooli organisatsiooniliste struktuuride, tegutsemisviiside ja reklaamitavade osatähtsust. Tähtsad koostisosad on õppekavade ja õppekavavälise tegevuse arendamine ning kõrgkooli koostöösidemed teiste riikide kõrgkoolidega teadustöös, õpetamises, õppimises ja arendustöös. Kriteeriumid võimaldavad hinnata, kui hästi need partnerlused toimivad.

65 <http://www.nafsa.org/knowledgecommunity/default.aspx> ja

http://www.nafsa.org/knowledge_community_network.sec/itc_matrix_intro/itc_matrix_groups/itc_criteria/#knight

66 Madeleine F. Green, *Measuring Internationalization at Research Universities*; Washington: ACA 2005.

67 American Council on Education, *Internationalizing the Campus: A User's Guide*, Washington 2003.

ACE uuris USA väga aktiivseid teadusülikoole, et teada saada nende rahvusvahelistumise prioriteedid ning tehti kindlaks, et kõik ülikoolid pidasid väga oluliseks anda oma üliõpilastele kvaliteetne välismaal õppimise kogemus. Järgmiseks suureks prioriteediks oli innustada personali enesetäiendamist teatud aja välismaal töötamise kaudu. Hiljutisest eraldiseisvast uuringust USA ülikoolide rahvusvahelistumise strateegiate kohta⁶⁸ selgus ka, kuivõrd tähtsaks kõik USA ülikoolid peavad üliõpilasvahetusi ja välismaal õppimist.

Kokkuvõtvalt tegi ACE kindlaks, et uuringus osalevale USA aktiivsete teadusülikoolide rühmale olid omased järgmised institutsioonilised üldstrateegiad:

- Kohustuse selge väljendamine missiooni sõnastuses, strateegilistes plaanides, rahvusvahelise hariduse talitustes ja kampsustes asuvates rahvusvahelise hariduse komisjonides.
- Rahvusvahelise hariduse jaoks välisraha otsimine ja saamine.
- Õppejõudude ja üliõpilaste teavitamine rahvusvahelise hariduse võimalustest ülikooli veebisaidi, e-posti süsteemi ja infolehtede kaudu.
- Võimaluste loomine USA üliõpilaste ja välisüliõpilaste omavaheliseks suhtlemiseks väljaspool klassiruumi.
- Juhiste kehtestamine rahvusvahelise töö kohta, mida arvestatakse õppejõudude edutamise ja ametiaja üle otsustamisel.
- Õppejõudude rahvusvahelise hariduse alase enesetäiendamise toetamine, mis on selgelt ühendatud rahvusvahelistunud kursuste ja üliõpilaste õppimisega.

Knight ja de Wit on kirjutanud ulatuslikult kõigi institutsioonilise rahvusvahelistumise aspektide kohta. Nad arvavad, et kõrgkoolide strateegiaid saaks jagada kahte laia kategooriasse, programmilisteks ja organisatsioonilisteks strateegiateks, ning neid võib kirjeldada järgmiste käsitlusviiside abil.

Programmilised strateegiad hõlmavad neid akadeemilisi või õppekavaga seotud teenuseid ja tegevusi, mis on käivitatud kõrgkoolis rahvusvahelise mõõtme kehtestamiseks. Siia kategooriasse kuuluvad programmid, mille eesmärk on muuta üliõpilastele, personalile või õppejõududele suunatud akadeemilised kavad paremaks, õppekavade arendamine, koostöö teadusuuringute ja uurimuslike projektide vallas, välissuhted (sisemaised ja piiriülesed) ja/või õppekavaväline tegevus.

Organisatsioonilised strateegiad, mis keskenduvad rohkem infrastruktuurile ja mis suures osas jäävad avalikkusele varjatuks, hõlmavad rahvusvahelise mõõtme loomimist kõrgkoolis toimuva õpetamise, teeninduse ja teadustööga. Need strateegiad kaasavad rahvusvahelistumise loomimist kõrgkooli valitsusstruktuuriga, toetust vanemjuhtidelt, rahvusvahelist tegevust kergendavate meetmete pakkumist, inimressusse nende värbamise ja pideva ametialase enesetäiendamise kujul ning tugiteenuste pakkumist, kaasa arvatud akadeemilise ja üliõpilaselu sfäärides.

Muud asjaolud

Nii ametliku poliitika prioriteedid kui ka kõrgkoolide rahvusvahelistumise prioriteedid on riigiti väga erinevad. Eelnevalt toodi esile rahvusvahelistumise tulemuslikkuse mõõtmise tähtsus ja käsitlused. Ilmnes, et arengusuunad erinevad suuresti olenevalt töökeskkonnast, osalevast riigist ja kõrgkooli olemusest. Järgnev on näitevalik teguritest, mis võivad rahvusvahelistumist mõjutada.

68 Neil Kemp and Christine Humfrey, *UK-US Higher Education Partnerships* (in publication).

Kõrgkooli missioon

Teaduspõhised ülikoolid seavad esikohale teaduskoostöö suurendamise, eeskätt Euroopas ja Põhja-Ameerikas ning Euroopa ja Põhja-Ameerika ülikoolide vahel. Rohkem õpetamisele keskendunud ülikoolid pööravad suuremat rõhku üliõpilasvahetusele, üliõpilaste värbamisele ja rahvusvaheliste õppekavade pakkumisele.

Riigid

- Austraalia, Uus-Meremaa, Singapur ja Suurbritannia keskenduvad eeskätt välisüliõpilaste värbamisele. Paljud Briti ülikoolid peavad tähtsaks rahvusvahelist teaduskoostööd, eelkõige EL liikmesriikidega ja Ameerika Ühendriikidega⁶⁹ (sellest 5. peatükis).
- USA kõrgkoolid seavad esikohale üliõpilaste rahvusvahelise mobiilsuse toetamise vahetus- ja välismaal õppimise programmide abil ning lisavad õppekavadesse laiemat rahvusvahelist mõõdet.
- Taani kõrgkoolid väidavad,⁷⁰ et nende peamine prioriteet on tõsta hariduse kvaliteeti, mida pakutakse oma üliõpilastele, et need saaksid edukalt konkureerida rahvusvahelisel tööturul. Selle saavutamiseks keskenduvad nad kampuste rahvusvahelistumisele, ingliskeelsete õppekavade arvu suurendamisele ja Taani üliõpilaste mobiilsusele.
- Lõuna-Korea ülikoolid ähvardab kohalike üliõpilaste oluline vähenemine (riigi demograafilise olukorra tõttu) ja selle kompenseerimiseks soovivad nad nüüd suurendada välisüliõpilaste arvu.
- Vietnam peab arendama kõrghariduse infrastruktuuri, et rahuldada Vietnami koolilõpetajate üha kasvavat ja üldjuhul rahuldamata nõudlust. Selleks püüab Vietnam kaasata kõrghariduse pakkujaid välismaalt, et need rajaksid ülikoolilinnakuid ja pakuksid õppekavu Vietnamis, leevendamaks pisutki ülemäärast nõudlust. India ja Nigeeria valitsus ning mitmed teised riigid arendavad samasugust poliitikat ja samal põhjusel.
- Malaisia stimuleerib juba mitu aastat väliskoolitajaid, et need pakuksid õppekavu Malaisias (ja looksid kohalikke kampuseid⁷¹), et kaasata rohkem välisüliõpilasi ja parandada Malaisia kõrgharidussüsteemi kvaliteeti; viimane toimuks tihenenedu kohaliku konkurentsi kaudu, mille välismaine kohalolek esile kutsub.

Õppevaldkonnad

- Teaduse ja tehnika rahvusvaheline olemus paistab avalduvat neis kõrgkoolides, kes seavad need õppevaldkonnad esikohale, pöörates suuremat tähelepanu välispartnerlusele, välispersonalile värbamisele (nt teadustöötajate, teaduskraadi taotlejate ja järel doktorite värbamisele) ning teaduskraadiõppe üliõpilaste ja teadustöötajate vahetusele.
- Olenemata riigist on välisüliõpilaste seas kõige populaarsemad õppesuunad ärimine, juhtimine, rahandus ja majandus. Kõrgkoolid, kes tahavad edukalt konkureerida välisüliõpilaste pärast, peavad tavaliselt olema võimelised pakkuma häid õppekavu just nendes valdkondades.

Eric Thomas koostas huvitava kokkuvõtte koos kasuliku kontroll-loendiga rahvusvahelistumise mõjust ülikoolile. Ta tõi välja⁷² järgmised tunnused, mis võiksid iseloomustada rahvusvahelistunud ülikooli:

69 Neil Kemp ja Christine Humfrey (vt eespool).

70 Neil Kemp, Tim Rogers, *Towards a Danish International Higher Education Strategy*; Copenhagen: CIRIUS 2006.

71 <http://www.nottingham.edu.my/Pages/default.aspx>

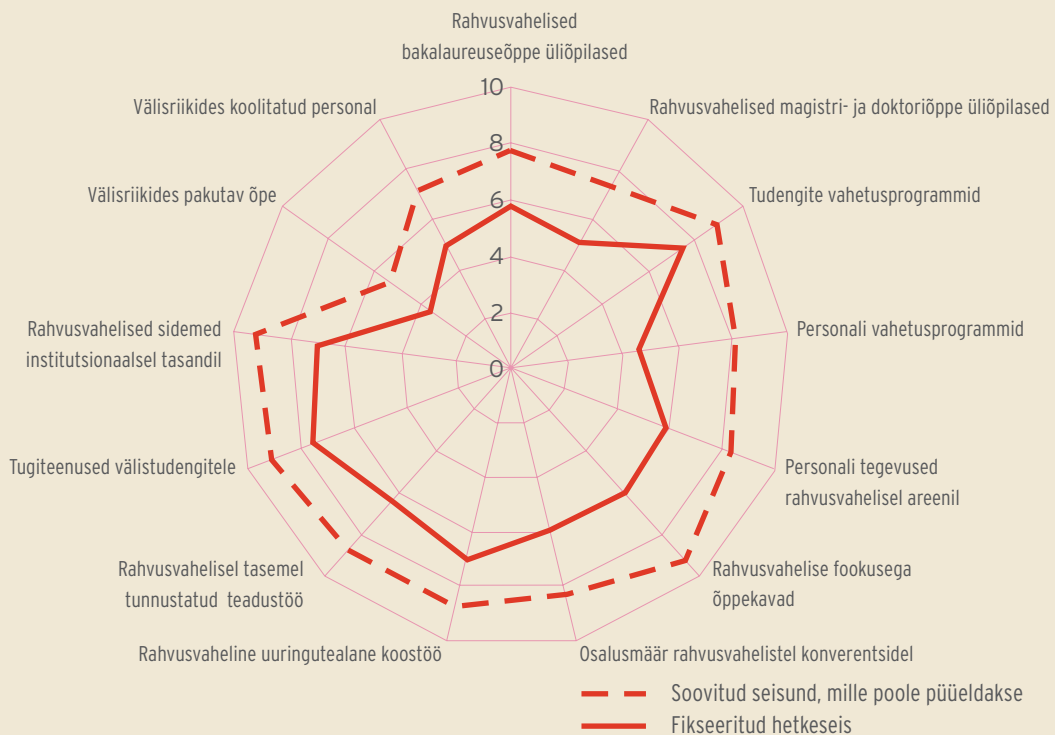
72 Eric Thomas, *Entrepreneurship Education and Internationalisation*; Paper presented at the Annual Conference of America's Association of Collegiate Business Schools and Programs (Chicago, 2006).

- tiptase kõigis tegevusvaldkondades: mitte ainult õpetamine ja teadustöö, vaid ka rajatised, valitsemine ja juhtkond on tiptasemel;
- tulevikukava, mis soodustab ja hõlmab rahvusvahelist mõõdet;
- mitmerahvuseline, rahvusvaheline ja mitmekultuuriline liikmeskond;
- õppekavad, mis valmistavad lõpetajaid ette töötama iga pool maailmas, ja mis annavad keelteoskuse;
- märkimisväärne sissetulek rahvusvahelistest allikatest;
- teadustöö, mis aitab kaasa üleilmsete probleemide lahendamisele;
- kontaktid tähtsate üleilmsete ettevõtetega;
- tähtsate üleilmsete organisatsioonide, nagu ÜRO ja WHO, nõustamine;
- hulgaliselt rahvusvahelisi koostöösidemeid, kas teadustööks või üliõpilas- ja õppejõudude vahetuseks.

Ta soovitas ka lihtsat viisi, kuidas mõõta kõrgkooli edukust teel rahvusvahelistumisele:

„Parim diagnoosi kontrollimise viis oleks jälgida, kas teie ülikool võtab regulaarselt vastu väliskülastajaid, kes soovivad suhelda personaliga ja õppida sellest, kuidas ülikool asju ajab. Kui rahvusvahelised tegijad tahavad teie ülikoolilt õppida, siis oletegi rahvusvahelistunud organisatsioon.“

Joonis 3: Elkini mudel ülikooli rahvusvahelistumise hindamiseks

Allikas: G. Elkin, F. Devjee, J. Farnsworth, "Visualising the 'internationalisation' of universities", International Journal of Educational Management, 2005, 19(4)

Elkin *et al.*⁷³ pakkusid välja kasuliku praktilise mudeli (joonis 3) institutsioonilise rahvusvahelistumise ja selle edukuse hindamiseks. Kolmeteistkümne mõõtmelise mudelini jõudmiseks vaatasid nad läbi mitmesugused tegevused, mis võiksid viia rahvusvahelistumiseni, ning proovisid oma meetodit mitme ülikooli peal. Leiti, et mudel aitab kõrgkoolil plaanida investeringuid, sest mudel näitas selgemini, mis osas võiks olla vajakajäämisi rahvusvahelistumise sihtide saavutamisel. Nad näitasid ka, kuidas see teadmine aitab juhte süstemaatilisemalt investeerida.

4.2 Rahvusvahelistumise motiivid

Kuigi kõrghariduse rahvusvahelistumise elluviimine toimub peamiselt kõrgkooli tasandil, võib valitsusel olla ja tavaliselt on väga otsene mõju selle teostamisele ja võimalikele tulemustele. Näiteks riigi strateegiliste investeringute, immigratsiooni ja tööhõivega seotud seaduste, maksustamispoliitika ja õigusliku raamistiku kaudu. Eelmiste peatükkide ülesanne oli välja tuua mitmesugused selgesti nähtavad prioriteedid ning need on otseselt seotud asjaosaliste ülikoolide ja valitsuste motiividega. Hans de Wit uuris mitut võimalikku tulu^{74,75} ja jaotas need nelja põhikategooriasse, nimetades neid peamisteks põhjusteks: akadeemiline, sotsiaalkultuuriline, poliitiline ja majanduslik.

Riigi hoobadeks kõrghariduse rahvusvahelistamisel on strateegilised investeringud, immigratsiooni ja tööhõive seadusandlus ning maksupoliitika.

Kuid de Wit ja kaasautor Jane Knight tulid järeldusele, et puudub ühene vastus küsimusele, miks kõrgkoolid, riikide valitsused, rahvusvahelised kogud või erasektor, st pangad, tööstus ja sihtasutused, rahvusvahelise hariduse arendamisega nii aktiivselt tegelevad. Nad täheldasid, et erinevad põhjused nõuavad erinevaid rahvusvahelistumise meetodeid. Põhjused kattuvad osaliselt nii ühe huvirühma raames kui ka kõigi huvirühmade ulatuses, kusjuures peamised erinevused tulenevad tõenäoliselt prioriteetide järjestamisest. Üldiselt ei ole huvirühmade ühte ja ainust rahvusvahelistumise põhjust, vaid on põhjuste kombinatsioon koos reastatud prioriteetidega, mis tavaliselt on pigem kaudsed kui otsesed rahvusvahelistumise motiivid.

Teadusmajanduse kasvatamine

3. peatükis juba arutasime, et rahvusvahelistumise peamise põhjusena esitatakse sageli riigi teadusmajanduse kasvu toetamist. Seda saab teostada mitmel viisil, kaasa arvatud selliste meetoditega nagu tippteaduse või alusuuringute välispartnerluse ja rahvusvahelise koostöö toetamine ning üliõpilaste ja kutsetöötajate rände soodustamine.

Paljud riigid seavad eesmärgiks investeerida rahvusvahelise teaduskoostöö suurendamisse neis valdkondades, mida peetakse majanduskasvu seisukohalt esmatähtsaks. Näiteks USA Riiklik Teadusfond (National Science Foundation) avab büroosid Hiinas, Indias ja Pariisis, kusjuures viimane keskendub koostöö suurendamisele EL liikmesriikidega. Suurbritannia rajab büroosid, mis esindavad tema riiklikke teadusnõukogusid (National Research Councils) Indias, Hiinas ja Ameerika Ühendriikides. Mitmel teisel riigil, kaasa arvatud Saksamaal, Soomel, Prantsusmaal ja Rootsil, on välismaal esindusbüroo, et soodustada rahvusvahelist teaduskoostööd, eeskätt Ameerika Ühendriikidega. Ameerika Ühendriikide ja Euroopa tähtsust ja võimalikku mõju teaduskoostööle käsitletakse 5. peatükis.

73 Elkin, G., Devjee, F., & Farnsworth, J., „Visualising the ‘internationalisation’ of universities“, *International Journal of Educational Management*, 2005, 19(4), pp. 318-329.

74 Jane Knight, Hans de Wit, *Internationalisation of Higher Education in Asia Pacific Countries*, Amsterdam: EAIE 1997.

75 Hans de Wit, *Strategies for Internationalisation of Higher Education, A Comparative Study of Australia, Canada, Europe and the United States of America*, Amsterdam: EAIE 1995.

USA seab esikohale kraadiõppe üliõpilaste värbamise sõltumatult nende päritolumaast.

Teadustöö laiendamise ja oskustööjõu rände soodustamise eesmärgid ühendatakse välismaalt kraadiõppeüliõpilaste ja järel doktorite värbamisega. USA välisüliõpilastest umbes pooled õpivad

USA ülikoolide kraadiõppes ja paljud neist teevad doktorantuuri tasemel uurimistööd. Sellise suure hulga teaduskraadiõppe välisüliõpilaste kohalolu mõju hindamine riigi arengule ei ole lihtne, kuid kaks uuringut näitavad nende võimalikku tohutut panust USA tööstuse arengusse ja teadusuuringute tulemustesse:

„...USA ülikoolides doktorikraadi saanud ja seal nüüd töötavate väljaspool Ameerika Ühendriike sündinud õppejõudude osakaal tõusis viimase kolmekümne aasta jooksul 20,4 protsendini 1999. aastal. Tehnikateadustes tõusis see sama aja jooksul 18,6 protsendilt 34,7 protsendini...“

(Gnanaraj Chellaraj⁷⁶ et al, University of Colorado, 2005)

ja

„...kraadiõppe välisüliõpilaste arvu kümneprotsendine kasv Ameerika Ühendriikides tõstaks patendiavalduste arvu 3,3 protsenti, ülikooli patente 6 protsenti ja ülikooli-väliseid patente 4 protsenti. Kuid USA enda kraadiõppe üliõpilaste arvul ei ole märgatavat mõju.“

Seetõttu seab Ameerika Ühendriigid välisüliõpilaste kaasamisel esikohale just kraadiõppe üliõpilaste värbamise, seda nii riigi kui kõrgkooli tasandil:

„Ameerika Ühendriigid peavad säilitama ja parandama oma teaduse ja tehnika praegust kvaliteeti ja tulemuslikkust. Põhieesmärk peab olema parimate kraadiõppe üliõpilaste ja järel doktorite kaasamine hoolimata nende riiklikust päritolust.“⁷⁷

Ehrenberg esitas kriitilise analüüsi⁷⁸ kraadiõppe välisüliõpilaste tähendusest USA teaduse ja tehnika innovatsiooni stimuleerimisel ning riiklike investeeringute tähendusest kraadiõppe üliõpilaste arvu tõstmisel.

Ka Suurbritannias võib täheldada suurt sõltuvust välisüliõpilastest, kes aitaksid kaasa teadustöös. Näiteks üle 50 protsendi loodus- ja tehnikateaduste ning tehnoloogia erialade doktorantidest on välismaalased⁷⁹. Kraadiõppe üliõpilaste rännet arutatakse 5. peatükis.

Üle 50 protsendi UK loodus- ja tehnika-teaduste ning tehnoloogia erialade doktorantidest on välismaalased.

Samamoodi on teadlaste ja teadurite naasmisel kodumaale tähelepanuväärne mõju teadusliku ja tehnoloogilise pädevuse arengule nii kohalikus, aga võimalikult ka rahvusvahelises kontekstis, kuid naasmise stiimulid peavad olema piisavalt ahvatlevad⁸⁰. Mitut tagasirännet toetavat algatust nimetati uuringu 3. peatükis.

76 Chellaraj, Maskus and Mattoo, *The Contribution of Skilled Immigration and International Graduate Students to U.S. Innovation*, World Bank Policy Research Working Paper No. 3588, May 2005.

77 Policy Implications of International Graduate Students and Postdoctoral Scholars in the US', Committee on Science, Engineering, and Public Policy, 2005.

78 Ronald G. Ehrenberg, *Graduate Education, Innovation and Federal Responsibility*, ORAU/CGS Conference on Graduate Education and American Competitiveness, Washington DC, March 9, 2005.

79 Kemp et al, *The UK's Competitive Advantage*, 2008.

80 K. Thorn, L.B. Holm-Nielsen, *International Mobility of Researchers and Scientists - Policy Options for Turning a Drain to a Gain*, UNU-WIDER, Helsinki 2006.

Oskustööjõu puudujäägi korvamine

Riigid, püüdes rahvusvahelistada oma kõrgharidussüsteemi, peavad sageli esmatähtsaks oskustööjõu puudujäägi korvamist riigi majanduses; see on oluline põhjus ka andekate õppejõudude ja teadustöötajate ligimeelitamisel ja kohal hoidmisel. Selle riikliku eesmärgi täitmiseks hoogustub välisüliõpilaste kui riigi tööturule vajaliku oskustööjõu värbamine kõige märgatavamalt Austraalias, Uus-Meremaal ja Ameerika Ühendriikides, aga ka Kanadas ja Saksamaal. Kolme esimese riigi immigratsiooni- ja rahvusvahelise hariduse poliitika on väga sarnased, et värvata majandusele oluliste valdkondade välisüliõpilasi. Selleks on mitu põhjust, miks just üliõpilased on need, kelle pikemaajalist rännet valitsused soodustada tahavad:

- nad tõstavad riigi talendibaasi majandusarengule olulistes valdkondades;
- enamikus majanduslikult arenenud riikides on madal sündimus ja vananev elanikkond ning värvates noori inimesi, kes on oma tööelu alguses, aitab hoida tööealiste täiskasvanute arvu, mida läheb vaja kasvava arvu pensionäride ja vanurite toetamiseks;
- lõpetajat värvanud riik võtab meelsamini tööle neid, kes omandasid kõrghariduse selles riigis, kui neid, kes omandasid kõrghariduse muus riigis;
- avatum migratsioonipoliitika annab mõnele riigile turueelise õppeteenustasu maksvate välisüliõpilaste värbamisel, mis on eriti oluline riikides, kus haridus on praegu peamine eksporttööstus.

Ka välisüliõpilaste jaoks on valiku tegemisel üha mõjusamaks teguriks tõenäosus pärast õpingute lõpetamist sihtriigis tööd saada. OECD⁸¹ (Tremblay 2005) ja Majandusuuringute Instituut (World Institute for Development Economics Research)⁸² on üksikasjalikult analüüsinud oskustööjõu rände ning välisüliõpilaste ja akadeemilise mobiilsuse kasvavat tähtsust ja nende omavahelisi seoseid.

Majanduslik kasu praegu ja tulevikus

Vaid üksikud riigid on proovinud välja selgitada rahvusvahelise hariduse, eelkõige välisüliõpilaste otsest kasu riigi majandusele. Kasulik on alustada kaubandusandmetest. OECD liikmesriikide haridusteenustekaubanduse koguväärtust hinnati enam kui 30 miljardile USA dollarile (umbes 21 miljardile eurole) ehk 3 protsendile kogu teenustekaubandusest⁸³. Tagantjärele tundub see tohutu alahindamisena. Ametlik maksebilansi aruandlus ei haara haridusteenuste kogu mitmekesisust ja seega väärtust, mistõttu oleks vaja spetsiaalselt kohandatud analüüsi. Vast kõige ulatuslikuma hariduse ekspordi analüüsi tegi Suurbritanniale Geraint Johnes⁸⁴. See analüüs aitas ka paremini aru saada, mida lugeda Suurbritannia hariduse eksportartikliteks ning mõista nende väärtust, arengusuundi ja struktuuri. Johnesi hinnangu kohaselt oli rahvusvahelise hariduse üldväärtus Suurbritannia majanduses aastatel 2002-2003 ligi 15 miljardit eurot (vt tabel 4). Pamela Lenton⁸⁵ värskendas Johnesi uuringut 2004. ja 2005. aasta lõikes ning tema järgi oli ainuüksi kõrghariduse rahvusvahelisest tegevusest tulenev tulu Suurbritannia majandusele 7,3 miljardit eurot aastas. Tabel 4 esitab üksikasjalikult, kui palju tulu Suurbritannia majandusele iga üksik rahvusvahelise hariduse element tõi; tabel esitatakse selleks, et näidata iga tegevusvaldkonna suhteline suurus ja täpne majanduslik väärtus.

81 Karine Tremblay, „Academic Mobility and Immigration“, *Journal of Studies in International Education*, vol. 9, no. 3, 196-228, 2005.

82 K. Thorn ja L.B. Holm-Nielsen (vt eespool).

83 D.J. Johnston, Ettekanne OECD/US foorumil „Haridusteenustekaubandus“.

84 Geraint Johnes, *The Global Value of UK Education and Training Exports*; 2004 (for the British Council).

85 Pamela Lenton, *The Value of UK Education and Training Exports: an Update*, University of Sheffield for the British Council: September 2007.

Tabel 4: Hariduse ja koolituse ekspordi koguväärtus Suurbritannia majanduses (2002-2003)

Valdkond	Väärtus (mln eurot)
Kõrgharidus: õppemaks Hõlmab üliõpilasi väljastpoolt EL-i ja EL-i üliõpilasi. Ei kaasa stipendiume.	1 810
Kõrgharidus: muud kulutused Hõlmab üliõpilaste kulutusi kaupadele ja teenustele, v.a õppemaksule.	2 681
Riikidevaheline kõrgharidus Hõlmab frantsiisikokkuleppeid, mestikokkuleppeid, ühisõppekavu, hindamist, alltöövõtulepinguid, kaugõpet.	143
Muu kõrgharidus Hõlmab külalisüliõpilasi, uurimistoetusi ja lepinguid välismaistelt esindajatelt, külalisõppejõudude kulud, erakõrgkoolid.	1 146
Tasemekoolitus: õppemaks välja arvatud inglise keele õpetamine (ELT) See võib alahinnata tegelikku summat ja vajab täiendavat uurimist.	56
Tasemekoolitus: muud kulutused v.a ELT (<i>English Language Training</i>) Hõlmab kulutusi kaupadele ja teenustele, v.a õppemaksule.	437
Muu tasemekoolitus Hõlmab piiriülest tasemekoolitust ja iseseisvat tasemekoolitust.	399
Inglise keele õpetamine: õppemaks Hõlmab ELT-kursusi, mida viivad läbi era- ja avaliku sektori organisatsioonid Suurbritannias ning ELT-kursused, mida viivad läbi Briti residendid välismaal	1 174
Inglise keele õpetamine: muud kulutused Hõlmab kulutusi kaupadele ja teenustele, v.a õppemaksule.	714
Eksamikeskused/kutseorganisatsioonid	217
Eraalg- ja erakeskharidus Hõlmab ligi 98% välisõpilastest, kes õpivad internaatkoolides, ja seega pole arvestatud söögi- ja elamiskulusid. (NB! tõenäoliselt alahindamine)	30
Erakoolitus	2 662
Kirjastamine	1 340
Õppevahendid	727
Ringhääling Hõlmab BBC ja Channel 4 ülemaailmsete haridussaadete kogutulu.	950
KOKKU	14 769

Allikas: G.Johnes et al, Study Commissioned by the British Council and the Department of Trade, UK

New Yorgis asuv Institute of International Education arvutas välja, et aastatel 2006-2007 panustasid USA kõrgkoolides õppinud 582 900 välisüliõpilast USA majandusse umbes 20,7 miljardit USA dollarit, kuigi puhassumma pärast kõrgkoolide investeeringute mahaarvamist oli umbes 14,5 miljardit USA dollarit. Morris⁸⁶ väidab, et 2005. aastal töi hariduse eksport Austraalia majandusele tulu 13,9 miljardi Austraalia dollari (8 miljardi euro) väärtuses, sellest umbes 2,2 miljardit Austraalia dollarit (1,3 miljardit eurot) moodustas tulu, mis saadi kõrgharidussektori õppeteenustasudest. Selle järgi oli rahvusvaheline haridus Austraalia suuruselt neljas eksportartikkel.

Peale majandusliku väärtuse annavad välisüliõpilased ka otsese panuse riikide majandusse: paljud neist jäävad tööle riiki, kus õppisid, töötades eelkõige valdkondades, kus on kutsetöötajate ja oskustöölise nappus. Teaduskraadi taotlejad aitavad kaasa ka kõrgkooli teadusuuringute tulemuste parandamisele, mis omakorda võib anda majanduslikku tulu. Nende panuste suurust on raske määrata, sest täiendavad andmed puuduvad. Neil Kemp on avaldanud üksikasjaliku analüüsi, milles võetakse kokku rahvusvahelistumise rahastamine nii riigi kui ka kõrgkooli tasandil⁸⁷.

Poliitiline, diplomaatiline ja ühiskondlik kasu

Paljud riigid tähtsustavad hariduse rahvusvahelistumist (ja eeskätt välisüliõpilaste kaasamist) osana riigi kuvandi ülesehitamise tegevuskavast, mis arvestab, et vilistlastest võivad saada vastuvõtjariigi pikaajalised saadikud, kes toetavad kaubandus-, poliitika-, ühiskondlikke ja kultuurisidemeid. Riigid, kes mitmesugustel põhjustel avalikult sellist poliitikat ajavad ja sellesse investeerivad, erinevad üksteisest mitmeti ning nende seas on sellised riigid nagu Holland, Prantsusmaa, Singapur, Saksamaa, Hiina, Malaisia, Rootsi, Austraalia, Suurbritannia, Lõuna-Aafrika ja Uus-Meremaa.

Kõrghariduse rahvusvahelistumine on sageli osa riigi mainekujundusest.

Ameerika Ühendriigid on alati näinud tihedat seost kõrghariduse rahvusvahelistumise ja välispoliitilise kasu vahel. Senaator Fulbright kirjeldas haridusvahetuse kasu Ameerika Ühendriikidele järgmiselt:

„...tulevikumaailma rahu ja korra seisukohalt on see meie välispoliitika tähtsaim ja ilmselt tänuväärseim arengusuund.“

Optimistlik seisukoht, et rahvusvahelistumine on jõud rahu saavutamiseks, on domineerinud USA poliitikas ja kõrgharidusringkondades viimased viiskümmend aastat ning on siiani laialt levinud ja leidnud pooldajaid ka teistes riikides. Huvitav on märkida, et Ameerika Ühendriikide 9/11-järgse perioodi rahvusvahelistes suhetes saavutas Ameerika üliõpilaste rahvusvahelise mobiilsuse edendamine kõrge prioriteedi. Hiljutine Senaator Simoni seadus peab tagama, et riigi investeeringud USA üliõpilaste väljapoole suunatud mobiilsuse toetamiseks tõuseksid praeguselt 230 000⁸⁸ rohkem kui kahe miljonini aastas. Tänu EL-i üliedukale Erasmuse programmile on üliõpilaste liikuvus Euroopas tunduvalt suurenenud, mis omakorda aitab kaasa ühise Euroopa mõistmisele ja ka lõimumisele.

86 S. Morris, „Education a Huge, and Growing, Economic Boom“, *The Australian Financial Review*, 9 October 2006.

87 Neil Kemp, „Funding the Internationalisation of Higher Education“, in: *Beyond 2010. Priorities and Challenges for Higher Education in the Next Decade*. Bonn: Lemmens, 2008 (ACA Papers on International Cooperation in Education).

88 Institute of International Education, *Open Doors 2009*, New York 2009.

Kuid de Wit⁸⁹ märkis, et need poliitilised hüved ei pruugi alati lisanduda nii, nagu algset mõeldakse; aeg, mis veedetakse välisülikoolis eemal kodust, stimuleerib sageli üliõpilase mõtteid oma kodumaa ja selle ühiskonna kohta:

„Mitmed riigijuhid on saanud hariduse välismaal, ning selles teises kultuurikeskkonnas kiinduvad nad enda rahvuslikku identiteeti rohkem kui varem. Rahvusvaheline haridus ei ole vastastamine teise kultuuriga, vaid ka ja võib-olla rohkemgi enda kultuuriga.“

Kõrgkooli rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmine

Kuigi kõrgkooli tulemuslikkuse ja tõhususe parandamist on harva nimetatud rahvusvahelistumise otseseks eesmärgiks, tunnistavad mitmed valitsused, et nad soodustavad rahvusvahelistumist, et tõsta riigi ülikoolide rahvusvahelist ja kohalikku konkurentsivõimet.

Hollandi valitsus võttis 2005. aastal kasutusele täisõppemaksu Euroopa Liitu mittekuuluvatest riikidest pärit üliõpilastele, mille üks eesmärkidest oli stimuleerida riiklikke ülikoole tulemuslikumalt parimate välisüliõpilaste pärast konkureerima. Malaisia ja Vietnam innustavad välisülikoole pakkuma õppekavu kumbki oma riigis, et rahuldada pakkumist ületavat nõudlust omamaistele kõrghariduse õppekohtadele ja pakkuda konkurentsi kohalike kõrgkoolidele.

4.3 Välisüliõpilased kõrghariduse tuluallikana

Kuigi eelnevalt kirjeldatud tegurid on kõik üksikult võetuna olulised, omavahel seotud ja aitavad kaasa nn akadeemilise kaubanduse osatähtsuse suurendamisele, on üliõpilaste piiriülene ränne see, mis on kõige nähtavam kõrghariduse rahvusvahelistumise aspekt. See on valdkond, mida kõige sagedamini prioriteediks seatakse ja mille rahaline väärtus on tavaliselt kõige suurem. Selle valdkonna tähtsus on kasvanud viimase kümmeaasta jooksul, mil valitsused on hakanud oma ülikoolidele andma suuremat autonoomiat õppeteenustasude nõudmisel ja turusuunitlusega tegutsemisel, aga samal ajal sageli kõrghariduse tegelikku riiklikku rahastamist vähendades. Näiteks viimase 25 aasta jooksul on Austraalia valitsuse investeeringud kõrgharidusse langenud 1,5 protsendilt 0,8 protsendile SKP-st vaatamata üliõpilaste arvu kahekordistumisele. Õpetamise ja teadustöö riiklik rahastamine üliõpilase kohta on 40 protsenti aastate 1977-1978 tasemest ja kohalike üliõpilaste arvu kasv on peatunud, kuid laekuvad sissetulekud eraallikatest, suuresti välisüliõpilaste õppemaksust, täiendavad enamiku ülikoolide sissetulekut sel määral, et nad on jätkusuutlikud ja annavad oma osa Austraalia ühiskonna üldiseks hüvanguks.

Välistudengid aitavad rahastada riikide kulutusi kõrgharidusele.

Välisüliõpilaste õppemaksust laekuva tulu tähtsust illustreerib hästi tabel 5, mis annab üksikasju mõnede Briti ja Austraalia kõrgkoolide kohta (need on ainukesed riigid, kes teevad üksikkõrgkoolide käibe andmed kättesaadavaks). Kesk-Queenslandi Ülikooli välisüliõpilaste õppemaksust laekunud tulu moodustab 45 protsenti ülikooli käibest ning LSE (UK) kohta on see ligi üks kolmandik käibest.

89 Hans de Wit, „Changing Rationales for the Internationalization of Higher Education“, *International Higher Education*, Spring 1999.

Tabel 5: Andmed valitud UK ja Austraalia kõrgkoolide välisüliõpilastelt laekunud tulu ja nende kõrgkoolide kogutulu kohta

Kõrgkool	Välisüliõpilaste arv (2005)	Välisüliõpilastelt laekunud tulu (mln eurot)	Ülikooli kogutulu (mln eurot)	Välistulu protsent kogutulust
Austraalia kõrgkoolid*				
Monash	17 200	105,0	552,60	19 %
Melbourne	8 900	101,0	653,30	15,5%
Sydney	9 000	82,4	624,30	13,2%
Central Queensland	13 800	79,6	174,10	45,7%
RMIT	15 000	78,2	307,80	25,4%
NSW	9 500	75,1	466,59	16,1%
Curtin UT	16 100	65,2	266,00	24,5%
Queensland	6 300	62,7	522,60	12,0%
Macquarie	9 600	59,0	222,60	26,5%
Suurbritannia kõrgkoolid**				
Manchester	7 300	71,0	796,70	8,9%
LSE	5 700	68,0	210,90	32,3%
Nottingham	6 500	63,0	478,00	13,2%
Oxford	6 100	52,4	845,50	6,2%
Edinburgh	4 300	41,2	596,30	6,9%
Cambridge	5 400	28,8	1197,80	3,2%
Sheffield	4 400	36,5	423,00	8,7%
Westminster	5 600	26,1	182,90	14,3%
Northumbria	4 200	23,5	207,00	11,4%

Allikad: * Global Position and Position Taking: The Case of Australia; Simon Marginson; Journal of Studies in International Education, Vol. 11 No. 1, Spring 2007 5-32
 ** Times Higher Education 3 April 2008; HESA Data 2006-07

Mõne Briti kõrgkooli suhteliselt suur kogutulu võrreldes teiste kõrgkoolidega tuleneb tavaliselt meditsiinikooli või arstiteaduskonnaga seotud suurtest kulutustest (NB! LSE pakub peamiselt sotsiaalteadust ja sellega seotut). Peale välisüliõpilastelt õppemaksuna saadava märkimisväärse summa on tavaliselt kõrgkoolide kasutada ka raha, mis saadakse paindlikumal viisil, kui tihti kindla tegevusega seotud riigi uurimistoetused või teadustöölepingud. Paljud kõrgkoolid taainvesteervivad osa välistuludest oma rahvusvahelistumise strateegia muude aspektide arendamisse.

Kohalikul tasandil on välisüliõpilased kõrgkoolile kasulikud mitmel põhjusel, kaasa arvatud paremad teadusuuringute tulemused, kõrgkooli (selle õppekavade, personali ja üliõpilaskonna) rahvusvahelistumine, kvalitatiivne edasimineku, tulude tekitamine, tõhususe ja rahvusvahelise konkurentsivõime paranemine ning pikaajalise rahvusvahelise koostöö suurendamine.

4.4 Üleilmastumine ja rahvusvahelistumine

Üleilmastumine mõjutab tõenäoliselt iga riiki erinevalt, olenevalt selle ajaloost, traditsioonidest, kultuurist ja prioriteetidest ning mismoodi riik on seotud muu maailmaga; see on mitmetahuline nähtus ja ilmselt on sellel mitmene toime haridusele. Kuigi hariduse üleilmastumise ja rahvusvahelistumise vahel on neid teineteisele lähendav dünaamiline seos, peab enamik autoreid neid lahusolevaks, ja nad tahavad keskenduda hariduse rahvusvahelistumisele ning vältida termini „hariduse üleilmastumine“ kasutamist.

Jane Knight arvab, et kuna suurenev üleilmastumine toob kõrghariduse jaoks kaasa uued võimalused, probleemid ja ohud, tuleks üleilmastumist vaadelda kui rahvusvahelistumist mõjutavat protsessi, s.t samal ajal kui rahvusvahelistumine muudab haridusmaailma, vormib üleilmastumine keskkonda, kus rahvusvahelistumine saaks hästi edeneda.

Philip Altbach uurib üksikasjalikumalt kõrghariduse olukorda üha enam üleilmastuvas maailmas, kus haridus peab omaks võtma majanduslikud, ühiskondlikud ja tehnoloogilised tegurid, mis vormivad praegu ja tulevikus 21. sajandi tegelikkust⁹⁰. Ta arvab, et nendeks teguriteks võiksid olla:

- arenenud infotehnoloogia,
- uued rahastamise viisid, k.a. sellega seotud turumehhanismi ja kommertsialiseerumise tunnustamine,
- enneolematu üliõpilaste ja akadeemiliste isikute mobiilsus,
- ideede ülemaailmne levik teaduse ja õpetatuse kohta
- inglise keel kui peamine rahvusvaheline teaduskeel.

Et traditsiooniliselt on enamikus maailma maades riik olnud peamine kõrghariduse rahastaja, on hariduse üha massilisemaks muutumine hakanud käima valitsuse rahakoti pihta ning enamik riike ei usu, et nad suudavad massikõrgharidust adekvaatselt rahastada. Nad panevad vastutuse kõrgkoolidele, et need mitmekesistaksid oma tuluallikaid, kaasa arvatud tulu, mis saadakse õppemaksudest (nii kohalike kui välisüliõpilastelt). Need trendid on osa laiemast neoliberaalsest tegevuskavast, mis peab kõrgharidust majanduse seisukohalt üha enam erahüveks, s.t hüveks, mis läheb indiviidile, kes peab selle eest maksma, vastandatuna avalikule hüvele, mis toob kasu kogu ühiskonnale ja mida seetõttu peab rahaliselt toetama riik. Ülemaailmne akadeemiline turg (*academic market-place*) kasvab kiiresti ja hõlmab üha enam

90 Philip G. Altbach: „Globalization and Forces for Change in Higher Education“, *International Higher Education*, no. 50 (Winter 2008).

inimesi ja tegevusi; näiteks õpib praegu välismaal üle kolme miljoni üliõpilase ja arvatakse, et see arv tõuseb aastaks 2025 kaheksale miljonile. Hulk teisi üliõpilasi õpib kraadiõppekavadel, mida pakutakse riikidevaheliselt, kaasa arvatud ülikoolide rahvusvahelistes filiaalides. Neile tuleks lisada tuhanded külalisõppejõud ja järel doktorid. Kõik need rühmad on rahvusvaheliselt liikuvad ja tulemuseks on teadustöötajate ja akadeemiliste isikute ülemaailmne ringlus.

Talentide ülemaailmsest ringlusest lähtuvad eelised ja hüved kogunevad peamiselt traditsioonilistesse õpi-keskustesse ja eelkõige rikkamatesse riikidesse.

See on üleilmastumisest ajendatud muutuste tulemus, näiteks transpordivahendite mugavus, inglise keele kui ühiskeele kasutamine rahvusvahelises kõrghariduses ja teadustöös, infotehnoloogia abil kasutada olevate uuenduste ja sidevahendite tähtsus ning õppekavade rahvusvahelistumine.

Kuid talentide ülemaailmsest ringlusest lähtuvad eelised ja hüved kogunevad peamiselt traditsioonilistesse õpikeskustesse ja eelkõige rikkamatesse riikidesse. Silmas pidades muutlikku maastikku, kus kõrgharidust tuleb pakkuda ülemaailmselt, täheldab Altbach, et:

„...sellal kui Thomas Friedmani „lame maailm“ (‘flat world’)⁹¹ vaid rikastele riikidele ja ülikoolidele realiteet on, leiab ülejäänud maailm end endiselt traditsioonilisest keskuste ja ääremaade, tippude ja orgude maailmast ning mässituna üha raskemasse heitlusse nendega, kellel on suurim akadeemiline võimsus, et neile järele jõuda ja nendega konkureerida.“

Seega võib üleilmastumist teataval määral vaadelda kui takistust soovile luua ülemaailmne akadeemiline kogukond, mis lähtub koostööst ja ühisest akadeemilise arengu tulevikukavast. Teaduse ja õpetatuse üleilmastumine, suhtlemise hõlpsus ja suurimate akadeemiliste talentide üldine ringlus ei ole veel endaga kaasa toonud võrdsust kõrghariduses.

91 Thomas L. Friedman, *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, 2005.

5. Rahvusvahelistumise elluviimine

- Rahvusvahelistumise kavandamisel on oluline tunda turgu: üliõpilaste välisturu dünaamikat, välisüliõpilaste motiive, eelistusi erialade ja sihtriikide valikul.
- Rahvusvahelistumise tuumaks on välisüliõpilaste värbamine ning panustamine rahvusvahelisse partnerlusse ja teaduskoostösse.
- Edukas rahvusvahelistumise strateegia tähendab ühtset tegutsemist nii ülikooli tasandil kui riigi poliitikates (majandus-, maksu-, migratsiooni- jt poliitikad).

5.1 Välisüliõpilased ja värbamine

Eelmites peatükkides arutati, kui oluline on rahvusvaheliselt aktiivse ja konkurentsivõimelise ülikooli jaoks konkureerida välisüliõpilaste pärast ja neid värvata. See peatükk käsitleb selliseid küsimusi nagu välisüliõpilaste üleüldine mobiilsus, kust välisüliõpilased pärinevad, kus nad õppida tahavad ning üleilmsel turul tegutsevate riikide ja kõrgkoolide kordaminekud ja ebaõnnestumised. Põhitasandilt vaadelduna sõltub välisüliõpilaste värbamine neljast muutujast:

- sihtriigist,
- haridusastmest,
- õppeainest,
- üliõpilase päritoluriigist.

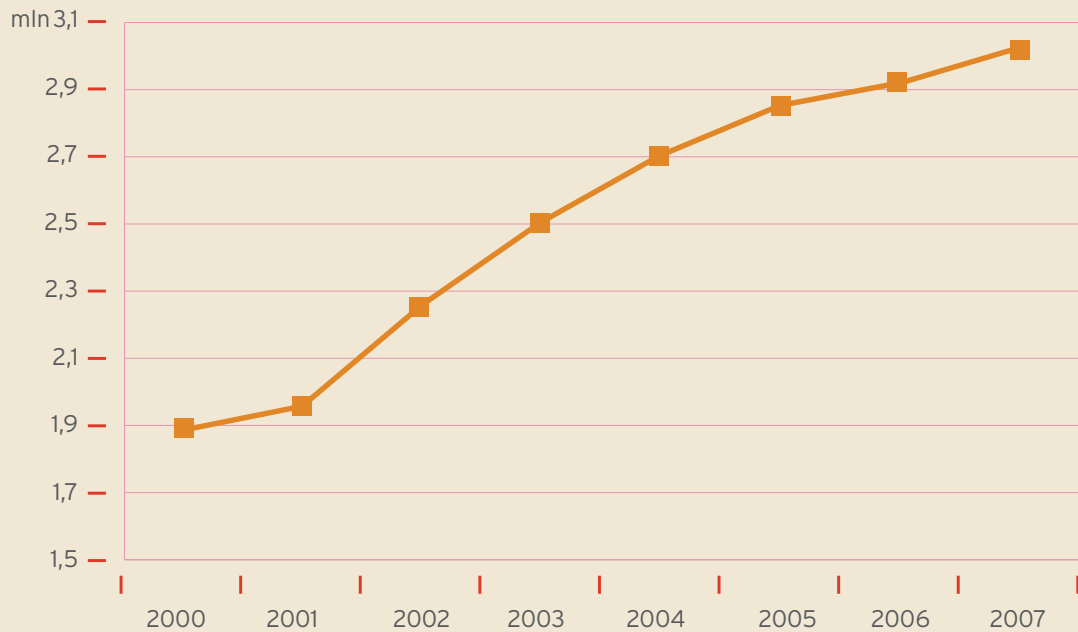
Iga nimetatud muutuja raames on veel muud olulised kaalutlused, näiteks keel, ettekujutus kõrgkooli kvaliteedist ja õppekavade asjakohasusest, õppekulud ja sihtriigi immigratsiooni-seadused. Arutatakse kõigi nende tegurite tähtsust ja toimet.

Üliõpilaste rahvusvaheline liikumine ei ole sugugi kaasaegne nähtus, sest rohkem kui tuhat aastat tagasi rändasid Indiasse, Kesk-Itta, Rooma ja teistesse keskustesse usuüliõpilased, püüeldes suurema õpetatuse poole. Hilisest keskajast peale tegid mööda Euroopat oma „suurt ringreisi“ valgustatuse ja õpetatuse otsinguil aristokraadid ja seejärel innustunud üliõpilased. 19. sajand oli tunnistajaks uuele puhangule, eeskätt Briti impeeriumi nõudluse ja vajaduste rahuldamiseks, mis olid tingitud Aafrika, Ladina-Ameerika, Lõuna-Aasia, Hiina ja Kagu-Aasia päritolu üliõpilaste hoogustuvast liikumisest eelkõige Euroopasse. 1950-ndail muutus üleilmselt liikuvaks uus üliõpilaste voog, peamiselt arengumaade üliõpilased, kes soovisid õppida Euroopas või Põhja-Ameerikas. Neid toetati tihti kahe- või mitmepoolsete arenguabiprogrammide kaudu, mille põhieesmärk oli toetada üliõpilase kodumaa riiklike arengu- ja infrastruktuuri projekte.

Parimate üliõpilaste ligimeelitamiseks tuleb kõrgkoolidel konkureerida rahvusvaheliselt ja parimaid ärijuhtimise tavasid kasutades.

Välisüliõpilaste mobiilsus, mis hõlmab nii üliõpilaste värbamist kui ka üliõpilasvahetust, on viimasel ajal muutunud kõrghariduse oluliseks koostisosaks ja üha enam sarnaneb selle korraldus ettevõtte juhtimisega, sest parimate üliõpilaste ligimeelitamiseks tuleb kõrgkoolidel konkureerida rahvusvaheliselt. See on ka tegevus, milleta ei saa läbi ükski ülikool, kes soovib olla rahvusvaheline, ja edu kindlustamine tähendab investeringuid. Edu saavutamiseks on oluline tunda üliõpilaste välisturu dünaamikat, üliõpilaste motive ja eelistusi eelistusi ning seda, kuidas nad valivad erialasid ja sihtriike; kokkuvõetuna on kõik see tegevus- ja investeerimisstrateegia seisukohalt väga oluline.

Joonis 4: Välisüliõpilaste mobiilsuse kasvutrend

Allikas: UNESCO (2009)

Nõudlus rahvusvaheliste õppekohtade järele

Kõrghariduse kõigi astmete õpet taotlevate rahvusvaheliselt mobiilsete üliõpilaste arv on suur⁹²; nende arvukus on viimase viiekümne aasta jooksul kasvanud keskmiselt neli protsenti aastas ning viimase kümne aasta jooksul on see kasv tõusnud keskmiselt seitsmele protsendile aastas. UNESCO andmetel põhinev joonis 4 toob selgesti esile viimase kaheksa aasta trendi ja see näitab, et väljaspool kodumaad õpib praegu tublisti üle kolme miljoni üliõpilase.

Nende trendide mõistmiseks ja tulevikukasvu ennustamiseks on läbi viidud mitmeid uuringuid. 2003. aastal esitas Austraalia firma IDP Education analüüsi⁹³, mille hinnangul on aastaks 2025 üleilmsetelt mobiilset üliõpilasi vähemalt 7,2 miljonit. See tähendaks iga-aastaselt 5,8 protsendist kasvu kiirust. Analüüsi prognoosi kohaselt tuleks umbes 70 protsenti tulevases nõudlusest Aasia riikidest. Mudel põhines 137 riigi mobiilsusmudelite üksikasjalikul uurimisel ning arvestati selliseid tegureid nagu SKP muutused, rahvastiku areng, vanuse-spetsiifiline hariduses osalemise määr ja nõudlus kolmanda taseme hariduse järele. Tulemus saadi kogutrendide hindamisel.

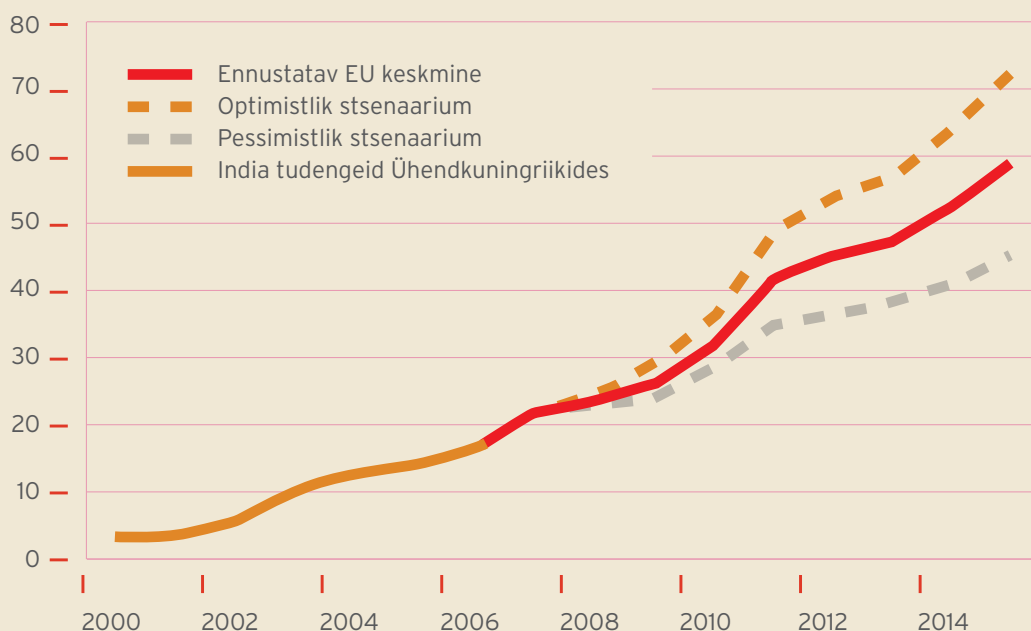
Briti-Austraalia uurimisrühm⁹⁴ arendas seda käsitlust oma uuringus edasi, võttes kasutusele diskreetse valiku analüüsi ja katsetades mudeliga mitmeid võimalikke stsenaariumeid. See käsitlusviis võimaldas andmeid paremini jaotada, hõlbustades nõutavate ainevaldkondade ja haridusastmete (nt põhiõppe, kutsekraadiõppe ja teaduskraadiõppe õppekavade) prognoosimist. Kui analüüsi kasutati, et ennustada välisüliõpilaste voolu Suurbritanniasse (ainus riik, mille kohta

92 Välisüliõpilaseks loetakse siin üliõpilast, kelle kodakondsus (pass) erineb riigi omast, kus ta õpib (UNESCO/OECD, EUROSTAT).

93 Anthony Böhm et al., *Global Student Mobility 2025*, IDP Education Australia 2002.

94 Anthony Böhm, Neil Kemp: *Vision 2020: Forecasting International Student Mobility*, British Council and IDP Education Australia 2004.

Joonis 5: UK-s haridust otsivate India üliõpilaste arvu prognoos (tuh)

Allikas: Economist Intelligence Unit (2008)

sellisel tasemel andmed praegu olemas on), näitasid pikaajalised prognoosid selle suurimaks kasvuks ligikaudu 8 protsenti aastas ja keskmiseks kasvuks 4,7 protsenti. Huvitav on märkida, et 2008. aastal oli välisüliõpilaste Suurbritanniasse värbamine 2004. aasta mudeli optimistlikestki oletustest tublisti ees.

Ajakirja *The Economist* juures tegutsev uurimiskeskus Economist Intelligence Unit (EIU) ja Briti Nõukogu (British Council, BC) (2007)⁹⁵ töötasid koos välja teistsuguse metodoloogia, et paremini mõista ja prognoosida, mis välisüliõpilaste seas nõutud on. Üksikriikide mudelid sisaldasid mitut muutujat, nagu leibkonna kasutatavat tulu, demograafiliste muutuste ja hariduses osalemise määra trende. Tänapäevaks on hinnatud põhjalikult kolme riiki - Hiinat, Indiat ja Nigeeriat. Tulemused on järgmised:

- ennustatakse, et Hiina üliõpilaste mobiilsus kasvab umbes kuni 2016. aastani, kui ühe- lapse-poliitika mõju hakkab demograafilises olukorras tunda andma ja üliõpilaste arv vähenema. Sellest hoolimata on ka tulevikus arvukalt Hiina üliõpilasi, kes otsivad välisõppe võimalusi;
- India üliõpilaste rahvusvaheline mobiilsus jätkab märkimisväärset kasvu, mida mõjutab ülikooliealiste indialaste arvu hüppeline kasv lähiaastatel ja leibkonna sissetuleku suurenemine. Joonis 5 esitab EIU-BC prognoosi Suurbritannias haridust otsivate India üliõpilaste arvu kohta;
- prognoosi kohaselt kasvab kuni 2015. aastani aja jooksul ka Nigeeria üliõpilaste mobiilsus. Praegu õpib umbes 80 protsenti Nigeeria rahvusvaheliselt mobiilsetest üliõpilastest Suurbritannias ja Ameerika Ühendriikides.

95 Andrew Williamson and Janet Ilieva, *Forecasting International Student Demand*; Paper presented at the Going Global 3 Conference, London 2008.

Tabel 6: Välisüliõpilaste peamised sihtriigid

Koht	Sihtriik	Välisüliõpilaste arv
1	Ameerika Ühendriigid	595 874
2	Suurbritannia	351 470
3	Saksamaa	248 357
4	Prantsusmaa	246 612
5	Austraalia	211 526
6	Jaapan	125 877
7	Venemaa	60 288
8	Itaalia	57 271
9	Austria	43 572
21	Rootsi	22 135
30	Taani	12 695
33	Soome	10 066
49	Leedu	1 901
53	Läti	1 433
58	Eesti	966

Allikas: UNESCO (2007)

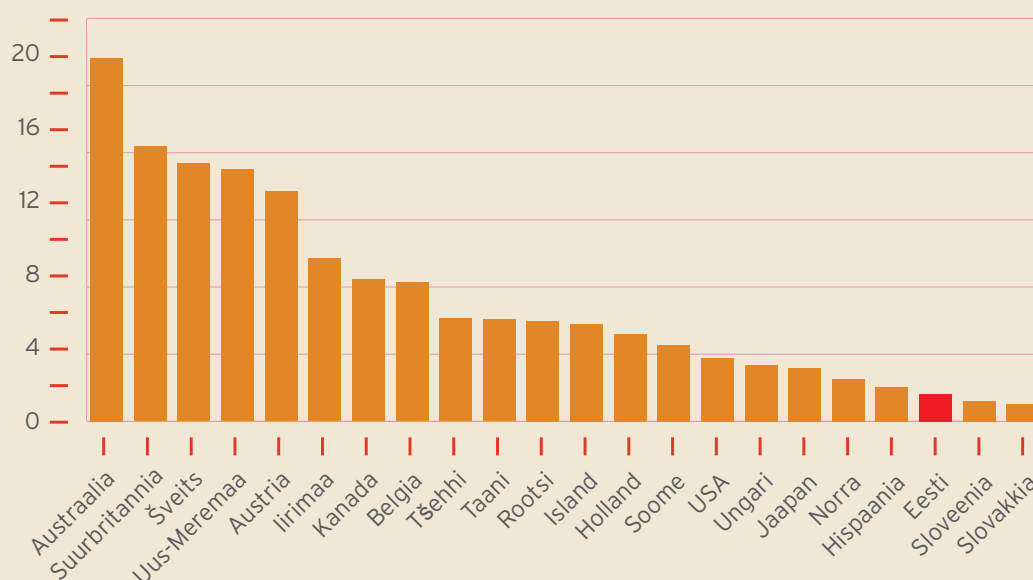
Üliõpilaste peamised sihtriigid

Üliõpilaste peamised sihtriigid esitatakse tabelis 6. Andmed on võetud edaspidiseks võrdlusaluseks UNESCO 2006. aasta uuringust. USA ja Briti ametiasutuste värskeimad andmed (2007-08)⁹⁶ välisüliõpilaste arvu kohta on vastavalt 671 620 ja 381 770. Kaks riiki kahe peale võtavad vastu umbes 30 protsenti rahvusvaheliselt mobiilsetest üliõpilastest. Arvestades kõrgharidussüsteemi suhtelist suurust on Austraalia juhtivate sihtriikide seas kõige edukam; Uus-Meremaa on samuti väga edukas – 33 407 välisüliõpilast umbes 4,5 miljoni elanikuga riigis.

Üksikriikide edukust kajastab joonis 6, mis näitab välisüliõpilaste hulka osana vastava riigi üliõpilaste üldarvust. Sellest on selgesti näha, et Austraalias on välisüliõpilaste osakaal suurim, olles umbes 19,5 protsenti, teist kohta hoiab Suurbritannia 14,5 protsendiga. 5,5 protsendiga Taani on võrreldav Rootsiiga, kuid on ees Soomest, Norrast ja Hollandist (vt joonis 6). Proportsioonid näitavad ka inglise keele osatähtsust üliõpilaste rahvusvahelises liikumises, sest välisüliõpilaste osakaalu arvestades on esimese seitsme riigi hulgas viis inglise keelt kõnelevat riiki. Eestil, kus välisüliõpilaste osakaal on 1,5 protsenti, on kasvupotentsiaali.

⁹⁶ Higher Education Statistics Agency (HESA, UK) ja *Open Doors* (vt eespool).

Joonis 6: Välisüliõpilaste osakaal üliõpilaste koguarvust valitud sihtriikides (%)

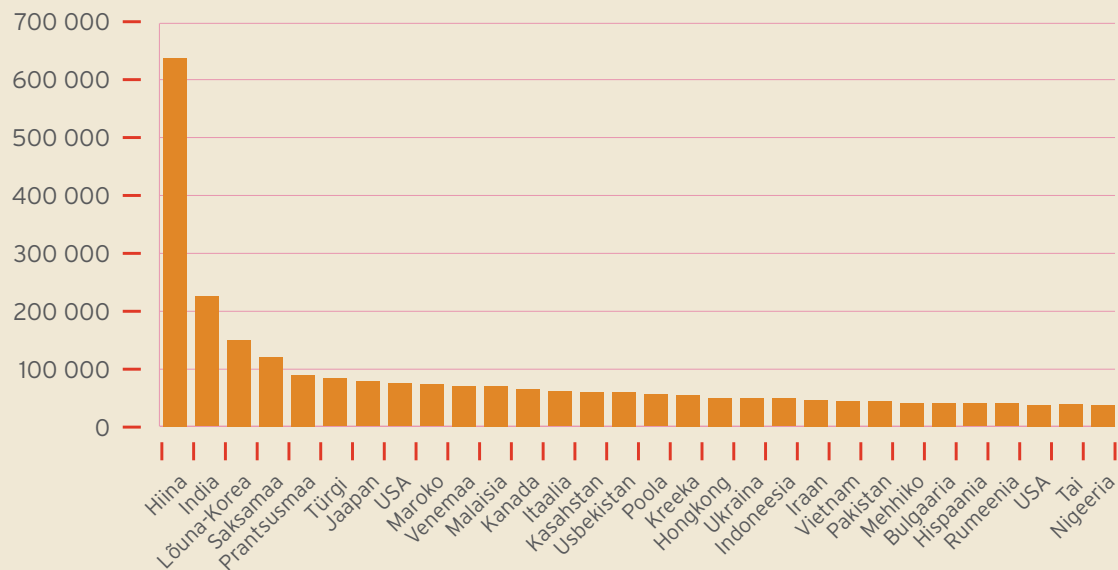
Allikas: UNESCO (2006)

Tuleb rõhutada, et eelnimetatud arvud ja mitmesugused avaldatud mobiilsusprognosid näitavad suunitlusi teatud ajaperioodi jooksul; tõenäoliselt esineb nimetamisväärsed aastasi kõikumisi nii sihtriikide kui ka päritoluriikide osas. Selle mõistmine on oluline, sest see tähendab, et sihtriigid ja nende kõrgkoolid peaksid värbama välisüliõpilasi võimalikult paljudest riikidest. Välisüliõpilaste põhihulk ühest ja samast päritoluriigist võib põhjustada liigse sõltuvuse sellest riigist, mis on ohtlik, kui selles riigis mingid probleemid ilmnevad. Ohud sihtriigile võivad olla seotud raha, akadeemilise kvaliteedi või reputatsiooniga. Mitu Briti ülikooli seati näiteks ohtu, kui pärast Hiina üliõpilaste arvukuse langust nende tulud äkki tublisti vähenesid. Üldiselt peetakse kriitiliseks piiriks 20 protsenti, kuid oht on eriti ilmne, kui riigis või kõrgkoolis või kõrgkooli õppekava järgi õppivatest välisüliõpilastest üle 20 protsendi ühest ja samast riigist pärineb.

Teiste riikide edust õppimiseks võib välja tuua mõned trendid sihtriikide eelistuste kohta:

- Austraalia värbab suurel hulgal Lõuna-Aasia ja Ida-Aasia üliõpilasi, eriti kõrghariduse esimesele astmele;
- Uus-Meremaa värbamismudel sarnaneb Austraalia omale, kuid praegu sõltutakse liigselt Hiina üliõpilastest;
- Hollandi mitmed ülikoolid on liigselt sõltuvad Saksa ja Belgia üliõpilastest;
- Mitmes Briti ülikoolis oli juhtimise ja äriduse õppekava üliõpilastest üle 50 protsendi pärit Hiinast;
- Ameerika Ühendriigid sõltuvad teaduskraadiõppe üliõpilaste arvestades liigselt Hiina ja India üliõpilastest;
- Prantsusmaa värbab enamiku oma välisüliõpilastest Põhja- või Lääne-Aafrikast - ning domineerivad Maroko (28 000) ja Alžeeria (21 000).

Joonis 7: Välisüliõpilaste arv päritolumaade järgi

Allikas: UNESCO (2007)

Saksamaa on huvitav näide mitmekesisusest, sest kuigi tänu rahvusvahelisele reklaamile värvatakse väga edukalt üliõpilasi Ida-Euroopast (eelkõige Venemaalt, Poolast, Bulgaariast ja Ukrainast), on suudetud kaasata ka enam kui 24 000 Hiina üliõpilast.

Välisüliõpilaste peamised päritoluriigid

Joonis 7 näitab selgesti, et kõige mobiilsemate üliõpilastega riikide seas hoiavad praegu esikohta India ja Hiina; neil on kahe peale kokku üle 20 protsendi maailma rahvusvaheliselt mobiilsetest üliõpilastest. Nagu eespool mainitud, kasvab nende arv järgmise viie aasta jooksul veelgi ja need riigid jäävad veel aastateks olulisteks päritolumaadeks.

Kõige mobiilsemate üliõpilastega riikide seas hoiavad praegu esikohta India ja Hiina.

Järgmise kõige mobiilsema rühma moodustavad Korea ja Saksa üliõpilased; Saksa üliõpilaste liikuvust käsitletakse hiljem koos Euroopa üliõpilaste liikuvusega. Korea üliõpilased valivad õpingupaigaks peamiselt Ameerika Ühendriigid, Jaapani, Austraalia ja hiljuti on lisandunud ka Hiina. Korealaste seas on eriti nõutud kraadiõpe ning Ameerika Ühendriikides õpib neid arvukalt loodus- ja tehnikateaduste doktoriõppekavadel. Suurbritannial õnnestub kaasata hea hulk Korea üliõpilasi oma üheaastasele magistriõppekavale.

Kuigi UNESCO andmete kohaselt on rahvusvaheliselt mobiilsed vaid 50 000 Ameerika üliõpilast, tuleb meeles pidada, et igal aastal osaleb üle 230 000 Ameerika üliõpilase välismaal õppimise programmis⁹⁷. Ametlik statistika jätab neist enamiku välja, sest nad osalevad vaid lühiajalistes

97 Open Doors 2009 (vt eespool).

programmides. Kuid paljude Euroopa ülikoolide jaoks moodustavad nad olulise rühma mitte ainult seetõttu, et nad on lisisissetuleku allikaks, aga nende programmide toetamiseks on vajalikud ka partnerlussuhted USA ülikoolidega, mis omakorda võivad aluse panna muule tegevusele, kaasa arvatud teaduskoostööle.

Riike, kus 25 000 kuni 50 000 üliõpilast otsivad rahvusvahelise õppe võimalust, on arvukalt ja paljud neist on Eestile suurepäraseks värbamispotentsiaaliks. Tuleks teha üksikasjalik turu-uuring, et paremini mõista võimalikke nõudlusemudeleid, mis omakorda aitaks seada prioriteetidid värbamisse investeerimisel.

Nõutavad haridusastmed

Maailmas nõutavate haridusastmete kohta puuduvad ulatuslikumad andmed. Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide eraldi esitatud andmete kohaselt on välisüliõpilaste arv nende ülikoolides üsna ühtlaselt jaotunud põhiõppe ning kraadiõppe vahel. Austraalias ja Uus-Meremaal õpib enamik välisüliõpilasi kõrghariduse esimesel astmel, eriti Ida- ja Lõuna-Aasiast pärit üliõpilased.

Paljudes riikides on viimase aja trendiks ingliskeelsete kutsesuunitlusega magistriõppekavade pakkumine, seda eelkõige välisüliõpilaste ligimeelitamiseks (vt allpool). On kindlaid märke, et nõudlus nende programmide järele kasvab (nt Suurbritannia, Hollandi, Saksamaa kogemused), sest suureneva konkurentsi tõttu otsib üha enam üliõpilasi selliseid õppekavu, mis annaksid neile konkurentsivõimelisel tööturul paremad võimalused.

Üha enam üliõpilasi otsib magistriõppekavu, mis annaksid neile tööturul konkureerimiseks paremad võimalused.

Järgmise kategooria, mille kohta ülemaailmsed (UNESCO esitatud) andmed puuduvad, moodustavad üliõpilased, kes osalevad lühiajalistes vahetusprogrammides. USA välismaal õppimise programmis osalevaid üliõpilasi juba mainiti ning neile tuleb lisada Erasmuse ja muudes Euroopa vahetusprogrammides osalejad. Paljudel maailma kõige edukamatel ülikoolidel on vahetusprogrammid, mis aktiivselt toetavad üliõpilaste kahesuunalist mobiilsust.

Ilmsed on ka trendid, mis näitavad otsest seost haridusastme ja üliõpilase päritoluriigi vahel. Näiteks õpib enamik rahvusvaheliselt liikuvaid India üliõpilasi kraadiõppes. Nigeeria üliõpilased Suurbritannias (oma peamises sihtriigis) on samuti põhiliselt kraadiõppes. Üksikasjalikum turu-uuring hõlbustaks prioriteetide seadmist ja otsustamist.

Nõutavad õppeained

Välisüliõpilased paistavad koonduvat teatud õppevaldkondadesse ning see kehtib kõrghariduse kõigi kolme astme kohta. Selle kohta on jällegi väga vähe andmeid, sest UNESCO ei esita statistilist analüüsi õppeainete järgi. Kuid sellekohast statistikat avaldavate riikide andmetest ilmneb, et kõige suurem nõudlus on juhtimise, äriduse ja rahandusega seotud õppekavade järele (keskmiselt veerand kõigist välisüliõpilastest). Tabel 7 annab lühikokkuvõtte Suurbritannia andmetest haridusastmeti ja ainevaldkonniti. Mitteametlikest aruteludest ilmneb, et samasugused mudelid kehtivad Uus-Meremaal, Ameerika Ühendriikides ja Austraalias ning Euroopa riikides.

Kõige suurem nõudlus on juhtimise, äriduse ja rahandusega seotud õppekavade järele.

Tabel 7: Välisüliõpilaste osakaal Suurbritannia kõrgkoolides õppevaldkonniti ja haridusastmeti

	Teadus- kraadiõpe	Kutse- kraadiõpe	Põhiõpe	Kõik (k.a kraadieelne)
Meditsiini- ja bioteadustega seonduv	21%	10%	14%	14%
Reaalteadused ja informaatika	19%	15%	10%	10%
Tehnika ja tehnoloogia	20%	13%	17%	15%
Ärindus ja juhtimine	7%	36%	25%	25%
Sotsiaalteadused	14%	14%	14%	14%
Humanitaaria, keeled ja kunstid	15%	6%	15%	15%
Üliõpilaste üldarv	52 900	135 200	135 200	382 070

Allikas: HESA UK (2008)

ACA uuring⁹⁸ Euroopa ingliskeelsete kraadiõppekavade kohta, millest tuleb juttu edaspidi, tegi kindlaks Briti mudelile sarnase välisüliõpilaste osakaalu õppevaldkonniti: tehnika (27% - sisaldas ka informaatikat ja mõnesid õppeaineid loodusteaduste vallast), ärindus ja juhtimine (24%), sotsiaalteadused (nt majandusteadus, poliitika) (21%). Ainsa peamise erinevusena paistab silma sotsiaalteaduste välisüliõpilaste suurem arv ülejäänud Euroopas ning kunstide, keelte ja humanitaarteaduste osatähtsus Suurbritannias. Viimati nimetatud õppeained on Briti ülikoolides populaarsed Lääne-Euroopa, USA ja Kanada üliõpilaste hulgas.

Viimastel aastatel on nii põhiõppes kui ka kraadiõppes kasvanud nõudlus rakenduslike ja kutseuunitlusega kraadiõppekavade järele.

Briti välisüliõpilaste juures torkab silma kutsekraadiõppe õppekavade populaarsus (peamiselt magistriõppes), eelkõige ärinduses ja juhtimises, kus on umbes 35 protsenti välisüliõpilastest. Meditsiini- ja bioteaduste teaduskraadiõppe õppekavade vastu on samuti suur rahvusvaheline huvi.

Suurbritannia andmete edasine analüüs näitab, et enamik tehnika ja tehnoloogia valdkonna välisüliõpilasi õpib elektroonikaga seonduvat, informaatika ja infotehnoloogia kraadiõppes osaleb 10 protsenti välisüliõpilastest ning sotsiaalteadustes on kõige populaarsem õppeaine majandus.

On oluline märkida, et viimastel aastatel on nii põhiõppes kui ka kraadiõppes kasvanud nõudlus rakenduslike ja kutseuunitlusega kraadiõppekavade järele, mis tuleneb vajadusest omandada kvalifikatsioone, mis konkurentsivõimelisel tööturul pakuvad paremaid töövõimalusi.

98 Bernd Wächter, Friedrich Maiworm, *English-Taught Programmes in European Higher Education. The Picture in 2007*, Lemmens: Bonn 2008 (ACA Papers on International Cooperation in Education).

Välisüliõpilaste mobiilsus Euroopas

Enamik Euroopa ülikoolide (v.a Suurbritannia) välisüliõpilasi tuleb Euroopast. Euroopa Liidu Erasmuse programmi edukus on palju kaasa aidanud Euroopa-sisesele liikumisele ja seda soodustanud; kuid silma torkab ka mobiilsus, et osaleda kõrghariduse kõigi astmete õppekavades täies mahus, st mitte ainult lühiajalistes üliõpilasvahetustes. Üldiselt on Euroopa üliõpilased väga liikuvad, nagu võib näha tabelist 8, mis esitab välismaal õppivate Euroopa üliõpilaste üldarvu nende päritolumaajärgi. Kõige arvukamalt õpib välismaal Saksa üliõpilasi, kellele järgnevad Prantsuse, Türgi ja Vene õppurid. Kuid on tähelepanuväärne, et arvestades Eesti rahvaarvu, kuuluvad Eesti üliõpilased proportsionaalselt juba praegu kõige liikuvamate üliõpilaste hulka Euroopas ja juhtivate sekka maailmas.

Rahvaarvu arvestades on Eesti üliõpilased nii Euroopas kui ka maailmas ühed mobiilsemad.

Euroopa-siseste mobiilsusmudelite üksikasjalikum analüüs osutab keerukale pildile, sest mobiilsusmudelid võivad erineda ajaloo, keele, geograafilise läheduse, sugulaste kohalolu või muude isiklike tegurite tõttu, näiteks:

- Vene üliõpilased kalduvad sihtriigina eelistama Saksamaad; Ukraina ja Kasahstan on nende teine ja kolmas valik;
- palju Ukraina üliõpilasi õpib Venemaal;
- Saksamaa on juhtiv sihtriik ka Ungari, Poola ja Bulgaaria üliõpilastele;
- Kreeka ja Küprose üliõpilaste kõige populaarsem sihtkoht on Suurbritannia.

Tabel 8: Välismaal õppivate Euroopa üliõpilaste arv

Saksamaa	86 000	Slovakkia	24 900	Bosnia	12 900
Prantsusmaa	63 000	Küpros	23 215	Belgia	11 400
Türgi	59 100	Albaania	21 000	Šveitsi	11 000
Venemaa	50 700	Iirimaa	19 600	Horvaatia	10 300
Itaalia	41 400	Valgevene	15 600	Soome	9 520
Poola	38 200	Rootsi	14 700	Leedu	9 500
Kreeka	38 000	Portugal	14 500	Gruusia	8 500
Ukraina	33 700	Norra	13 700	Ungari	8 100
Bulgaaria	27 000	Serbia	13 700	Tšehhi	8 100
Hispaania	26 700	Madalmaad	13 300	Läti	5 000
Rumeenia	26 300	Moldova	13 000	Eesti	4 800
Suurbritannia	26 100	Austria	12 900		

Allikas: UNESCO (2008)

Kuigi välisõpingute otsijaid on palju, tuleb enne riikidest värbamise kohta strateegiliste otsuste langetamist teada paremini erinevaid mõjutegureid, mis üliõpilast sihtkoha valikul mõjutavad ning need võivad hõlmata ajaloo-, keele-, poliitika- ja kultuurisidemeid.

Järgmisena tuleb paremini mõista üksikriikide liikuvustrende: näiteks praegu on välisõpingutest huvitatud palju vähem Türgi ja Kreeka üliõpilasi kui viis aastat tagasi. Ka Ungari üliõpilaste

Euroopa riikidest õpib kõige arvukamalt välismaal Saksa üliõpilasi, kellele järgnevad Prantsuse, Türgi ja Vene õppurid.

nõudlus rahvusvahelise õppe järele on langenud, mis on üpris üllatav, sest Ungari naaberriikides jätkab see nõudlus kasvutendentsi.

Venemaa, Poola, Bulgaaria ja Rumeenia kuuluvad nende riikide hulka, kus on toimunud üliõpilaste rahvusvahelise liikuvuse järsk kasv. Euroopa-sisest liikuvust iseloomustavad järgmised andmed:

- Holland: Saksa ja Belgia üliõpilased moodustavad 36 protsenti välisüliõpilaste üldarvust. Euroopa üliõpilased kokku moodustavad 55 protsenti välisüliõpilaste üldarvust (NUFFIC andmed);
- Rootsi: umbes 60 protsenti pikaajalise õppe välisüliõpilastest on pärit Euroopast;
- Saksamaa: Euroopa üliõpilased moodustavad 65 protsenti välisüliõpilaste üldarvust, kuid suurim üksikriigi rühm pärineb Hiinast;
- Prantsusmaa sõltub rohkem prantsuskeelsete riikide üliõpilaste liikuvusest ning seega moodustavad Põhja- ja Lääne-Aafrika üliõpilased 40 protsenti ja Euroopa üliõpilased (53 000) vaid natuke üle 20 protsendi kõigist Prantsusmaal õppivatest välisüliõpilastest.
- Suurbritannias õpib kõige rohkem Euroopa üliõpilasi (üle 130 000) ja nad moodustavad 30 protsenti Suurbritannias õppivatest välisüliõpilastest.

Arvestades lähedust Eestile ja mõningast sarnasust Eestiga, esitatakse tabelis 9 andmed Põhjamaade kohta, mis näitavad peamisi välisüliõpilaste päritoluriike Taanis, Rootsis, Soomes ja Norras. Tuleb märkida, et need arvud pärinevad UNESCO 2007. aasta statistikast, kui Taanis oli hiljuti sisse viidud õppemaks väljastpoolt EL/EMP liikmesriike pärit üliõpilastele, seega on tõenäoline, et nendest riikidest pärit üliõpilaste arv Taanis langes. Neist andmeist ilmneb mitu selget suundumust:

- mobiilsus Põhjamaade vahel on märkimisväärne;
- üliõpilaste värbamisel väljastpoolt EL/EMP maid on Soome praegu Põhjamaadest kõige edukam;
- Vene üliõpilasi tõmbavad ligi Norra ja Soome, kuid neid läheb suhteliselt vähe Taani ja Rootsi;
- kõige rohkem üliõpilasi väljastpoolt Euroopat tuleb kõigisse riikidesse Hiinast (NB! Rootsis hinnati Hiina üliõpilaste arvuks üle 600, ja et neid pole märgitud UNESCO andmetes, öeldi olevat Rootsi viga andmete esitamisel);
- võrreldes maailma teiste suuremate sihtriikidega on kõigis neljas riigis väga vähe India üliõpilasi;
- Saksa üliõpilased õpivad kõigis riikides ja neid on märkimisväärselt palju;
- võrreldes teiste EL-i liikmesriikidega on suhteliselt vähe üliõpilasi 2004. aastal liitunud liikmesriikidest (st Poolast, Bulgaariast, Ungarist, Tšehhist, Slovakiast ja Balti riikidest).

Tabel 9: Välisüliõpilaste arv Norras, Rootsis, Taanis ja Soomes päritoluriikide järgi

Norra		Rootsi		Taanis		Soome	
Kõik	14 297	Kõik	19 966	Kõik	10 251	Kõik	10 066
Rootsi	1 179	Saksamaa	1 856	Norra	1 529	Hiina	1 677
Taanis	863	Prantsusmaa	1 180	UK	1 394	Venemaa	1 182
Venemaa	772	Hispaania	792	Saksamaa	872	Eesti	664
Hiina	630	Soome	557	Island	804	Rootsi	572
Saksamaa	579	USA	529	Hiina	793	Saksamaa	399
UK	345	Madalmaad	485	Rootsi	636	Kenya	312
USA	344	Itaalia	401	USA	566	Nigeeria	233
Soome	291	Austria	358	Prantsusmaa	448	USA	212
Iraan	274	Poola	347	Hispaania	286	Ghana	211
Etiopia	252	UK	306	Austraalia	222	India	197
Island	245	Austraalia	246	Belgia	150	UK	189
Iraak	219	Kanada	238	Šveitsi	148	Pakistan	189
Bosnia	199	Tšehhi	186	Itaalia	130	Poola	170
Pakistan	174	Belgia	183	Poola	122	Bangladesh	163
Poola	172	Taanis	170	Iirimaa	116	Prantsusmaa	160
Madalmaad	163	Šveits	161	Madalmaad	111	Itaalia	159

Allikas: UNESCO (2007)

Rahvusvaheline nõudlus kutsemagistri õppekavade järele

See osa käsitleb pakkumise ja nõudluse mudeleid, eelkõige Euroopasse ja Euroopast väljapoole suunduvate välisüliõpilaste kohta. Viimase kümne aasta jooksul on paljudes Euroopa riikides kiiresti suurendatud rakenduslikke kutsemagistri õppekavade arvu, eeskätt välisüliõpilaste ligimeelitamiseks. Selleks on mitu põhjust, kaasa arvatud üliõpilaste vajadus omandada tipptasemel kutseoskused, et üleilmsel tööturul tulemuslikumalt konkureerida.

Kõrgkoolil on veel teinegi hea põhjus üliõpilaste magistriõppesse värbamiseks, sest neist üliõpilastest saavad tihti sama õppeasutuse teaduskraadiõppe üliõpilased või teadustöötajad; üliõpilaste õpinguaeg võimaldab akadeemilisel personalil hinnata nende võimalikku pädevust teadurina.

Oluline on rõhutada, et paljud õppekavad on ingliskeelsed. 2007. aastal viidi Brüsselis asuva ACA vahendusel läbi laiaulatuslik uuring Euroopa kõrgkoolides õpetatavate ingliskeelsete õppekavade kohta⁹⁹ (NB! välja arvatud Suurbritannia, Iirimaa ja Malta). See oli 2002. aasta uuringu andmete värskendamine ning tehti kindlaks ligi 2400 ingliskeelset õppekava (võrreldes umbes 700 õppekavaga aastal 2002). Enamik uuritud õppekavadest olid magistriõppe tasemel ning need olid jaotunud Euroopas ebaühtlaselt, koondudes põhiliselt Põhja-Euroopasse. Juhtival kohal oli Holland, pakkudes selliseid õppekavu üle 1000, seejärel tulid Soome ja Küpros ning neile järgnesid Rootsi, Šveits, Taani ja Norra. Sellised riigid nagu Ungari ja Saksamaa moodustasid keskmise rühma, kuid Lõuna-Euroopas oli neid väga vähe. Küpros oli erand ja tema ingliskeelsetel

Euroopas pakutavate magistriõppekavade osakaal on järgmine: tehnika 27%, ärindus ja juhtimine 24% ja sotsiaalteadused (nt majandus, poliitika) 21%.

õppekavadel õppis palju üliõpilasi; Küprose õppekavade järgi õppivate üliõpilaste arv ületas tublisti enamiku teiste riikide pakutud kavadel õppijate arvu.

Selliste õppekavade arvu suurenemine on uus nähtus ja üle 50 protsendi uuritud õppekavadest olid käiku

läinud viimase nelja aasta jooksul. Euroopas pakutavad magistriõppekavad kalduvad olema rakenduslikud ja kutsesuunitlusega ning õppevaldkondade osakaal on järgmine: tehnika (27%), ärindus ja juhtimine (24%) ja sotsiaalteadused (nt majandus, poliitika) (21%).

Euroopas õpivad ingliskeelsete õppekavade järgi enamasti õppurid, kes on selles riigis välismaalased (keskmiselt 65% üliõpilastest) ning suurim rühm on pärit Euroopa riikidest (36%), järgnevad aasialased (34%) ja aafriklased (12%).

ACA uuring tegi kindlaks, et kõrgkoolid töid ingliskeelsete õppekavade väljatöötamise peamise põhjendusena esile välisüliõpilaste ligimeelitamise, järgnes vajadus sobitada kohalikud üliõpilased üleilmse/rahvusvahelise tööturuga. Neist allapoole jäi eesmärk lihvida kõrgkooli profiili ning seejärel arendustegevusega seotud eesmärk pakkuda kvaliteetset haridust kolmanda maailma üliõpilastele.

Nende õppekavade kestus varieerus oluliselt nii erinevates riikides kui ka riikide siseselt. Kuigi paljud riigid on seisukohal, et Bologna põhimõtete järgimine nõuab kaheaastast õppekava (st 2 x 60 ECTS), pakuvad mõned riigid üheaastast kursust: Suurbritannias ja Rootsis on enamik magistriõppekavu üheaastased, Hollandis on nii ühe- kui kaheaastaseid. Üldiselt õigustatakse üheaastase kursuse pakkumist asjaoluga, et kaks akadeemilist aastat läbitakse ühe aasta jooksul. ACA uuringu põhjal on magistriõppe keskmine pikkus 1,7 aastat.

Välisüliõpilaste taust ja kogemused olid väga erinevad. Kursuste direktorid töid esile mitu lahendamist vajavat probleemi:

- mõningasi probleeme põhjustab inglise keele oskus. Kuigi on sõnastatud nõue, et kõigi üliõpilaste keeleoskus peab olema kõrgel tasemel enne nende vastu võtmist (nt inglise keele testide IELTS või TOEFL põhjal), oli tähelepanuväärne, et paljudel riikidel ja kõrgkoolidel puudus inglise keele testimise või enne kursuse algust inglise keele õpetamise poliitika. Seda vastupidiselt Austraaliale, Uus-Meremaale ja Suurbritanniale, kes nõuavad IELTS-i nõuetest ranget kinnipidamist ja pakuvad (lisatasu eest) kuue- kuni üheksakuulist inglise keele õpet enne kursuse algust, või nõuavad, et üliõpilane läbiks inglise keele õppe mõnes teises kolledžis või keeltekoolis. Inglise keele õpet ei soovitata pakkuda paralleelselt akadeemilise õppekavaga (st vastupidiselt keeleõppele enne kursuse algust), sest kogemus on näidanud, et nii jääb üliõpilane põhiõpingutes veelgi rohkem maha;

99 Bernd Wächter, Friedhelm Maiworm, *English-Taught Programmes in European Higher Education* (ve eespool).

- vastuvõtjariigi keele puudulik oskus on samuti suur probleem, eelkõige annab see tunda suhtlemisel ja osaaajatöö leidmisel, et katta õppekulusid;
- kultuuridevahelised probleemid: raskused on seotud kohanemisega uue maa ja kultuuriga ning erinevate õpetamise ja õpimeetoditega;
- erinevatest akadeemilistest taustadest tingituna on teadmiste tase erinev.

Välisüliõpilaste kaasamise Briti mudeli analüüs võib aidata mõista välisüliõpilaste huvi kutsekraadiõppe õppekavade vastu, sest Suurbritannia on juhtiv riik välisüliõpilaste kaasamisel kutsekraadiõppesse. Ta on ka ainus riik, kes avalikustab liigendatud andmed ja üksikasjaliku analüüsi õppeainete ja nende õppekavade järgi õppivate üliõpilaste kodakondsuse ja muu seonduva teabe kohta. Tähelepanu koondumine Suurbritanniale on õigustatud ka seetõttu, et ta võtab õppeteenustas ja värbab magistriõppesse rohkem välisüliõpilasi kui ülejäänud Euroopa riigid kokku. Briti ülikoolid arendavad ja turustavad neid õppekavu aktiivselt mitmel põhjusel, seega peegeldavad need andmed hästi nõudlust üleilmsel turul. Tabel 10 esitab üliõpilaste arvu peamiste päritoluriikide järgi (välisüliõpilaste üldarv kõigi haridusastmete peale kokku on esitatud informatsiooniks). Magistriõppes on väljastpoolt Euroopa Liitu ja Euroopa Majanduspiirkonda pärit välisüliõpilaste osatähtsus ilmne, valdavalt tulevad nad Hiinast ja Indiast, aga ka Ameerika Ühendriikidest, Pakistanist ja Nigeeriast. Tähelepanuväärne on ka Euroopa üliõpilaste rohusus, eelkõige Iirimaa, Prantsusmaa ja Saksamaalt, aga ka Küprosest, Itaaliast ja Poolast. Paljud neist, kaasa arvatud eurooplased, on õppimise nimel valmis maksta kõrgeid õppeteenustasusid.

Suurbritannia võtab õppeteenustas ja värbab magistriõppesse rohkem välisüliõpilasi kui ülejäänud Euroopa riigid kokku.

Briti ülikoolide välisüliõpilaste seas populaarsed õppevaldkonnad erinevad mõneti neist, mida ACA uuringu põhjal teistes Euroopa ülikoolides täheldati. Näiteks võrrelduna ülejäänud Euroopaga on Suurbritannias vähem välisüliõpilasi sotsiaalteadustes. Vaadeldes eelistatuid õppeaineid üliõpilaste päritoluriigi järgi, võib näha silmatorkavaid erinevusi, mida tuleks arvestada, kui töötatakse välja strateegiat, mis seab esiplaanile teatud riigid:

- Hiinast pärit kraadiõppe üliõpilased: 55 protsenti õpib äridusega seonduvat ja umbes 20 protsenti tehnikat ja tehnoloogiat;
- Indiast pärit kraadiõppe üliõpilased: 45 protsenti õpib äridusega seonduvat, 30 protsenti tehnikat ja tehnoloogiat ning 12 protsenti bio- ja meditsiiniteadusi;
- Ameerika Ühendriikidest pärit kraadiõppe üliõpilased: 25 protsenti õpib kunste ja humanitaarteadusi ning 25 protsenti sotsiaalteadusi ja õigusteadust;
- Malaisiast pärit kraadiõppe üliõpilased: 30 protsenti õpib tehnikat ja tehnoloogiat;
- Venemaalt pärit kraadiõppe üliõpilased: ligi kaks kolmandikku Vene üliõpilastest õpib äridust ja juhtimist.

Umbes 25 protsenti Euroopa üliõpilastest, kes õpivad Suurbritannias kutsekraadiõppes, eelistavad juhtimise ja äridusega seotud erialasid, ning see 25 protsendine osalusmäär on omane enamikule EL liikmesriikidest pärit üliõpilastele. Kuigi puuduvad selged nõudluse trendid muude õppekavade järele, on sotsiaalteadused (peamiselt majandus ja poliitika) populaarsed. Umbes veerand Kreeka üliõpilastest ja 20 protsenti Poola üliõpilastest õpivad tehnoloogiaga seotud erialadel.

See näitab selgesti, et turu-uuring parandaks nõudlusmudelite mõistmist ja seega soovitaks sobivaid investeerimise prioriteete ja turundusstrateegiaid nii Eesti kui ka teiste riikide jaoks, kes soovivad kaasata rohkem välisüliõpilasi.

Tabel 10: Peamised Suurbritannia kutsekraadiõppe õppekavade järgi õppivate välisüliõpilaste päritoluriigid

Kodakondsus	Üldarv kutsekraadiõppes (peamiselt magistriõppes)	Üldarv kõigil haridusastmetel kokku
Kõik kokku	135 210	381 770
Hiina	20 706	48 838
India	19 593	27 399
Nigeeria	7 004	12 190
Kreeka	5 752	13 948
USA	5 647	21 426
Pakistan	5 168	9 513
Iirimaa	5 136	15 549
Taiwan	4 104	6 354
Saksamaa	3 598	17 111
Prantsusmaa	3 407	16 794
Tai	2 539	4 719
Kanada	2 323	6 017
Küpros	2 170	9 820
Malaisia	2 155	12 396
Hongkong (erihalduspiirkond)	1 766	10 210
Itaalia	1 763	7 085
Jaapan	1 673	5 127
Poola	1 587	8 878
Lõuna-Korea	1 390	4 539
Hispaania	1 380	8 074
Ghana	1 367	2 313
Türgi	1 253	2 595
Madalmaad	1 235	3 523
Bangladesh	1 224	2 753
Saudi Araabia	1 182	3 811
Sri Lanka	1 092	3 199
Venemaa	1 000	2 725

Allikas: HESA (2007-08)

5.2 Õpingute rahastamine

Vähe on uuritud, mismoodi välisüliõpilased oma õpinguid rahastavad, ning selle kohta on andmeid avaldanud vaid Austraalia, Ameerika Ühendriigid ja Suurbritannia. Nende andmete kohaselt tasub enamik välisüliõpilasi kulud ise, kasutades oma raha, perekonnalt saadud raha ja ka laenusid. Isegi kui õpitakse riikides, kus õppemaksu ei võeta, võib kuluda elamisele 15 000 eurot aastas. Tööandja on üliõpilasele sponsoriks väga harva. Sageli püüavad välisüliõpilased õpingute ajal lisaraha teenimiseks leida osaaajatööd. Paljudes Euroopa vastuvõtjariikides lubab seadus tasu eest töötada 12 kuni 20 tundi nädalas.

Stipendiumide pakkumise võimalus on samuti tähtis, seda nii andekate kandidaatide ligimeelitamisel kui ka riigi kõrgkoolide reklaamimisel. Viimase puhul võiks neid siduda õppekava turustamise strateegiaga (sellest põhjalikumalt allpool).

ACA uuring näitas, et enam kui kaks kolmandikku Euroopa ingliskeelsetest õppekavadest on tasulised ja mõne viimase aasta jooksul on see osakaal tublisti kasvanud. Ainult Norra ja Rootsi ei võta üldjuhul veel õppemaksu, kuid Rootsis see ilmselt varsti muutub. Õppeteenustasude suurus erineb suuresti ning Euroopa keskmine õppemaks aastas on EL liikmesriikide, EMP (Euroopa Majanduspiirkonna) riikide ja kohalikele üliõpilastele umbes 4300 eurot ning kõigile teistele 6300 eurot. Uuringus osalenud kõrgkoolide seas olid kõige kallimad õppekavad Taanis, olles keskmiselt 11 000 eurot. Euroopa kõige odavama õppekava eest küsiti vaid sümboolset tasu 150 eurot ja kõige kallima eest 26 000 eurot aastas. Kuid Euroopas on kasvav trend hakata õppemaksu võtma ühepalju kõigilt üliõpilastelt (st EL liikmesriigist ja väljastpoolt), nagu juba paljude MBA õppekavade puhul on toimunud. Tabel 11 esitab mõne riigi ja ülikooli informaatika ja infotehnoloogiaga seotud ainete rakenduslike magistriõppekavade suhtelised õppe- ja elamiskulud.

Euroopa keskmine õppemaks aastas on EL liikmesriikide üliõpilastele umbes 4300 eurot ning kõigile teistele 6300 eurot.

Tabel 11 näitab välisüliõpilaste üldkulude silmatorkavat erinevust ka üheaastase ja kaheaastase õppekava vahel. Hariduse sellel astmel on üheaastase õppe järel suur nõudlus ka seepärast, et tüüpiline rakendusliku magistriõppe üliõpilane tavaliselt töötab, tal on ehk perekond ja seetõttu püüab ta vähendada õppimisega seotud eemaloleku aega ja alternatiivkulu palgakaotuse läbi. See selgitab osaliselt asjaolu, miks Suurbritannia oma arvukate üheaastaste rakenduslike magistriõppekavadega kogu maailma üliõpilastele nii populaarne sihtkoht on.

Edasi näitasid andmed, et magistriõppe välisüliõpilastele ei paista olevat veel hinnatundlik: nii Melbourne'i Ülikool kui ka New Yorgi Ülikool on värbamisel väga edukad, kuigi üliõpilased peavad maksma palju rohkem. Kuigi ülikooli rahvusvahelisel mainel on teatav mõju, ei ole see nii suur, kui arvata võiks. Üks teguritest, miks üliõpilased on valmis Austraalia ja USA ülikoolides maksma kõrgemaid teenustasusid, võib olla suurem tööraände tõenäosus pärast õpingute lõpetamist. Võib ka olla, et üliõpilased ei ole piisavalt informeeritud, otsustamaks otstarbekalt hinna ja kvaliteedi vahekorra üle.

Eelmisega sarnane analüüs MBA õppekavade maksumuse kohta toob samuti esile, et kursuste õppeteenustasud üle maailma on väga erinevad, alates 6000 eurost kuni 40 000 euroni. Kuigi AMBA akrediteering¹⁰⁰ on oluline, tundub, et siin on veel teisi mõjutegureid, nt kõrgkoolid kasutavad õppekavade hinnakujundust rahvusvahelise turupositsiooni ja maine kujundamise strateegia osana. Üha enam hakkab silma, et MBA õppekavade eest küsitakse Euroopa Liidu ja Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriikide üliõpilastelt sama palju, kui teistest riikidest pärit üliõpilastelt, ning kui ongi erinevus, on see väga väike.

100 Association of MBAs, akrediteerimisasutus.

Tabel 11: Informaatika magistriõppe välisüliõpilaste suhtelised üldkulud valitud ülikoolides ja riikides õppekava kestuse järgi

Ülikool	Kestus (aastat)	Õppeteenustasud kokku	Elamiskulud kokku	Kokku (õppeteenustasud + elamine)
Melbourne	2	€ 33 341	€ 20 592	€ 53 933
NYU	1.5	€ 33 188	€ 18 000	€ 51 188
Nottingham	1	€ 15 290	€ 11 988	€ 27 278
Coventry	1	€ 9 966	€ 11 988	€ 21 954
Groningen	2	€ 18 600	€ 19 200	€ 37 800
Tilburg	1	€ 10 296	€ 9 600	€ 19 896
Copenhagen	2	€ 29 333	€ 24 322	€ 53 655
Auckland (NZ)	1	€ 12 188	€ 8 583	€ 20 771

Märkus: Euroopa ülikoolide õppeteenustasud käivad ainult välisüliõpilaste kohta, kes on väljastpoolt Euroopa Liitu
Allikas: Ülikoolide veebilehed

MBA õppekavade kestus on väga erinev, alates 12 kuust kuni 24 kuuni ning paljud on 15 kuni 18 kuu piires. *Executive MBA* tüüpi õppekavad erinevad selle poolest, et need on peamiselt osaõppeajaga, kallimad ja sageli nõutakse mingit liiki rahastamispartnerlust tööandjaga. Osaõppeaja üldmudel võib põhjustada välisüliõpilastele probleeme, kuid mõned õppekavad on välja töötatud nii, et pakuvad kohapeal vaid ühte või kahte intensiivõppe perioodi, nt kahte või kolme ühekuulist perioodi kogu õppekava 18 kuni 24 kuu jooksul.

5.3 Üliõpilaste välismaal õppimise motiivid

Kraadiõppe välisüliõpilaste liikuvuse kujunemisel ja kasvul on mitu põhjust, kuid selle tuumaks on põhimõte, et üliõpilased nagu teisedki inimrühmad otsivad mõttekaid põhi-, magistri- ja doktoriõppe võimalusi mujalt, kui nende kohalik valitsus või kõrgharidussüsteem neile sobivaid teadmisi kodus ei paku. Inglise keele domineerivuse kasv kaubanduse ja diplomaatia ühiskeelena on suurendanud ka ingliskeelset õpet soovivate rahvusvaheliselt liikuvate üliõpilaste arvu.

Välisüliõpilaste motivatsiooni põhjalikumaks mõistmiseks tuleb teada vastastikku seotud tegureid, mis mõjutavad üliõpilasi sihtkoha ja õppekava valikul. Need tegurid olenevad suuresti üliõpilase päritoluriigist, sihtriigist, haridusastmest ja huvipakkuvast ainevaldkonnast. Selle kohta on põhjalikke uuringuid, kuid enamiku neist on teostanud turu-uuringufirmad

ja mitte akadeemilised töötajad, ning seetõttu on avalikult kättesaadavat teavet väga vähe. Põhjalikumalt ja süstemaatilisemalt oleks vaja uurida tegureid, mis mõjutavad üliõpilasi õppe valikul. See peatükk püüab siiski uurida mudeleid, mida ebapiisavas kirjanduses on arutatud.

Tõuke-tõmbemudel: Mazzarol ja Souter (2002)¹⁰¹

väitsid, et üliõpilast motiveerivad välismaal õppima mitu tõuketegurit ja üliõpilane langetab otsuse ühe või mitme teguri põhjal. Pakutud tegurid on järgmised: välismaa õppekursus on kodumaal pakutavast parem, kodumaal pakutavatele õppekavadele on raske pääseda või huvipakkuvat õppekava kodumaal ei ole, soov teist kultuuri paremini mõista, kavatsus pärast lõpetamist migreeruda.

Inglise keel kaubanduse ja diplomaatia ühiskeelena on suurendanud ka ingliskeelset õpet soovivate rahvusvaheliselt liikuvate üliõpilaste arvu.

Sama uuring pakkus järgmisi tõmbetegureid, mis mõjutavad üliõpilast otsustama teatud sihtriigi kasuks:

- riigi ja kõrgkooli kvaliteet ja maine (arvatavasti kõige tähtsam tegur);
- õpingute suhteline maksumus ja osaaajatöö võimalus;
- ühiskondlikud ja kultuurilised mõjud – kuritegevuse, rassilise ja/või usulise diskrimineerimise tase;
- sotsiaalsed sidemed – perekond ja sõbrad on juba selles riigis;
- geograafiline lähedus või muud rahvuslikud või ajaloolised sidemed kodumaa ja sihtriigi vahel;
- keskkond (kuid sellel võib olla ka negatiivne mõju, nt Austraaliat pidasid populaarseks Põhja-Euroopa ja Kagu-Aasia üliõpilased, kuid Jaapani ja USA üliõpilased pidasid seda puhkuse, randade ja lõbutsemise, mitte aga tõsise õppimise paigaks).

Muud tegurid: Mitu turu-uuringufirma *i-graduate* (International Graduate Insight

Group) uuringut¹⁰² tõid esile, et välisüliõpilasi võib motivatsiooni järgi jagada mitmesse selgesti eristatavasse rühma (pakuti viit rühma). Üliõpilaste seas on neid, kes muretsevad tulevase staatuse ja sissetuleku maksimumini viimise pärast, kes võtavad õppimist kui meeldivat tegevust, mitte kui eesmärgi saavutamise vahendit, vaid kui eesmärki ennast, st kui isiklikku tarbimist, või kes omandavad kõrgharidust kui ühishüve, st et neid ei motiveeri tulevane töökoht, palk ega saamahimu, vaid nad tahavad muuta maailma.

Suurbritannia ja Austraalia algatuse „Vision 2020“ uuring¹⁰³ vaatles varem kirjanduses esitatud tegureid üliõpilaste valikute kohta ja kasutas neid oma diskreetse valikumudelil. Eristati kuut tegurit, mida nimetati külgetõmbeguriteks, ja need on järgmised:

- hariduse kvaliteet,
- tööväljavaated,
- taskukohasus,
- isiklik julgeolek,
- elustiil,
- hariduse kättesaadavus.

¹⁰¹ Tim Mazzarol, Geoffrey N. Souter, „Push-pull Factors Influencing International Student Destination Choice“; *International Journal of Educational Management*, vol. 16, issue 2, 2002.

¹⁰² Will Archer, *The New Seekers at Rethinking Higher Education*, Paper presented at the conference The Practice of Internationalisation, London, March 2008.

¹⁰³ Anthony Böhm, Neil Kemp, *Vision 2020: Forecasting International Student Mobility* (vt eespool).

Nagu ka Mazzaroli ja Souteri uuringus täheldati, on sihtkoha valikul põhiteguriks teadmised võimaliku vastuvõtjariigi kohta ja sellest riigist teadlik olemine. Aasia üliõpilaste¹⁰⁴ otsustusprotsessi põhjalikum uurimine näitas, et välisõpinguid plaanivad üliõpilased valivad kõigepealt riigi¹⁰⁵ ja alles seejärel hakkavad uurima õppimisvõimalusi selle riigi kõrgkoolides. Seetõttu on paljud riigid alustanud hoogsat kampaaniat reklaamimaks oma „tootemarki“, et võimalikele üliõpilastele paremini nähtavad olla.

Välisõpinguid plaanivad üliõpilased valivad kõigepealt riigi ja alles seejärel hakkavad uurima õppimisvõimalusi selle riigi kõrgkoolides.

Laiaulatuslik ACA uuring¹⁰⁶, mille eesmärk oli teada saada, mida arvatakse Euroopa kõrgharidusest teistes riikides, järeldas, et Euroopa halvemus konkurentide suhtes (eriti Ameerika Ühendriikide ja Austraalia suhtes) seisneb tema võimetuses ligi meelitada suuremat hulka Aasia üliõpilasi.

Vaid kolm riiki paistab valitsevat Euroopa välisüliõpilaste tulva: Prantsusmaa, Saksamaa ja Suurbritannia. Enamikus väljastpoolt Euroopat värbamise võtmeriikides oli väga vähe teavet Euroopa õppekavade kohta, v.a kolme eelmainitud maa õppekavade kohta.

Mitmed turu-uuringud (eeskätt *i-graduate*'i uuringud) näitavad, et kõige rohkem mõjutab sihtkoha ja kõrgkooli valikul suusõnaline teave, eelkõige sõpradelt ja perekonnalt, kaasa arvatud vilistlastelt, kes õppisid kõnealusel riigis. Suureks mõjuriks võivad olla ka üliõpilase koduülikooli õppejõud, esmajoonel plaanitava kraadiõppe puhul. Vanemate mõju sihtriigi ja/või kõrgkooli valikul oli iseäranis suur põhiõppe üliõpilaste puhul, väiksem aga kraadiõppe korral.

Tuleb rõhutada, et suusõnalist mõju ei avaldata üksnes isikute tegelike kohtumiste või kontaktide kaudu, sest Interneti suhtlusvõrgud, veebipäevikud ja muu elektrooniline infovahetus võimaldab üliõpilastel riigi või kõrgkooli kohta teavet saada mitmest allikast. Nende vahendite konkreetset osatähtsust on vähe uuritud, kuid kõik viitab sellele, et nad on juba praegu olulised ja muutuvad üha tähtsamaks.

Elektroonilise sidega on seotud ka riikide ja kõrgkoolide ametlike veebilehtede osatähtsus. Kuigi see ei pruugi olla välismaal õppimist plaanitseva üliõpilase esimene infoallikas, on see neile oluline vahend, kust ammutada igakülgset teavet riigi, kõrgkooli, õppekavade ja õppejõudude kohta. Arvestades investeeritavat rahasummat, tahavad nad olla kindlad, et valivad õige koha.

Välismaal õppimist plaanitsevaid üliõpilasi mõjutavad tegelikult paljud inimesed ja teabeallikad ning need võivad riigiti ja haridusastmeti suuresti erineda. Järgnev on lühike kokkuvõtte peamistest mõjuritest, mis võivad üliõpilast motiveerida teises riigis õppima:

- sobivate õppekavade puudumine kodumaal;
- rahvusvaheliselt tunnustatud kvalifikatsiooni omandamine (k.a inglise keeles), st millel on suur üleilmse tootemargi väärtus;
- paremad tööväljavaated kodu- või välismaal, k.a sihtriigis;
- õppimine rahvusvahelises keeles, eeskätt inglise keeles;
- välismaal õppimine kui tee sihtriigis töötamiseks;
- stipendiumide või muude toetuste võimalus;
- haridus kui tarbeatikkel – üliõpilased naudivad teises kultuuris õppimise ja elamise kogemust.

104 Alison Doorbar, *The Asian Student of 2005*, Policy update provided by JWT UK (2005).

105 M. Lawley, Dennis Blight, *Reasons for Choice of an Overseas Study Destination*, IDP Education Australia 1998.

106 Bernd Wächter, Franziska Mueche, *Perceptions of European Higher Education in Third Countries*, European Commission: Luxembourg 2006.

Muudeks mõjuriteks on suhted sihtriigiga, näiteks ajaloolised sidemed, keel, juba seal elavad perekonnaliikmed ja geograafiline lähedus. Iga üksiku üliõpilase sihtkoha valiku otsus põhineb mitmel eelnimetatud motiveeringul ja need varieeruvad vastavalt kodakondsusele, haridusastmele, õppevaldkonnale ja isiklikele teguritele.

5.4 Takistused üliõpilaste rahvusvahelisel värbamisel

Inglisekeelsete õppekavade kättesaadavus

Nõudlus on inglise keele kui õppekeele järele. See ei ole juhuslik, et välisüliõpilaste seitsmest peamisest sihtriigist viies on ametlikuks keeleks inglise keel. Mitmed teised riigid on sellele võimalusele reageerinud. Kaasnähtusteks on inglise keele oskuse testimine enne õppetöö algust, inglise keele õpetus enne õppekursuse algust ja ka abistamine õpingute ajal.

Sobivate õppekavade kättesaadavus

Selle peatüki eelnev arutelu tõi välja rahvusvahelise õppe nõudlusmudelid ainevaldkondade ja haridusastmete järgi. Neist nähtus, et nõudlus on vaid kitsa ainevaldkonna õppekavade järele. Selle mõistmine on oluline ja suur samm edu poole, eeldades, et keskendutakse piiratud arvule turgudele ja tehakse piisav investeering edendustöösse.

Arvestades Suurbritannia ja mitme teise riigi kogemust, on üheaastaste rakenduslike magistriõppekavade pakkumise võimalus kindlasti atraktiivne. Sellega ei taheta öelda, nagu asjakohased kaheaastased õppekavad ei oleks edukad, sest nad on edukad Hollandis, Ameerika Ühendriikides ja Austraalias. Kui kaheaastaste õppekavade pakkumine osutub vajalikuks ja arvestades, et Eesti ei ole veel välisüliõpilaste seas tuntud, on oluline, et kaalutletaks põhjalikult allpool nimetatud tegureid.

Välisüliõpilasi tõmbavad eeldatavalt ligi järgmiste õppevaldkondade magistriõppekavad:

- juhtimine, ärimine ja rahandus (eriti MBA kavad),
- informaatika ja infotehnoloogiaga,
- elektroonika,
- majandusteadus.

Sellega ei taheta öelda, et muud õppevaldkonnad või õppekavad ei võiks olla atraktiivsed, sest alati on mõni nišš, mida riik võib edendada, näiteks muusika, lava- või kujutav kunst, disain, meditsiini- või bioteaduste spetsiifilised valdkonnad. Kõigis neis valdkondades on mõni riik ja kõrgkool suutnud olla edukas.

Paindlik ja hajusõpe

Viimase kümmekonna aasta kasvav suundumus on pakkuda õppekavu rahvusvaheliselt nii välismaal asuvas ülikoolis kui ka kaug- ja kombineeritud õppe teel. Näiteks üle 30 protsendi Briti kraadiõppe välisüliõpilastest õpib oma kodumaal ja samasugune on olukord ka Austraalias. Lisaks otsesele registreerimisele välismaal võib selliste õppekavade kasutamine kõrgkoolile pakkuda võimalusi uute partnerlussuhete loomiseks välismaa ülikoolidega ja suurendada mobiilsust oma koduülikooli. Seda arutatakse allpool põhjalikumalt.

Elmistest aruteludest on selge, et peamine mõjur rahvusvahelise õppe kasvuks on kvalifikatsioonide ja oskuste omandamine, mis kindlustaksid tulevase töö. Nõudlus kasvab õppekavade järele, mis pakuvad praktikat, töökogemust või võimalust ettevõtetega koostööd teha, millele võiks järgneda töölevõtt.

Stipendiumide osatähtsus

Välisüliõpilaste värbamise oluline komponent on riigi või kõrgkooli suutelisus pakkuda stipendiume, iseäranis kui riik võtab väljastpoolt Euroopa Liitu pärit üliõpilastelt õppemaksu. Stipendiumid on eluliselt tähtsad igale kõrgkoolile, kes tahab kaasata maailmaklassi üliõpilasi esmatähtsates ainevaldkondades. Enamik juhtivaid teadusülikoole pakub stipendiume ja iga kõrgkool, kes soovib andekate üliõpilaste pärast rahvusvaheliselt konkureerida, peab neid samuti pakkuma.

USA kõrgkool katab 90 protsendil STEM-ainete teaduskraadiõppe välisüliõpilastest õppekulud täielikult.

Ainevaldkondades, kus võib olla puudus teadustöötajatest (nt STEM-ainetes¹⁰⁷), peavad stipendiumid olema eriti ahvatlevad

ja katma enamiku õppekuludest. Näiteks katab USA kõrgkool 90 protsendil STEM-ainete teaduskraadiõppe välisüliõpilastest õppekulud täielikult või neile makstakse palka õpetamisel abistamise eest.

Kuid paljudele välisüliõpilastele on õppekava valikul isegi osaline stipendium otsustavaks teguriks. Tavaliselt ei ole vaja katta kõiki kulusid (st elamiskulud pluss õppemaks), vaid korvata mõned üliõpilase kulud. Need stipendiumid on põhimõtteliselt kursusetasude allahindlus, kuid seda tuleb üliõpilastele esitada ja reklaamida kui stipendiumi. Tabel 12 esitab Leideni Ülikooli magistriõppe välisüliõpilastele pakutavate stipendiumide jaotuse (põhineb peamiselt õppe-teenustasu allahindlusel).

Sellisel eesmärgipärasel stipendiumil võib olla asjaomase prioriteetse riigi turul mitu võimalikku mõju:

- ahvatleb üliõpilasi rohkem teada saada saama välisüliõpilasi värbava riigi ja seal pakutavate õppekavade kohta;
- võib julgustada üliõpilasi stipendiumi saamiseks kandideerima;
- muudab välisüliõpilasi värbava riigi selles riigis märgatavaks;
- pakkudes neid konkursi korras, saadab sõnumi, et välisüliõpilasi värbava riigi kõrgkoolid püüdlevald kvaliteedi poole ja tahavad olla valivad.

Riiki ja selle kõrgharidusvõimalusi tutvustavate reklaamikampaaniate oluliste koostisosadena võib kasutada stipendiume.

Stipendiume võib kasutada ka strateegiliselt, et toetada riiki ja selle kõrgharidusvõimalusi tutvustavaid riiklikke reklaamikampaaniaid. Saksa DAAD, USA Fulbright, Austraalia stipendiumid ja Briti Cheveningi programm on head näited selle kohta, kuidas eristipendiumid suhteliselt tagasihoidlike

vahenditega riiki rahvusvaheliselt reklaamivad. Kõik riigid, kes püüavad suurendada rahvusvahelise õppe osakaalu, pakuvad mingit liiki stipendiume – näiteks võib tuua Malaisia, Singapuri, Hiina ja mitmed teised riigid.

Hästi reklaamitud riiklik stipendiumikava võib luua rahvusvaheliselt soodsa kuvandi, mis toob sellesse riiki kindlasti rohkem välisüliõpilasi, kui need, kellele makstakse stipendiumi (võimendusefekt).

107 Strateegiliselt tähtsad õppeained: loodusteadused, tehnoloogia, tehnika ja matemaatika.

Tabel 12: Leideni Ülikooli stipendiumid välisüliõpilastele

Plaatina	Katab kogu õppemaksu ja lisaks 10 000 eurot elamiskuludeks
Kuld	Katab õppemaksu (maha arvatud <i>home fee</i> ehk õppemaks, mida maksavad Hollandi jt EL liikmesriikide ja EMP riikide üliõpilased)
Hõbe	Katab 75% õppemaksust
Pronks	Katab 50% õppemaksust
Vandel	Katab 25 % õppemaksust

Allikas: Ülikooli veebileht

Sisseränne ja tööhõive

See on sageli kõige raskem valdkond, millega rahvusvahelisi üliõpilasi värvata püüdvad kõrgkoolid kokku puutuvad, eriti kui tegemist on üliõpilastega väljastpoolt Euroopa Liitu või Euroopa Majanduspiirkonda. Ere näide on välisüliõpilaste Ameerika Ühendriikidesse värbamise vähenemine 9/11-järgse viisarežiimi muudatuse tõttu. Mis puutub julgeolekusse ja sellega seonduvasse, siis reaalsus on, et ebakindlus kasvab, seega riikliku välisüliõpilaste värbamise strateegia plaanisel on kindlasti oluline partner kodakondsus- ja migratsiooniamet ning prioriteetsetes riikides asuvad saatkonnad.

Eespool mainiti veel ühte muret - juurdepääsu osaaajatööle; sellest saadav palk aitaks katta välisõpingutega seotud kulusid.

On oluline, et välisüliõpilasi värbava riigi seadused lubaksid väljastpoolt Euroopa Liitu ja Euroopa Majanduspiirkonda pärit kodanikel osalise tööajaga töötada. Seetõttu tuleb rahvusvaheliste strateegiate aruteludele kaasata riigiasutused, kes tegelevad viisa- ja immigratsiooniküsimustega ning töölubade väljastamisega.

On oluline, et välisüliõpilasi värbava riigi seadused lubaksid väljastpoolt Euroopa Liitu pärit kodanikel osalise tööajaga töötada.

Lõpuks küsimus, kas välisüliõpilasi värbava riigi plaan on julgustada neid pärast õpingute lõpetamist riiki tööle jääma ja kas selle hõlbustamiseks on süsteemid olemas? Näiteks Austraalias väljastatakse õppeviisid punktisüsteemi alusel, mis arvestab oskustööjõu nappust majanduses. Uus-Meremaa, Singapuri, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide käsitusviisid on erinevad, kuid kõigi eesmärk on soodustada oskustööjõu sissevoolu.

Vastuvõtuavalduste menetlus ja haridussüsteemid

Ühel hetkel peab välisüliõpilasi värbav kõrgkool otsustama, kas kandidaatide kvalifikatsioon vastab vastuvõtunõuetele. See võib olla keeruline, kuid muutub kogemuse läbi kergemaks, kui samast riigist tuleb avaldusi korduvalt. Selles osas annab häid juhtnõore Akadeemilise Tunnustamise Infokeskuse veebileht (nt Eesti ENIC-NARIC)¹⁰⁸.

Välisüliõpilaste kaasamisel on oluline päringutele kiiresti vastata ja teha õppekohtade pakkumisi. Kõige edukamalt välisüliõpilasi värbavad ülikoolid püüavad anda päringule põhjaliku vastuse vähem kui viie päeva jooksul.

¹⁰⁸ <http://www.enic-naric.net/>

Rahvusvaheline turundus ja reklaam

Riik, kes soovib olla kõrghariduse vallas rahvusvaheliselt aktiivne, eeskätt välisüliõpilaste värbamises, peab investeerima reklaami- ja kommunikatsioonistrateegiasse. Seda võib siduda mis tahes riikliku margikampaaniaga (ja vastupidi). Neid kampaaniaid erineva edukusega arendanud riikide ja kõrgkoolide kohta on mitmeid näiteid. Üksikriikide meetodite kohta annavad rohkem teavet alljärgnevad veebilehed. Need on:

Norra:	<i>Look Up - Study in Norway</i> - http://www.studyinnorway.no/
Rootsi:	<i>Study in Sweden</i> - http://www.studyinsweden.se/
Soome:	<i>Discover Finland</i> - http://finland.cimo.fi/
Taani:	<i>Study in Denmark</i> - http://studyindenmark.dk/
Singapur:	<i>Singapore Education</i> - http://app.singaporeedu.gov.sg/asp/index.asp
Uus-Meremaa:	<i>New Zealand Educated</i> - http://www.newzealandeducated.com/
Suurbritannia:	<i>Education UK ja Prime Minister's Initiative (PMI)</i> http://www.educationuk.org/pls/hot_bc/page_pls_all_homepage

Rahvusvahelisel haridusturul enda kehtestamiseks on mitmeid võimalikke mooduseid. Need on:

- suusõnaline teave: välisüliõpilasi puudutav turu-uuring näitab selgesti, et see on võimaliku üliõpilase kõige kaalukam üksikmõjutusvahend. Sõbrad, perekond ja vilistlased on kõik väga tähtsad;
- õpetajate ja tuutorite soovitused: kõik, kellel on olnud seoses sihtriigiga meeldiv töökogemus, soovitavad tõenäoliselt seda ka oma üliõpilastele;
- töötajate külastused: head mõju võivad avaldada juhtivtöötajate eesmärgipärased külastused prioriteetsetesse riikidesse, eriti kui need siduda muude sihtriigi üritustega, mida võidakse kohalikus meedias rohkelt kajastada;
- veebilehed: need on äärmiselt tähtsad, sest olenemata, mismoodi potentsiaalsed üliõpilased sihtriigist kuulsid, uurivad nad riigi ja kõrgkoolide veebilehti, et paremini mõista sealset elu, teada saada huvipakkuvate õppekavade üksikasju, nt akadeemiline sisu, loengud, töötajad, vastuvõtunõuded, hindamine, võimalikud teenustasud ja elamiskulud, stipendiumid, praktika võimalus, osaaajatöö ja kõik muu õppe ja ühiskondliku eluga seonduv. Veebilehed peavad olema nähtavad ja kättesaadavad kõigil sihtturgudel;
- välisülikoolide kohta teavet (st reklaamkuulutusi) majutavate riigispetsiifiliste kommertsveebilehtede arvukus kasvab. Näiteks võib tuua India veebilehe „Uniguru“, millel on üle viie miljoni külastuse aastas. Nende veebilehtede eeliseks on see, et sihtrühmaks on potentsiaalsed välisüliõpilased;
- reklaam: tavaliselt ei soovitata kasutada lihtsaid reklaamkuulutusi sihtriikide kohalikus meedias, kui just ei ole tegemist konkreetsete ürituste või sihikindla kampaaniaga. Kuid stipendiumide väljakuulutamise võib osutada peibutiseks, mis meelitab üliõpilasi sihtriigi õppimisvõimalusi põhjalikumalt uurima;
- haridusagendid: üha rohkem ülikoole kasutab välisüliõpilaste värbamisel haridusagentide abi. Tavaliselt makstakse neile iga värvatud üliõpilase pealt komisjonitasu, mis arvestatakse protsendina õppeteenustasust. Nad reklaamivad värbavat ülikooli vastavas riigis, annavad üliõpilastele nõu õppekavade kohta ja aitavad välja sõeluda üliõpilasi, kes ei täidaks vastuvõtunõudeid või ei saaks viisat. Ida- ja Lõuna-Aasias, aga ka mõnes Aafrika riigis, on agendid eriti olulised;
- haridusmessid ja -üritused: nende peamine kasu seisneb teatud aja jooksul riigi või kõrgkoolide rühma innukas tutvustamises. Messi korraldajatel on kohustus reklaamida üritust kõigile sihtrühmadele, et tagada rohke osavõtt.

Hiljutine *i-graduate*'i (UK) uuring näitas Eesti välisüliõpilaste kohta, et enamik üliõpilasi jäid Eestis õppimise ja elamisega väga rahule. Tundub isegi, et Eestis õppivad välisüliõpilased avaldasid palju suuremat rahulolu kui maailma ühegi teise riigi välisüliõpilased.

5.5 Töötajate värbamine ja oskustöajõu ränne

Paljude valitsuste prioriteet on investeerimine kõrgharidusse ja kõrghariduse rahvusvahelistumisse. Motiivid on erinevad, kuid üldiselt on põhjuseks vajadus kasvatada teadmismajandust, suurendada oma ülikoolide rahvusvahelist mõju, soodustada oskustöajõu rännet ja ka tulude genereerimist (nt õppeteenustasudest ja elamiskuludest).

Kõrghariduse rahvusvahelistamine aitab riigil arendada teadmismajandust, genereerida täiendavat tulu, suurendada oma ülikoolide rahvusvahelist mõju ja soodustada oskustöajõu rännet.

Kõrghariduse rahvusvahelistumisse investeerimine kui oskustöajõu rände suurendamise vahend muutub üha olulisemaks strateegiaks paljudes riikides, näiteks Austraalias, Uus-Meremaal ja Ameerika Ühendriikides. Kuid arvestades paljude riikide muutuvat demograafilist olukorda ja oskustöajõu nappuse ilmnemist olulistes majandusharudes, kasvab see trend ka teistes riikides, kaasa arvatud Singapuris ja Suurbritannias. Jane Knight märkis¹⁰⁹, et:

„Kõrgharidus on võitnud rohkem tunnustust kui oluline osapool ja teeb tihedamat koostööd migratsiooniameti, tööstus- ja teadussektoriga, et välja töötada ühine strateegia teadmustöötajate ligimeelitamiseks ja hoidmiseks.“

Kanada ja Austraalia oskustöajõu rände algatusi võrdlev uuring¹¹⁰ esitab mitu huvitavat tulemust. Mõlemas riigis oli 2001. aastal kvalifitseeritud võõrtöajõu osakaal ühesugune ning tehnika, infotehnoloogia ja arhitektuuri/ehituse valdkonna akadeemilise kraadiga töajõust moodustas välistöajõud umbes poole. Kuid viimase kümnekonna aasta jooksul olid nende riikide käsitlusviisid kvalifitseeritud töajõu osas erinevad. Kanada järgis valikul inimkapitali teooriat, st ei olnud valiv keele ega kvalifikatsiooni suhtes, kuid Austraalia, kes väljastas viisasisüsteemi alusel, oli valivam, eelistades neid oskusi, millest majanduses nappus oli.

Tulemuseks on see, et Kanadal on raskusi väljastpoolt Lõuna-Aafrikat, Austraaliat, Uus-Meremaad, Suurbritanniat, Iirimaa, Põhja-Euroopat ja Ameerika Ühendriike tulnud sisserändajate assimileerimisega. Paljudel Hiinast, Filipiinidelt, Indiast, Pakistanist ja Koreast pärit sisserändajatel on raskusi sobiva ametikoha saamisega.

Austraalias rakendatakse valikulise sisserände meetodit, mis hõlmab järgmist:

- jäetakse välja taotlejad majanduskategooriates, kus võib olla raske tööd leida;
- enne sisserännet toimub inglise keele testimine ja kohustuslik kvalifikatsiooni hindamine;
- antakse lisapunkte elukutsetele, mille järele on suur nõudlus.

¹⁰⁹ Jane Knight, „Internationalization: Unintended Consequences?“, *International Higher Education*, no. 54, Winter 2009.

¹¹⁰ Lesleyanne Hawthorne, *The Impact of Economic Selection Policy on Labour Market Outcomes for Degree-Qualified Migrants in Canada and Australia*, Institute for Research on Public Policy (Canada) in *IRPP Choices*, vol. 14, no. 5 May 2008.

Austraalia huvi keskmeks on kõrg- või kutseharidust omandavad välisõppurid ja nagu näitas Hawthorne, on nad Austraalia kvalifitseeritud võõrtöötajate programmides väga edukad ja olulisel osalised: nad rahastavad ise oma jõupingutused täitmaks kohaliku tööandja nõudeid, nad on noored ja kergemini assimileeritavad, neil on väga hea inglise keele oskus ja nende kvalifikatsioone tunnustatakse täielikult (seda enam, et need on peamiselt omandatud Austraalias). Tööhõive on paranenud ka tavapäraselt ebasoodsas olukorras olevates

Austraalias rakendatakse valikulise sisserände meetodit, kus on eelistatud elukutseted, mille järele on suur nõudlus.

rühmades, kaasa arvatud sisserändajad Ida-Euroopast, Indiast, Filipiinidest ja Hiinast: nad leiavad töökoha kiiresti, saavutavad kutse- või juhtivtöötaja staatuse, teenivad kõrget palka ja kasutavad töös oma kutsequalifikatsiooni.

Kanada uued poliitilised algatused püüavad parandada endiste välisüliõpilaste siirdumist tööturule. Uue investeeringu eesmärk on kõrvaldada takistused, mis esinevad kvalifitseeritud võõrtöötajate tööturul, nt pakkuda keele- ja sisseelamiskursuseid.

Juba mujal mainiti, et kõrgel tasemel inglise keele oskus on muutunud oluliseks nii õppetöös kui ka tulevases teenistuses. Hiljuti viidi Austraalias¹¹¹ tööd otsivate välisüliõpilaste ja lõpetajate hulgas läbi rida uuringuid, kus uuriti, mismoodi nende inglise keele oskus mõjutab tööks valmisolekut ja töö leidmist. Autorid tegid kindlaks, et kuigi inglise keele oskusel on tähtis osa oskustöö leidmisel, ei ole see ainuke ega peamine tegur, sest tööandja eelistab esmajärjekorras silmapaistvate kutsealaste oskustega lõpetajaid. Selle järgi peetakse lõpetaja „kõigekülgsust“ sama tähtsaks nagu inglise keele oskust. Tööandjate otsitav mitmekülgsus koosneb lõpetajate isikuomadustest, kogemuste ja oskuste mitmekesisusest ning kultuurilisest sobivusest töökohale. Autorid arvasid, et kõrgkoolid peaksid pöörama sellele tähelepanu ning välja töötama tegevussuunad ja tavad, mis toetaksid lõimitud meetodeid, mis arendaksid inglise keele oskust ja tööks valmisolekut ning suurendaksid välisüliõpilaste teadlikkust kogemuste ja oskuste väärtuse kohta, mida nad saavad Austraalias omandada väljaspool õpinguid.

Teadustöötajate mobiilsus

Eespool mainiti, et kraadiõppe välisüliõpilaste, järel doktorite ja nooremõppejõudude kaasamisega soodustatakse tiptasemel teadusuuringute kasvu ja oskustöötajate rännet. Nende rühmade tohutut kasu riigile illustreeris USA uuring patentide kohta. Seetõttu püüavad nüüd paljud riigid meelitada tippteadureid ligi, et rahuldada üha keerukamate uuringute kasvavaid vajadusi, eelkõige kvalifitseeritud töötajate nappuse leevendamiseks. See on äärmiselt oluline ka siis, kui ülikool soovib suurendada rahvusvahelist konkurentsivõimet, sest nagu van Raan¹¹² uuring osutas, sõltub ülikooli teadustöö üleilme mõju suuresti ülikooli võimest ligi meelitada juhtivaid talente kogu maailmast. Tema uuring näitas, et rahvusvahelises pingereas (ARWU ja THE-QS) teatud ainevaldkonnas umbes 250. kohal või sellest allpool asetseva ülikooli teadustöö osatähtsus langeb järsult. Ta järeldas, et see on tingitud ülikooli võimetusest värvata ja hoida selle ainevaldkonna rahvusvahelise tasemega töötajaid. Seetõttu peab üldises pingereas 250 parema hulka jõuda sooviv ülikool tippteadlaste ligimeelitamise kõvasti investeerima.

111 Sophie Arkoudis et al., *The impact of English language proficiency and workplace readiness on the employment outcomes of tertiary international students*, University of Melbourne, Centre for the Study of Higher Education, 2009.

112 Anthony F.J. van Raan, *Size, Rankings and Bibliometrics*, Paper presented at the joint OECD/Nordic Universities Association conference, Reykjavik, June 4-7, 2008.

Ameerika Ühendriikides on teadusdoktori kraadi taotlejate kaasamine osutunud eluliselt tähtsaks; välismaal sündinud kõrgelt kvalifitseeritud töötajatel on teaduse ja tehnika valdkonna tööjõus suur osakaal ning 2003. aastal hinnati, et enam kui üks kolmandik USA teaduse ja tehnika doktorikraadi omanikest on sündinud välismaal. Õppuritest sisseandajate ulatuslik mõju USA tööhõivele ja innovatsioonile avaldub järgmises: enam kui 60 protsenti sisseandajatest, kes omandas USA doktorikraadi, töötab Ameerika Ühendriikides ka viis aastat pärast õpingute lõpetamist. Kohale jäämise määr onenes ainevaldkonnast, näiteks informaatika ja elektrotehnika doktorikraadi omanikest jäi riiki 70 protsenti. Juba eelnevalt arutati tulemuslikku suhtesest välismaal sündinud teadurite arvu ja registreeritud patentide arvu vahel.

2003. aasta andmetel oli enam kui üks kolmandik USA teaduse ja tehnika doktorikraadi omanikest sündinud välismaal.

Värskes uuringus töötajate sisse- ja väljarände kohta Suurbritannias tegid Bekhradnia ja Sastry¹¹³ kindlaks, et liikumine hõlmab peamiselt nooremaid doktorikraadiga töötajaid ja on Suurbritanniale väga kasulik. Uuring leidis ka, et paljud teadurid säilitavad varasemad teadustöösidemed, mille tulemusena arenevad tulevikus teaduskoostöö ja muud partnerlus-suhted. Hiljutine Mark C. Regets¹¹⁴ teostatud USA Riikliku Teadusfondi (National Science Foundation) uuring näitas positiivset suhtesest välismaal sündinud ja Ameerika Ühendriikides doktorikraadi omandanud isikute arvu ning nende päritoluriigi ja Ameerika Ühendriikide rahvusvahelises koostöös kirjutatud artiklite osakaalu vahel.

Doktorandid: üldine konkureerimine doktorantide pärast jätkub kasvutempos. Neid peetakse nüüd ülikoolide teadustöö ülitähtsateks „tööhobusteks“. Praegu domineerivad teaduskraadiõppe välisüliõpilaste värbamises Ameerika Ühendriigid ja Suurbritannia, kellel kahe peale kokku on tõenäoliselt pooled teaduskraadiõppe välisüliõpilastest¹¹⁵. Kuid teisedki riigid ja kõrgkoolid püüavad leida uusi mooduseid selle rühma kaasamiseks, kusjuures mõned riigid pakuvad õppetootusi, mis katavad kõik õppe- ja elamiskulud.

Kui võrrelda Saksamaad, Suurbritanniat, Austraaliat ja Ameerika Ühendriike, siis nende peamine teaduskraadiõppe välisüliõpilaste päritoluriik on Hiina; ainuüksi nende riikide teaduskraadiõppes on tõenäoliselt üle 50 000 Hiina üliõpilase. USA ülikoolid värbavad kõige edukamalt Indiast, Koreast, Taiwanist ja Hiinast. Briti ja Saksa ülikoolid on edukad ka Euroopast värbamisel, peamiselt endisest Ida-Euroopa riikidest. Euroopa kui ülitähtsa allika kõrval meelitab Suurbritannia suurel hulgal ligi ka India, Malaisia, Ameerika Ühendriikide ja Kanada teadureid.

Briti ja Saksa ülikoolid on edukad ka Euroopast värbamisel, peamiselt endisest Ida-Euroopa riikidest.

Töötajate vahetused: Mitmed uuringud aktiivselt teadustööga tegelevate ülikoolide ja nende välispartnerluse kohta kinnitavad, et ülikooli töötajad peavad vahetusi väga oluliseks nii teaduskoostöö arendamise kui ka üksikisikute enesetäiendamise seisukohalt. Enamik vahetusi on seotud teaduspartnerluse loomise ja toetamisega, samas arendavad mõned vahetused õpetamisega seotud koostööd. Kuid probleemiks on, et pikemaajalisteks vahetusteks ei jätku raha. Külastused on tüüpiliselt lühiajalised. Kuid siiski on selge, et saadud ja jagatud kogemused aitavad luua pikaajalisi sidemeid, sest nad hõlbustavad laiendatud koostöövõrgustike loomist, mis omakorda võivad kasuks tulla üliõpilaste mobiilsusele, eelkõige kraadiõppe ja uurimistöö tasemel.

113 Bahram Bekhradnia, Thomas Sastry, *Migration of Academic Staff to and from the UK*, HEPI: 2005.

114 Mark C. Regets, "Research Issues in the International Migration of Highly Skilled Workers: A Perspective with Data from the United States", National Science Foundation Working Paper SRS 07-203, June 2007.

115 Neil Kemp et al, *The UK's Competitive Advantage (2008, vt eespool)*.

Kõrgkoolide partnerluskokkulepe (vt allpool) on sageli peamine töötajate vahetusi edendav vahend. Vahel võib keel takistada vahetusprogrammides osalemist, iseäranis kui vastuvõtja-kõrgkool ei paku ingliskeelseid õppekavu.

Teadustöötajate päritoluriigid: Ameerika Ühendriikide puhul on selgesti näha peamiste Aasia riikide, iseäranis Hiina, India, Korea ja Taiwani osatähtsus. Ka Saksamaa, Suurbritannia ja Holland värbavad Hiinast ja Indiast, kaasa arvatud järeldoktooreid. Kuid mõnes Euroopa riigis, aga mõningal määral ka Ameerika Ühendriikides, on tähelepanuväärselt kasvanud sisseränne Ida-Euroopast, peamiselt STEM-ainete teaduri ja õppejõu ametikohale.

5.6 Välispartnerlus ja muud koostöövormid

Teadusuuringute alane partnerlus

3. peatükis osutati, et rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise ülikooli põhiomadus on võime teha maailmaklassi teadust. Teadustöö pädevus ja juhtimine on otseselt seotud kõrgkooli võimega kaasata tipptasemel välisüliõpilasi, esmajoones magistrante ja doktorante. Magistriõppekavade ja teiste kraadiõppe õppekavade väljatöötamisel lähtutakse tihti ülikooli ja selle töötajate suutlikkusest teatud uurimisvaldkonnas.

Maailmaklassi teadustegevust, iseäranis STEM-ainetes, iseloomustab ka vajadus rahvusvahelise koostöö ja partnerlussuhete järele. Enamik OECD riike investeerib nimetamisväärselt teadusuuringute alase välispartnerluse arendamisse, mis on osa riiklikust strateegiast, et suurendada prioriteetsete valdkondade teaduspotsentsiaali. Mõned publikatsioonid kirjeldavad teaduskoostöö suhtelist osatähtsust põhjalikumalt ja soovivad meetodeid, mis hõlbustaksid selle hindamist. Kuid Roberts'i Suurbritannias teostatud uuring Briti ja USA ülikoolide teadusuuringute partnerluse kohta näitas väga selgelt rahvusvahelise koostöö kõrget lisandväärtust võrreldes ainult kohalikul tasandil läbiviidud uurimistööga.

Enamik OECD riike investeerib nimetamisväärselt teadusuuringute alase välispartnerluse arendamisse, mis on osa riiklikust strateegiast, et suurendada prioriteetsete valdkondade teaduspotsentsiaali.

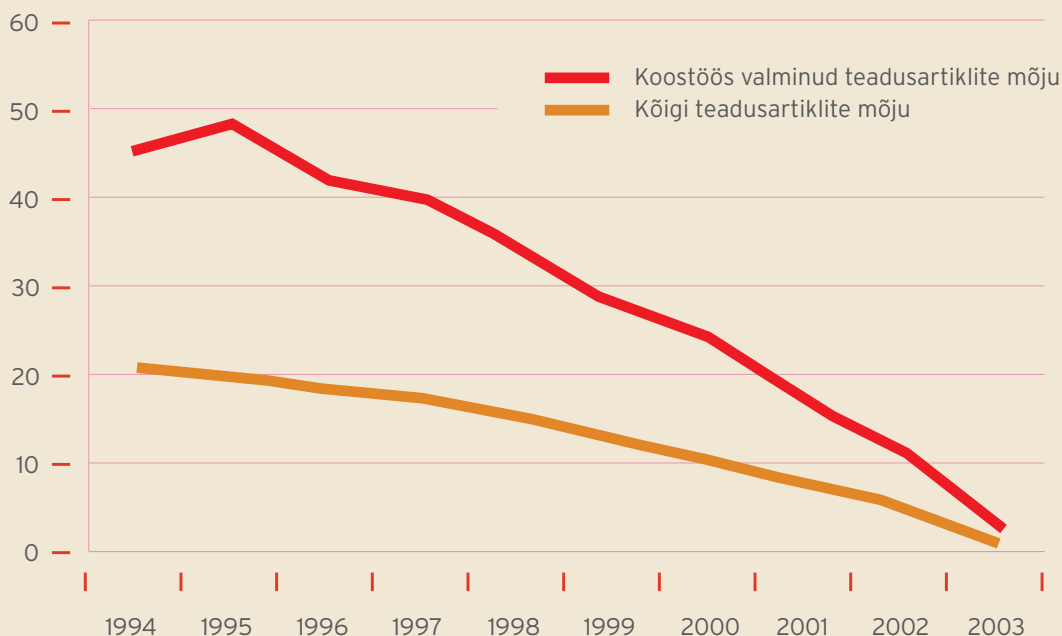
Roberts'i uuring näitas, et kasu on kahepoolne. Joonis 8 on võetud Roberts'i aruandest. See näitab, et Briti-USA koostöös valminud teadusartiklite mõju on silmatorkavalt suurem kui nende, mis on valminud üksnes Suurbritannias. Mõju hindamiseks analüüsisid autorid teadustööle rahvusvahelises eelretsenseeritud teadusajakirjades viitamisi mitme aasta jooksul. Rõhutati ka Ameerika Ühendriikide kui teaduspartneri tähtsust, sest 1997.-2001. aasta Briti palju tsiteeritud teadusartiklitest ligi kolmandiku kaasautor oli Ameerika Ühendriikidest.

Et hinnata Briti partnerluse mõju USA teadustöö tulemustele, uuriti juhtivate USA kõrgkoolide teadusartikleid reaali- ja bioteadustes. Roberts raporteeris:

„See näitas selgesti, et Suurbritanniaga tihedat koostööd tegevad ülikoolid on suurepärased USA teadusülikoolid ja et teadusartiklitel, mis valmivad koostöös Briti teaduritega, on neli korda suurem mõju kui nende ülejäänud tulemustel.“

Põhjus USA partnerlusel pikemalt peatumiseks on asjaolu, et paljud riigid valivad teaduspartneriks Ameerika Ühendriigid, arvestades et neil on maailma suurim teadustegevuse infrastruktuur ja parimad ressursid - USA kõigi rahastamisallikate üldinvesteeringud teadus- ja

Joonis 8: Briti ja USA teaduskoostöö osatähtsus võrrelduna kogu teadustööga, põhinedes viitamistele

Allikas: Roberts¹¹⁶ (2005)

NB! Joonisel 8 näha olev erinevuse vähenemine 2003. aasta suunas tuleneb asjaolust, et hilisemad publikatsioonid on olnud viitamiseks kättesaadavad vähem aega

arendustegevusse on tõenäoliselt suuremad kui Jaapani ja EL liikmesriikide kulutused kokku. USA valitsuse 2008. aasta investeeringud ainuüksi teadustegevusse olid ligi 56 miljardit USA dollarit, millest umbes 33 miljardit dollarit läks USA kolledžitele ja ülikoolidele. Ameerika Ühendriigidki püüavad aktiivselt arendada partnerlussuhteid ja investeerivad nendesse - ainuüksi USA Riiklikud Terviseinstituudid investeerisid otseste lepingute kaudu 2008. aasta projektidesse Euroopa Liiduga üle 137 miljoni USA dollari. Märksa suurema summaga toetati EL-USA koostööd USA kõrgkoolide juhivate uurimisprojektide kaudu. Seega on USA ülikoolid potentsiaalselt väga tähtsad teaduspartnerid nii tänu nende oskusele kindlustada riigieelarveline toetus kui ka nende enda märkimisväärsele rahale.

Kuigi teaduskoostöö Ameerika Ühendriikidega on oluline, on viimase kümnekonna aasta jooksul märgatavalt kasvanud Euroopa-sisesed partnerlussuhted ning neid toetatakse mitmesuguste EL-i rahastamisvahendite ja riiklike teadusagentuuride investeeringute kaudu. Euroopa Teadusnõukogu (European Research Council, ERC) ja Euroopa Komisjoni teadusuuringute raamprogrammid toetavad erinevaid teaduskoostöö algatusi. ERC toetused täiendavad riiklike teadusagentuuride investeeringuid. Mõne Euroopa riigi ülikoolide teaduskoostöö hindamisest on selge, et Euroopa Liidult raha saamiseks peab ülikoolil olema oma eelarvest mingi alginvesteering. Seetõttu otsitakse potentsiaalseid välispartnereid, kellega koostada ühisettepanekuid, et niimoodi kindlustada rahastamine vastava riigi teadusagentuuridest ja ka ERC-lt.

116 Sir Gareth Roberts, International Partnerships of Research Excellence: UK-USA Academic Collaboration, University of Oxford: Wolfson College 2005.

Kuigi teaduritel, iseäranis STEM-ainete valdkonnas, on tavaliselt palju rahvusvahelisi kontakte ja väliskolleegidega peetakse ühendust kommunikatsioonitehnoloogiate vahendusel, on vajalik mingit liiki põhiinvesteering, mis oleks eriomane rahvusvahelisele koostööle. Siin on mõned näited:

- Rootsi: toetusi annavad riiklik teadusnõukogu ja sihtasutus STINT (ja hulk teisi sihtasutusi). Viimase 15 aasta jooksul on STINT toetanud rohkem kui 200 Rootsi rahvusvahelist teadusuuringute alast partnerlust.
- Soome: Soome tehnoloogia ja innovatsioonide arendamise keskusel (Tekesil) on USA-Soome koostöö arendamiseks büroo Washingtonis. Kuid värske 2009. aasta oktoobri uuring Soome teadustöö rahvusvahelise konkurentsivõime kohta järeldas, et Soome teadustööl ja innovatsioonil puudub rahvusvaheline mõõde, need lohisevad teiste Põhjamaade sabas ja pole suutnud kaasata väliteadureid ega teadmismahukaid välisettevõtteid või teadusasutusi. Soovitati töhusaid stiimuleid, et suurendada teadurite mobiilsust ning tugevdada ülikoolide ja teadusasutuste rahvusvahelisi partnerlussuhteid.
- USA Riiklikul Teadusfondil on bürood Pekingis, Delhis ja Pariisis (EL-i jaoks), et hõlbustada uute teaduspartnerluste loomist nende riikidega.
- Suurbritannial on bürood Washingtonis, Delhis ja Pekingis. On eraldatud raha uute teaduspartnerluste loomiseks, kaasa arvatud Venemaaga, Indiaga ja Hiinaga. Toetatakse Euroopa koostööd ja kaalutletakse uute ressursside kasutamist, et toetada uusi algatusi Ameerika Ühendriikides.

Õppekavade rahvusvaheline pakkumine: piiriülene, paindlik ja hajusõpe

Ülikoolid, mida võib pidada rahvusvaheliselt konkurentsivõimelisteks, kasutavad mitmeid meetodeid, et mingi piirülese õppevormi abil pakkuda oma õppekavu rahvusvaheliselt. Kuigi rahvusvaheline üldtuntus seostub mõne kuulsa rahvusvahelise ülikoolilinnaku nimega, näiteks Cornell-Wiell Medical School Qataris, Sorbonne Abu Dhabis, Carnegie Mellon Austraalias ja Nottingham Malaisias ja Hiinas, õpib palju suurem hulk üliõpilasi partnerluse kaudu pakutavate

Umbes 230 000 välisüliõpilast õpib oma kodumaal Briti ülikoolide õppekavade järgi, kasutades mõnda kaugõppe või paindliku õppe vormi.

piiriüleste õppekavade järgi, mida sageli nimetatakse ka ühisõppekavadeks (selgitused ja definitsioonid leiab QAA veebilehelt¹¹⁷).

Neil õppekavadel on välisüliõpilastele pakutavas kõrghariduses juba suur osatähtsus, kuid süstemaatiliselt kogutud andmed nende kohta puuduvad, välja arvatud Austraalia ja Briti ülikoolide kohta. Umbes 230 000 välisüliõpilast õpib oma kodumaal Briti ülikoolide õppekavade järgi, kasutades mõnda kaugõppe või paindliku õppe vormi (k.a täies mahus sidusõpet). Samamoodi pakuvad oma õppekavu ka Austraalia, Saksa, Prantsuse, Hollandi ja USA ülikoolid. Mõne suure USA kasumit taotleva eraülikooli jaoks on piiriülene õpe muutumas üleilmseks äriks ja nad investeerivad kõvasti, et kindlustada rahvusvaheline turuosa.

Nende õppekavade pakkumisega on seotud ka tähelepanuväärsed uuendused nii ülikoolis kohapeal kui ka kaug- ja kombineeritud õppes. Paindlik ja hajusõpe on muutunud üldnimetuseks õppekorraldusele, kus õppekava läbimisel omandatakse akadeemiline kraad või ainepunkt ning seda pakkuv kõrgkool kasutab õppe läbiviimiseks vahendeid, mis üldiselt ei nõua üliõpilase kohalolu teatud loengus või üritusel teatud ajal ja/või teatud kohas. Nende õppekavade läbiviimine võib olla paberipõhine, veebipõhine või mõne muu vahendi abil, näiteks audio- või

117 Vt definitsioone www.qaa.ac.uk

videolingid, heli- või videosalvestised. Paljudes paindliku ja hajusõppe kavades kasutatakse koos erinevaid meetodeid ning neid täiendatakse ja/või neid lõimitakse silmast-silma õppega. Viimane võib kaasata kohapealset partnerülikooli või ka „lendavaid“ tuutoreid.

Kuigi hind on üks suuremaid kaalutlusi, miks üliõpilane omandab väliskvalifikatsiooni kodumaal, ei ole see ainuke põhjus. Näiteks enamik kraadiõppe üliõpilasi, kes õpib kodumaal rakendusliku magistriõppekava järgi, õpib osalise õppeajaga. Selline paindlik õppevorm võimaldab üliõpilasel töötada ja sobib paremini ka tema perekondlike kohustustega. Paljud välismaal pakutavad õppekavad hõlmavad õppeperioodi ka koduülikoolis; mõned autorid märgivad, et kuigi välismaal pakutav õppekava võib mitte hüvitada selle täit maksumust, siis õppeperioodid koduülikoolis aitavad kindlustada mõningase lisatulu, pakkudes samal ajal üliõpilasele kvaliteetset kogemust.

Täies mahus sidusõppe ja muude paindliku õppe vormide kasutamine suureneb paratamatult. Enamikes rahvusvaheliselt pakutavates ja paindlikku õpet sisaldavates õppekavades kasutatakse mitmesuguseid meetodeid: trükitud ja CD-/DVD-vormingus materjale, meediat (audio ja video) või mõnda e-õppe vormi. Eelnimetatud meetoditele võib lisanduda silmast-silma õpe. E-õppe kaudu pakutavate rahvusvaheliste ühisõppekavade arv kasvab, kuivõrd tehnoloogiaid ja materjale hakatakse paremini mõistma ja tunnustama.

Sidusõpe pakub tohutuid õppekavade üleilmse pakkumise ja mastaabisäästu võimalusi. Mõne maailma juhtiva ülikooli avatud sisu üha suurem levik on samuti huvitav arengusuund. See trend paistab kasvavat. Selle näiteks võib tuua Briti Avatud Ülikooli, mille iTunes UTM projekti kaudu kättesaadavale i-ülikooli lingile on tulnud juba mitu miljonit klikki. Kuigi see on suurepärane viis ülikooli tutvustamiseks, tuleb see veel muuta ka ärieduks!

Näited

- Mumbai kõrgkoolil Welingkar Institute of Management Development & Research on bioinformaatika magistritaseme ühisõppekava Nottinghami Trenti Ülikooliga (UK). See on üheaastane õppekava, kus 90 ainepunkti pakutakse Welingkari instituudis ja 90 ainepunkti Nottinghamis Trenti ülikoolis. Õppekava läbimisel saadakse ühiskraad mõlemast kõrgkoolist.
- Kaplan Singapore (Washington Post Groupi filiaal) ja Northeastern University (USA) pakuvad rahanduse bakalaureusekraadi Singapuris. Õppekava on paindlik ning loengud toimuvad õhtuti ja nädalalõppudel.
- Leedsi Ülikool ja Birla Tehnikainstituut Ranchis pakuvad mitme tehnikaeriala bakalaureuseõpet koos magistriõppega. Selle õppekava suurim eelis on, et üliõpilane saab nelja aastaga Birlast bakalaureusekraadi ja Leedsist magistrikraadi.
- Bhartiya Vidya Bhawan on USA Marshalli Ülikooli koolituskeskus. Keskuses pakutavad magistrikursused töötab välja ja kinnitab Marshalli ülikool.
- Gurgaoni ITM ja Warwicki Ülikool pakuvad Warwicki elektri- ja sidetehnika bakalaureuse- ja magistrikraadi esimese aasta õpet Indias ITM-is. Warwick vastutab koostöö kõigi akadeemiliste külgede eest. Viimase aasta õpingud toimuvad Warwickis.

Kõrgkoolide partnerlussuhted ja kontaktid

Praegu pööratakse suurt rõhku kõrgkoolide partnerlussuhete laiendamisele ja rahvusvaheliselt edukatel kõrgkoolidel on tavaliselt mitmekesine valik partnereid ja liitlasi. Viimasel ajal rõhutavad partnerlussuhete tähtsust ka riiklikud kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegiad, nt Ameerika Ühendriikide püüd luua uut moodi partnerlussuhteid Hiina ja Indiaga, Saksa Akadeemilise Vahetusteenistuse (DAAD) tegevus, mitmed Prantsuse algatused (nt koostöö USA-ga ja Indiaga) ja uus Briti PMI2 partnerlussuhete strateegia¹¹⁹. Uutmoodi partnerlussuhete loomisel on olnud edukad ka Euroopa Liidu programmid: Erasmus Munduse algatus evitas uusi põnevaid võimalusi luua partnerlussuhteid kolme või enama kõrgkooli vahel.

Rahvusvaheliselt edukatel kõrgkoolidel on tavaliselt mitmekesine valik partnereid ja liitlasi.

Kuna ülikoolide rahvusvaheliste partnerlussuhete kombinatsioone ja korraldusviise on väga palju, võib need lihtsustamise eesmärgil jagada kolme kategooriasse:

- *ad hoc*: tüüpiliselt üksikteadurite ja teiste töötajate partnerlus, tavaliselt ei hõlma see kogu kõrgkooli ja see keskendub ühele või mõnele tegevusele, näiteks teaduskoostöö, õpetamisega seonduv koostöö ja üliõpilasvahetused;
- kõrgkoolide rahvusvahelised vastastikuse mõistmise memorandumid ja muud ametlikud kokkulepped: enamik rahvusvaheliselt tegutsevaid ülikoole „koguvad“ selliseid memorandumeid, mida sageli sõlmitakse pärast juhtivtöötajate, st ülikooli rektori või presidendi külaskäiku teise kõrgkooli. Need võivad osutada tohutult tähtsaks, kui neid ametlikult toetatakse tegevuse ja rahaga. Kuid paljud lepped on katteta ja jäävad sahtlisse;
 - rahvusvahelised konsortsiumid: ülikoolide rahvusvaheliste konsortsiumide arv kasvab ja neisse kuuluvad paljud üleilmselt juhtivad ülikoolid.

Ülikoolidevahelised kokkulepped võivad osutada tähtsaks, kui neid toetatakse ka tegevuse ja rahaga. Sageli on aga paljud lepped katteta ja jäävad sahtlisse.

Viimase näideteks on:

- World University Network (WUN, 15 Euroopa, Põhja-Ameerika, Kagu-Aasia, Austraalia ja Aafrika teaduspõhise ülikooli partnerlus (<http://www.wun.ac.uk/aboutus.php>);
- Universitas 21 (U21) on koostöövõrgustik, kuhu kuulub kolmeteistkümne riigi 21 juhtivat teadusmahukat ülikooli (k.a Singapuri Riiklik Ülikool, Fudani, Edinburghi, Delhi, Nottinghami, Virginia, Lundi, Melbourne'i and Waseda ülikoolid). Universitas 21 asutas Singapuris sidusõppel põhineva kraadiõppekooli U21 Global, kuid vähese osavõtu tõttu näib see olevat raskustes;
- League of European Research Universities (LERU) liikmesülikoolid on Cambridge'i, Edinburghi, Genfi, Heidelbergi, Helsingi, Leuveni, Milano, Müncheni, Oxfordi, Strasbourgi, Amsterdami, Lundi, Lõuna-Pariisi, Utrechti ja Zürichi ülikoolid, Karolinska Instituut ja Londoni Ülikooli kolledž;
- International Network of Universities (INU) koosneb kaheksast riigist pärit kümnest ülikoolist, k.a Flindersi, Hiroshima, Leicesteri, La Trobe'i, Malmö, Ritsumeikani, Parahyangani ja James Madisoni ülikoolid;
- Coimbra Group: see on Euroopa teadusülikoolide ühendus. Tartu Ülikool on selle liige;
- UNICA on Euroopa pealinnade ülikoolide ühendus, kuhu kuulub 42 ülikooli, kaasa arvatud Tallinna Tehnikaülikool;

119 <http://www.britishcouncil.org/learning-pmi2-connect.htm>

- teiste konsortsiumide hulka kuuluvad Academic Consortium 21 (AC 21), World Cities University Network, International Network of Universities ja International Alliance of Leading Education Institutions.

Kuigi mõned konsortsiumid on osutunud edukaks, luues mitmepoolseid suhteid õpetamise, teadustöö, töötajate enesetäiendamise ja muu tegevuse valdkonnas, näitab tagasiside, et paljud konsortsiumi liikmed kasutavad ühendust mitte mitmepoolsete, vaid kahepoolsete partnerlussuhete loomiseks. Mitte kõik koostöövõrgustikud ei toimi probleemideta.

6. Rahvusvahelistumise näited

- Rahvusvahelistumises edukaid ülikoole iseloomustab tugev juhtimine, selge tulevikukava ja eristumine konkurentidest.
- Ühisnimetajaks on, et kõrgharidussüsteemi rahvusvahelistumine on pandud teenima riigi majanduse arengu eesmärke.

6.1 Singapur ja Singapuri Riiklik Ülikool

„ Lühidalt kirja pandult on meie visioon saada Bostoniks Idas. Boston ei ole ainuüksi MIT või Harvard. Suur-Bostoni piirkond uhkeldab enam kui 200 ülikooli, kolledži, uurimisinstituudi ja tuhandete ettevõtetega. See on loova energia keskpunkt; intellektuaalse, teadus-, kaubandus- ja ühiskondliku tegevuse mesipuu. Me tahame luua Singapuris vaimuande oaasi: teadmuskeskust, ideebörsi, inim- ja ideejõgede liitumiskohta, inspiratsiooni inkubaatorit.“

Kris Olds¹²⁰ esitab suurepärase analüüsi hariduspoliitika ja majandusarengu vahekorra. Selles toob ta esile, kuidas majandusarengu tagantõukamiseks seadis Singapur hariduse esikohale. 1980. aastail määrati haridus peamiseks teenindusharuks, et lisada majandusse väärtust, tekitada tulu ja toetada eksporti. See oli majanduse mitmekesistamise vahend, mis pidi vähendama üleilmsete majandusvõngetega seotud ohtusid. Koos sellega on alates 2000. aastast laienenud projekt „Maailmaklassi ülikool“ ja nüüd ka algatus „Üleilmne koolimaja“, mille eesmärk on pakkuda ühtset haridusteenust, mis toetaks Singapuri saamist teadmispõhiste ettevõtete üleilmseks keskuseks. Singapuri haridusalaste algatuste otsustav samm oli luua ühenduslülid teeninduse, tootmise ja haridussektori kokkuviimiseks. Singapuri poliitika toimib mitmel tasandil:

- investeerimine nii kohalike kui ka välisüliõpilaste jaoks mõeldud tugeva kvaliteetse kõrgharidussüsteemi arendamisse;
- tipptasemel välisüliõpilaste kaasamine, mida toetab rahastamispoliitika, tänu millele paljud lõpetajad jäävad Singapuri tööle;
- Singapuri ülikoolides rahvusvahelise mainega teadustegevuse rajamine, mis põhineks ülikoolide keskustel ja osakondadel, lõimumisel riigi muu teadustegevusega ja partnerlussuhetel maailma juhtivate uurimisrühmadega;
- investeerimine partnerlussuhtesse maailma juhtivate ülikoolidega.

120 Kris Olds, Global Assemblage: Singapore, Foreign Universities and the Construction of a “Global Education Hub”: *World Development*, vol. 35, no. 6, pp. 959-975, 2007.

Olds võtab pikaajalised üldesmärgid kokku järgmiselt:

„Põhiidee on luua mõjuring: kaasata parimad ülikoolid, kuhu on koondunud üleilmne andekus, andekus loob teadmisi ja teadjaid, teadjad loovad oma tegevuse ja võrgustike kaudu kvalifitseeritud tööjõule töökohti, mis käivitavad aktiivse kohaliku teadmisi loova keskkonna koos kasulike piirkondlike kontaktidega.“

Singapuris on haridusteenus majanduse mitmekesistamise vahend, et vähendada üleilmsete majandusvõngetega seotud ohtusid.

Kuid Olds märgib, et vaieldamatu edu kõrval, mis on saavutatud hariduse ja tööstuse sidemete tugevdamisel ja Singapuri muutmisel Idas asuvaks Bostoniks, on ka probleeme, mis ennekõike on seotud investeringutega, mille eesmärk on innustada välisülikoole rajama Singapuris mingis

vormis kohalolu. Siiani on enamik välisülikoole keskendunud põhiõppe ja kutsekraadiõppe õppekavade arendamisele, kuid teaduskoostöös eriti edukad ei olda. Teised rahvusvahelisi partnerlussuhteid mõjutavad probleemid on seotud Singapuri akadeemilise vabadusega ja tagajärgedega juhul, kui Singapuri valitsus lõpetab abirahade andmise.

Välisüliõpilased ja Singapur

Singapuri valitsus arvestas, et välisüliõpilaste ligimeelitamisel on Singapuri peamine külgetõmbejõud inglise keele hea oskus ja kvaliteedi rahvusvaheline maine. Valitsuse eesmärk on aastaks 2015 kaasata 150 000 välisüliõpilast, mis valitsuse arvestuse kohaselt loob 22 000 töökohta ja tõstab haridussektori SKP panuse 1,9 protsendilt (1,8 miljardit USA dollarit) viiele protsendile. Singapuri majandusarengu nõukogu leiab, et Singapur liigub selle eesmärgi täitmise suunas ja aruande kohaselt oli välisüliõpilaste arv 2006. aastal 80 000 (andmed sisaldavad kooli tasandil registreeritud üliõpilasi). Üliõpilased on peamiselt pärit Aasiast (põhiliselt hiina diasporaa), aga ka Euroopast ja Aafrikast. Liigendatud andmeid ei ole avaldatud.

Välisüliõpilaste laboripõhise õppekava õppeteenustasud peamistes ülikoolides on umbes 25 000 Singapuri dollarit aastas. Kuid seda summat vähendatakse 10 000 Singapuri dollarini aastas, kui üliõpilane kirjutab alla kohustusele, ta töötab Singapuris vähemalt kolm aastat pärast lõpetamist. Tehnikakoolide õppekavade tasud on umbes 15 000 Singapuri dollarit ja kahandatult umbes 3000 Singapuri dollarit. Haridusministeerium pakub välisüliõpilastele stipendiume - neid antakse õppetöö edukuse põhjal.

Mitu välisülikooli on avanud kampuse Singapuris. Nendeks on Chicago Ülikool, Nevada Ülikool, INSEAD ja New Yorgi Ülikooli Tischi kunstikool. Kuid kõik välisülikoolid ei ole olnud nii edukad ning Johns Hopkinsi Ülikool (USA) ja Uus-Lõuna-Walesi Ülikool (Austraalia) sulgesid oma Singapuri filiaalid¹²¹.

Paljud juhtivad ülikoolid on loonud partnerlussuhted Singapuri riiklike ülikoolidega. Nendeks on MIT (Massachusettsi Tehnoloogiainstituut), Pekingi Ülikool, Taani Tehnikaülikool, Londoni Kingsi kolledž, Bombay IIT, Austraalia Riiklik Ülikool ja Prantsuse *Ecole Supérieure d'Electricité* (vt <http://www.singaporeedu.gov.sg/htm/stu/stu0107.htm>).

121 „UNSW Singapore campus doomed to fail“, *The Australian*, 27 June, 2007. „Australian universities thriving in Singapore“, *Straits Times*, 17 July 2008.

2003. aastal loodi Singapuri haridusagentuur, et reklaamida Singapuri kui hariduskeskust ja nõustada välisüliõpilasi Singapuri õppimisvõimalustes. Seda algatust juhib Singapuri majandus-arengu komitee, keda toetavad Singapuri turisminõukogu, SPRING Singapore, International Enterprise Singapore ja haridusministeerium (vt <http://app.singaporeedu.gov.sg/asp/index.asp>).

Singapuri erakõrgharidus areneb jõudsalt. Erakõrgkoolide õppekavad on orienteeritud äriduserialadele ning paljudel kõrgkoolidel on tihedad partnerlussuhted välisülikoolidega, kes pakuvad Singapuris oma akadeemilisi kraade. Näiteks Singapuri Juhtimise Arendamise Instituut pakub MBA õppekavu koos mitme välismaise teenusepakkujaga, kaasa arvatud Bradfordi ja Walesi ülikoolid (UK) ja Lõuna-Risti ja Edith Cowani ülikoolid (Austraalia). Ka USA suur haridusettevõtte Kaplan pakub Singapuris koostöös välisülikoolidega mitmeid kraadiõppekavu.

Singapuri Riiklik Ülikool

Kuigi Singapuri Riiklik Ülikool (National University of Singapore, NUS) rajati autonoomse ülikoolina alles 1962. aastal, oli selle vundamendiks 1905. aastal loodud väike meditsiinikool. Tegutsemise algaastail loodi rahvusvahelise tehnilise abi (Colombo plaani) toetusel rahvusvahelisi partnerlussuhteid. See aitas suurendada kutsekraadiõppe (ja teaduskraadiõppe) õppekavade arvu.

Praegu on ülikoolil Singapuri kolmes ülikoolilinnakus 14 teaduskonda ja kooli ning 3 rahvusvaheliselt juhtivat uurimiskeskust ja 22 ülikooli tasemel keskust. Ülikoolil on tihe koostöö mitme teise Singapuri riikliku uurimiskeskuse ja välismaa uurimisinstituudiga. Teadustegevus on strateegiline ja NUS on kasvanud oma teaduspotsiaali peamiselt tehnika-, sotsiaal-, loodus-, bioteadustes ja biomeditsiinis. Ülikooli filosoofia on lõimida oma haridus- ja teadusalane pädevus ettevõtlikkusega, et kogukonnale kasulik olla.

NUS-i filosoofia on lõimida oma haridus- ja teadusalane pädevus ettevõtlikkusega.

Ülikool on asutanud rahvusvahelisi kolledžeid Bangalore'is, Stockholmis, Silicon Valleys ja Shanghais.

Singapuri Riiklikust Ülikoolist on saanud tippülikool ja ta asub pingereas eespool sellistest rahvusvaheliselt tuntud ülikoolidest nagu UCLA ja Berkley, Melbourne'i ja Amsterdami ülikoolid ning Dublini Trinity kolledž. 2009. aastal oli ta THE-QSi pingerea üldjärjestuses 30. kohal ja Aasias 10. kohal. Tehnoloogia ja informaatika arvestuses oli ta maailmas 14. kohal ja bioteadustes 20. kohal¹²². Ülikoolis on 33 000 üliõpilast, kellest umbes 75 protsenti õpib kõrghariduse esimesel astmel. Välisüliõpilaste osakaal põhiõppes on ligi 25 protsenti ning kraadiõppes moodustavad nad enamuse. 2008. aasta aruandes märgiti, et ülikoolis õppis 1300 välismaa vahetusüliõpilast.

Vastavalt ülikooli enda andmetele on tal umbes 175 välispartnerit, kes kuuluvad maailma 500 tippülikooli hulka. Ülikool on aktiivselt seotud ka rahvusvaheliste akadeemiliste ja teadusuuringute koostöövõrgustikega, kaasa arvatud Association of Pacific Rim Universities (APRU) ja International Alliance of Research Universities (IARU). Ülikoolil on kokku umbes 2500 õppejõudu ja teadustöötajat, kellest umbes pooled on sündinud välisriigis. Singapuri Riikliku Ülikooli värsked andmed rahvusvahelise koostöö arengu kohta on järgmised:

- NUS sõlmis aktsiaseltsiga European Aeronautic Defence and Space Company (EADS) teaduskoostöö kokkuleppe;

¹²² ARWU pingereas oli Singapuri Riiklik Ülikool pisut madalamal kohal, kuid jäi siiski maailma 200 esimese hulka.

- Duke-NUS-i meditsiinikooli ja Lien Foundationi koostöös rajati Aasia esimene palliatiivse ravi uurimiskeskus;
- käiku on lastud uued valdkondadevahelised kraadiõppekavad. Mõnda pakutakse koostöös MIT-iga, näiteks arvutuslik ja süsteemibioloogia ning uued materjalid mikro- ja nanosüsteemidele. Nende õppekavade läbimisel antakse topeltkraad NUS-ist ja MIT-ist.

6.2 Warwicki Ülikool

Warwicki Ülikool oli üks „uue laine“ ülikoolidest, mis loodi Ühendkuningriigis 1960. aastail. Alguses pakkus ülikool ainult mõnda kraadiõppekava ning tema tugevus seisnes ainult matemaatikas ja sellega seotud uurimistöös. Kuid tagasihoidlikust algusest hoolimata on õppeasutusest saanud rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ülikool, mis 2009. aasta THE-QSi pingereas oli üldarvestuses 58. kohal¹²³.

Ülikool pakub suures valikus kutsekraadiõppe õppekavu ja 2000. aastal avati pidulikult uus meditsiinikool. Ülikool pöörab suurt tähelepanu teadustööle ning kõige suuremat kuulsust on ülikoolile toonud kontaktid äri- ja tööstussektoriga – väga kommertsliku lähenemisviisi tõttu

Ülikool pöörab suurt tähelepanu teadustööle ning tihedad kontaktid äri- ja tööstussektoriga on andnud hüüdnime Warwick University Limited.

on teenitud hüüdnimi Warwick University Limited. Warwicki ärikool pakub suures valikus õppekavu, kaasa arvatud ühte kõige prestiižsemat rahvusvahelist *Executive MBA* õppekava, millel on AMBA akrediteering.

Üliõpilaskonda kuulub umbes 16 700 üliõpilast, kellest ligi kolmandik on kraadiõppes. Välisüliõpilasi on 25 protsenti ja ülikoolilinnakus on esindatud 114 riiki. Ülikoolil on 29 õppetooli ja üle 40 spetsialiseerunud uurimiskeskuse ja instituudi. Ülikoolis töötab 1600 õppejõudu ja 845 teadustöötajat.

Algupärast asjatundlikkust matemaatikas ja sellega seotud uurimistööd täiendati paljude teiste valdkondadega ja sellega seoses süvendati kogu ülikooli ulatuses interdistsiplinaarsust. Praegu kuuluvad ülikooli tugevamate valdkondade hulka keskkonnateadus, tööstusteadused, ajalugu, matemaatika ja statistika, majandusteadus, klassikalised ained, ärimine ja juhtimine, teater ja loovkirjutamine.

Warwick on üks väheseid Briti ülikoole, kes on saavutanud oma eesmärgi riigikoolidest tulnud õpilaste osakaalus (86%). On tähelepanuväärne, et seda ei saavutatud kvaliteedi arvelt, sest 2008. aastal kirjutab ajaleht *The Sunday Times*:

„Vähem kui neljakümne aastaga pani Warwick end maksma kui alternatiivne valik Oxfordile ja Cambridge'ile. Ülikool värbab kõige hiilgavamaid üliõpilasi, keda õpetavad oma ala tipp-õppejõud.“

Esimesest päevast alates püüdis Warwick tihendada kontakte äri- ja tööstussektoriga. Ülikool rajas mitu iseseisvat üksust, nt Warwicki tööstusgrupi (Warwick Manufacturing Group) ja Warwicki Ülikooli teaduspargi (University of Warwick Science Park), et juhtida teadustegevust ja saada sellest tulu. Teaduspargis asub praegu 85 kõrgtehnoloogia ettevõtet. Selle tegevuse tulemusena on Warwick ainuke Briti ülikool, kelle sissetulek äritegevusest on suurem kui riigilt saadud uurimistoetused. Ülikooli kogukäive on umbes 400 miljonit eurot aastas ning suurim sissetulekuallikas on teadustöö, millele järgneb välisüliõpilastelt saadav õppeteenustasu.

123 ARWU pingereas oli ülikool palju madalamal kohal, kuid siiski 200 parema seas.

Warwick püüab aktiivselt laiendada rahvusvahelist tegevust, kaasa arvatud kraadiõppekavade rahvusvaheline pakkumine (vt ka eeltoodud näiteid). Warwick on juhtivate rahvusvaheliste teadusülikoolide ühenduse Academic Consortium 21 (AC21) liige. 2004. aastal tegi Singapuri valitsus Warwicki ülikoolile ettepaneku avada Singapuris ülikoolilinnak 10 000 üliõpilasele, kuid lõpuks ettevõtmisest loobuti, sest ülikool oli mures akadeemilise vabaduse, kulutuste ja sõnavabaduse pärast.

Ülikool käivitas uue kasvustrateegia, nimetades seda „Warwick Vision 2015“¹²⁴. Selle kohaselt kavatakse Warwick rajada oma ülikoolilinnakusse rahvusvahelise kvartali, et võõrustada välismaa teadusülikooli ja pakkuda neile Warwickis materiaalselt baasi. Eesmärgiks on panna alus ühisuuringutele, ühtlasi töötajatele ja üliõpilastele lisavõimalusi pakkudes.

6.3 California Ülikool San Diego

California Ülikool San Diego¹²⁵ rajati 1960. aastal. See on California Ülikooli üks üheteistkümnest kampuusest ja osariigi avaliku sektori asutus, mille sissetulek tuleb mitmest allikast nagu mitme teise USA avaliku ülikooli oma. Viimase hulka kuuluvad valitsuse uurimistoetused, üliõpilaste õppemaksud, lepingulised teadusuuringud (valitsus- ja erasektorilt), teenused klientidele, nt täienduskoolituste kavad, annetused ja muud investeeringud. Ülikooli teadus- ja õppetegevus on toonud talle juba suure rahvusvahelise tunnustuse ning 2009. aasta ARWU pingereas oli ülikool 14. kohal¹²⁶.

Ülikool pakub üle 50 magistri- ja doktoriõppekava. 2009. aasta ARWU pingereas oli ülikool 14. kohal.

Ülikoolis töötab 7566 õppejõudu, kellest kaheksa on Nobeli preemia laureaadid, ja ülikool oli peamine kaasaaitaja uurimistöös, mis 2007. aastal tõi Al Gore'ile Nobeli preemia. UCSD pakub laiaulatuslikku õppekavade valikut 34 000 üliõpilasele, kellest umbes 30 protsenti õpib kraadiõppes ning 30 protsenti üliõpilaskonnast on välisüliõpilased. Ülikool pakub üle 50 magistriõppekava ja sama palju doktoriõppekavu.

USA avalikud ülikooli teevad õppemaksu võtmisel vahet osariigi üliõpilastel (nt California üliõpilased) ja väljastpoolt osariiki üliõpilastel. Välisüliõpilastelt küsitakse sama suurt õppemaksu nagu üliõpilastelt väljastpoolt osariiki. Praegu on UCSD-i õppeteenustasud kõrghariduse esimesel astmel 8000 USA dollarit osariigi ja 23 000 USA dollarit väljastpoolt osariiki üliõpilastele.

UCSD juurde kuulub mitu ülikooli teadusbaasi toetavat maailmaklassi uurimiskeskust, mis on „päris“ ülikooli omad või autonoomsed keskused. 2007.-08. aastal kulutati teadusuuringutele 798 miljonit USA dollarit, mis on muljetavaldav summa. Uurimiskeskuste hulka kuuluvad UC San Diego Medical Center, mitu piirkondlikku uurimiskeskust, nagu Salk Institute ja Scripps Research Institute, San Diego Supercomputer Center, California Institute for Telecommunications and Information Technology, Jacobs School of Engineering, School of International Relations & Pacific Studies, Institute on Global Conflict and Cooperation, Center for US-Mexican Studies ja Rady School of Management.

124 Vt <http://www2.warwick.ac.uk/about/vision2015/international/>

125 UCSD: <http://www.ucsd.edu/>

126 THE-SQ pingereas 76. kohal.

Ülikoolil on tihedad sidemed kohaliku äri- ja tööstussektoriga ning arvatakse, et ligi 200 San Diego firmat on asutatud UCSD õppejõudude või vilistlaste poolt ning üle 40 protsendi San Diego biotehnoloogiatööstuse töötajatest töötab *spin-off* firmades, mis said alguse UCSD-st.

Veel ühe huvitava teenusena pakub UCSD laiemale publikule mõeldud loenguid (UCSD Extension Programme): see on kohalikule kogukonnale mõeldud jätkuõpe ja avalik algatus, mida juhib ülikool. Ligikaudu 50 000 inimest registreerib end igal aastal õhtuti ja nädalalõppudel toimuvatele kursustele. UCSD eesmärk on kaasata välismaal õppimise programmi kolmandik põhiõppe üliõpilastest, praegu on see näitaja 16 protsenti. Programmis osalejatele pakutakse mitut rahastamise võimalust.

6.4 Maastrichti Ülikool

Maastrichti Ülikool²⁷ on Hollandi üks nooremaid ülikoole ja tema tegevuse algus oli pisut veider. Kui 1960. aastate lõpul piirkonnas kaevandamine järkjärgult vähenes, tuldi välja piirkonna arendamise ideedega ning üks neist oli ülikooli asutamine.

Tol ajal tundus, et Hollandis on puudus arstidest (nende koolitusvõimalustest). Sellest lähtudes alustati ettevalmistusi tugeva meditsiinikallakuga ülikooli loomiseks. Kuid 1970. aastate

Juba asutades otsustati, et Maastrichtist saab pigem Euroopa kui üksnes Hollandi ülikool.

alguseks oli arstide vähesusest üle saadud ja ülikooli asutamine oli kahtluse all. Pärast illegaalsevõitu algust sai ülikool õigusliku aluse 1975. aasta lõpus ja 1976. aasta alguses avati ametlikult. Meditsiin oli ikkagi üks nurgakive ja on selleks jäänud tänaseni.

Üle 30 aastase tegevuse jooksul on kõrgkool läbi teinud tohutu arengu. Seda tänu valitsuse esialgsele tugevale toetusele, aga enamgi veel teadlikule otsusele erineda teistest tolle aja Hollandi ülikoolidest.

Rahvusvahelistumine

Muu hulgas otsustati, et üliõpilaste, õppejõudude ning õppe- ja teadustöö poolest saab Maastrichtist pigem Euroopa kui üksnes Hollandi ülikool. Natukene aitas selle plaani elluviimisele kaasa Maastrichti asukoht, piirnedes Saksamaa ja Belgiaga. Järjekindlalt seda sihti järgides arenes Maastricht kiiresti. Üliõpilaste üldarvust, mis on umbes 13 000, on 39 protsenti väljastpoolt Hollandit. Värsketest uutest üliõpilastest (2008) on mittehollandlasi isegi 47 protsenti. Samasugune on ka akadeemiliste töötajate koosseis: üks kolmandik töötajatest on väljastpoolt Hollandit. Jäädes kindlaks Euroopa-püüdlustele, hakkas ülikool varsti pakkuma Euroopa-teemalisi kutsekraadiõppe õppekavu, nagu Euroopa õigus ja Euroopa uuringud. Ülikoolist sai ka Euroopa, kui mitte üleilmne teerajaja ingliskeelse hariduse pakkumises. Tänapäeval õpetatakse Maastrichtis peaaegu kõiki kraadiõppekavu inglise keeles. Põhiõppes on see osakaal umbes 50 protsenti. Meie teada muutis ülikool ka haldustegevuse suurelt jaolt ingliskeelseks ja mõni aasta tagasi muudeti ülikooli hollandikeelne ametlik nimetus Universiteit Maastricht ingliskeelseks Maastricht University.

Kasvustrateegia, interdistsiplinaarsus ja rakendusteadus

Ülikool järgis aastaid järjekindlat kasvustrateegiat. Algselt meditsiinkool, laienes ülikool varsti teistesse valdkondadesse. 1982. aastal avati õigusteaduskond ja kaks aastat hiljem majandusteaduskond. 1990. aastail rajati kunstide ja kultuuriteaduskond ning psühholoogiateaduskond. Koos kasvuga arendati interdistsiplinaarsust, keskendudes ebatraditsioonilistele akadeemilistele valdkondadele, nagu teadustehnika või molekulaar-bioteadused.

Käesoleval sajandil hakkas ülikool rajama koole ja kolledžeid, mis algselt olid täielikult väljaspool traditsioonilise teaduskonna struktuuri. Nende hulgas oli Maastrichti Ülikooli kolledž (University College Maastricht), riigi üks esimesi vabade kunstide kolledžeid, ja Maastrichti Ülikooli äri- ja majanduskool (Maastricht University School of Business and Economics), üks väheseid ärikoole maailmas, millel on EQUIS-i, AACSB-i ja AMBA akrediteering. Selgelt üleilmsust silmas pidades loodi 2004. aastal Maastrichti Ülikooli halduskool (Maastricht University School of Governance), mille globaalse valitsemise ja rahvusvahelise avaliku poliitika alane töö on lühikese ajaga saavutanud laialdase tunnustuse. Märkimisväärne on ka täiesti uus Maastrichti ettevõtluskeskus (Maastricht Centre for Entrepreneurship).

Uued õppemeetodid

Maastrichti ülikool on nüüdseks rahvusvaheliselt tunnustatud teadusülikool, nagu näitab tema koht rahvusvahelises pingereas.

2009. aastal oli ta 116. kohal (2008. aastal 111. kohal) ja kliinilise meditsiini valdkonnas kuulus ta maailma 20 parema hulka. ARWU pingereas on ta siiski pisut madalamal kohal. Muu hulgas toetavad teadustegevust kaasaegsed kraadiõppekoolid. Eelnimetatud edusammude kõrval on ülikool välja töötanud õpetamise ja õppimise ainulaadse mudeli. Kuigi juhtivad teadusülikoolid on tavaliselt ka õpetamises väga tublid (vähemalt valmistavad ette häid lõpetajaid), ei ole teada kedagi, kes oleks välja töötanud täiesti uusi õppemeetodeid. Selles suhtes on Maastricht harukordne näide.

Probleemipõhine õpe on Maastrichti õppe tunnusjoon. See on teisend õpilasekesksest õppest, mis tänapäeval on laialt levinud õppeteooria (kuigi mitte alati praktikas rakendatud). Aga asjaolu, et tänapäeval on see aabitsatõde, pigem tõstab Maastrichti esile kui vähendab tema väärtust, sest probleemipõhine õpe oli Maastrichti õppemeetod peaaegu ülikooli loomisest alates. Probleemipõhise õppe eesmärk on ette valmistada iseseisvaid, probleeme lahendavaid ja ettevõtlikke üliõpilasi. Üliõpilasarühmad analüüsivad probleemülesandeid tuutori (õppejõudude) juhendamisel ja püüavad leida neile parima lahenduse. Probleemipõhine õpe sisaldab muu hulgas ka oskuste õpetust.

Rahastamine

Maastrichti ülikool kui mandri-Euroopa avalik ülikool ei suple rahas. Kuid Hollandi valitsuse suhteliselt suur kaasabi annab ülikoolile mandri-Euroopa mõistes kindla aluse. Selle kõrval on ülikool edukas uurimistoetuste saamisel (avalikust ja eraallikast) ning sissetulekut saadakse ka õppemaksudest.

Kõrghariduse teisel ja kolmandal astmel võib õppemaks olla tublisti üle 10 000 euro aastas, eriti üliõpilastele väljastpoolt EL/EMP riike. Ülikool tasakaalustab õppemaksupoliitikat stipendiumikavaga, mille kohaselt kolmel protsendil tippüliõpilastest ei võeta järgmisel õppeaastal õppemaksu - uus ja leidlik stipendiumi vorm.

*Leading in Learning ja tulevikujuhtide
sh õpetajate kasvatamine on
Maastrichti Ülikooli juhtmõte.*

Kõige selle kõrval on Maastrichti ülikoolil olnud õnne arukate ja kindlameelsete akadeemiliste juhtidega. Näiteks võib tuua praeguse juhatuse esimehe Jo Ritzeni, energiline endine Hollandi haridusminister ja endine Maailmapanga asepresident. Jo Ritzenist sai Maastrichti ülikooli liikumapanev jõud, nagu ta omal ajal haridusministrina oli olnud radikaalsete reformide mootoriks. Kuid nii tema kui ka ülikooli teiste juhtide mõjuvõim on võimalik tänu kaasaegsele Hollandi kõrghariduse juhtimissüsteemile, mis ühitab autonoomia välise esindatusega ülikoolide juhtorganites, ning muudele edumeelsetele tunnusjoontele.

6.5 Kokkuvõtte näidete kohta

Eespool esitatud näidete põhjal ei ole võimalik teha sisukaid võrdlusi ega järeldusi, välja arvatud pinnapeasel tasemel. Selleks oleks vaja põhjalikke uuringuid, mis sisaldaksid ka ülikoolide külastamist. Kuid 3. peatükis esitatud kriteeriume kasutades on võimalik esile tuua mõned tähelepanekud seoses põhiteguritega, mis on kaasa aidanud nende kõrgkoolide rahvusvahelisele edule.

Toome uuesti ära eespool nimetatud kriteeriumid:

- teadustöö kvaliteet, mõningal määral „sinise taeva uuringuid“ ning tihe rahvusvaheline koostöö;
- suutlikkus kõigis õppesuundades;
- tugev juhtkond: selge ja ühine kõrgkooli tulevikukava;
- institutsiooniline autonoomia;
- õpetamise kvaliteet ja võime kaasata parimaid üliõpilasi;
- rahvusvahelised kontaktid ja rahvusvahelistumine;
- segarahastamine – puudub liigne sõltumine ühest rahastamisallikast.

Eelnimetatud ülikoolide juures võib täheldada midagi kõikidest kriteeriumidest, kuid üks omadus, mis tõuseb eriti esile ja on neile kõigile omane – see on tugev juhtkond ja selge tulevikukava. Singapuri Riikliku Ülikooli puhul tuli see algselt valitsuse poolt, kes soovis edendada Singapuri kõrge lisandväärtusega riiklike strateegiaid. Warwick seadis 1970. aastaist alates esikohale eesmärgi saada ettevõtlikuks rahvusvahelist õpet pakkuvaks ülikooliks. San Diego järgis teadusuuringute eesmärki, luues maailmakuulsaid uurimisinstituute. Maastricht valis rahvusvahelise suunitluse ajal, mil see ei olnud veel tavaline.

Need tähelepanekud näitavad, kui kasulik on selge ja ühine tulevikukava, mis määrab kindlaks selged eesmärgid ja tulemuslikkuse põhinäitajad, mille järgi saavutusi hinnata. Paljude uurijate kommentaarid osutavad selgesti, et kõrgkool ise peab need näitajad kindlaks määrama ja nendes kokku leppima.

Kõigi nimetatud juhtumite korral oli oluline ka suur autonoomia. Singapuri Riikliku Ülikooli suhtes on olnud kriitikat valitsuse tiheda sekkumise kohta, kuid paistab, et suundumus on suureneva autonoomia poole.

Rahvusvaheliste kraadiõppekavade arvukuselt ja nende rahvusvahelises pakkumises on neljast kõige edukam ilmselt Warwick. Ka Maastricht kaasab suurel hulgal välisüliõpilasi ning üha enam kraadiõppesse.

Kõigi jaoks on suureks prioriteediks teadusuuringud ja rahvusvaheline teaduskoostöö. Warwick on loonud hulga erialakeskusi ja valdkondadevahelisi õppekavu, millest mõnedki lähtuvad ülikooli algaastate põhivaldkonnast - matemaatikast. Singapuril on suurepärase koostöö mõne maailma juhtiva ülikooliga, mis algselt avaldus õppejõudude ja üliõpilaste vahetustena, kuid hiljuti kasvas üle tipptasemel teadustööks.

Kuigi ükski neist kriteeriumidest ei anna maailmaklassi mõõtmise võrdlusindeksit, võib neist abi olla tegevuse ja investeerimise prioriteetide seadmisel, kui kaalutakse oma pühendumissoovi ja investeerimisvõimalusi kõigi seitsme teema raames.

7. Järeldused ja tähelepanekud

- Kõrgkoolidevaheline konkurents tudengitele ja töötajatele tiheneb, üliõpilastel tuleb ühe enam hariduse eest ise maksta ning nad muutuvad mobiilsemaks ja kvaliteedi suhtes nõudlikumaks.
- Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise kvantitatiivseks eesmärgiks võiks olla kõrgharidussektori kahanemise vältimine.
- Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise kvalitatiivseks eesmärgiks võiks olla riigile olulistes valdkondades (nt IKT) positiivse diskrimineerimise teel ülikoolidevaheliste tipp-keskuste ehitamine.

7.1 Kõrghariduse tulevikutrendid ja nende võimalik mõju

Kõrghariduses osalemise määr

Suuremates OECD maades on kõrghariduses osalemise määr¹²⁸ jäänud püsima 40 ja 50 protsendi vahele. Kuid enamikes madalama ja keskmise sissetulekuga riikides jätkub selle kasv. Näiteks Hiina, kus praegu on see määr umbes 20 protsenti, plaanib järgmise kümne aasta jooksul selle kasvu kuni 30 protsendile. Samasugust suundumust võib näha ka Malaisias, kus kavatsetav eesmärk on 40 protsenti. Indias on kõrghariduses osalemise määr kõigest 10 protsenti ning valitsus teatas plaanist tõsta see 2015. aastaks 15 protsendile ja 2020. aastaks 20 protsendile¹²⁹. See tähendab, et aastaks 2015 tuleb luua ligi viis miljonit uut õppekohta. Samasugune vajadus on ka Lõuna-Aasia ja Aafrika riikides.

Et enamik riike peab kõrghariduses osalemise laiendamist tähtsaks, ennustatakse nõudluse kasvu õppekohtade järele ka Ladina-Ameerikas ja Lähis-Idas.

Suuremates OECD riikides on üliõpilaste üldarvu ja üliõpilaste vanusegruppi kuuluvate elanike üldarvu suhe 40-50%.

Austraalia IDP ja Briti Nõukogu uuringud, mida mainiti eespool (5. peatükis), näitasid, et tulevane välisüliõpilaste mobiilsuse kasv pärineb Aasiast. Et rahvusvahelist õpet otsivate üliõpilaste arv riigis on umbkaudu proportsionaalne kodumaal õppivate üliõpilaste arvuga, siis mida rohkem üliõpilasi kodumaal õpib, seda suurem on nende rahvusvaheline mobiilsus; järelikult, kui Aasias kasvab kodumaal õppivate üliõpilaste arv kõige rohkem, on sealt ka kõike rohkem välisüliõpilasi tulemas. Samasugune ligilähedane suhe on ka SKP kasvuga: mida kõrgem on riigi SKP kasvumäär, seda suurem on sellest riigist pärinevate välisüliõpilaste osakaal.

Kuigi sageli arvatakse, et suurendades kõrghariduse õppekohtade arvu riigis (nt Hiinas), väheneb selle riigi üliõpilaste arv, kes on huvitatud välisõpingutest, kuid seda ei ole üldiselt täheldatud. Ilmneb aga muutus nõudluse mudelites, näiteks põhiõppelt magistri- ja doktoriõppele, välismaal õppimisele ja üliõpilasvahetustele.

¹²⁸ Kõrghariduses osalemise määr (*Gross Enrolment Rate, GER*) on riigi üliõpilaste üldarvu ja üliõpilaste vanusegruppi (tüüpiliselt 18–23 aastased) kuuluvate elanike üldarvu suhe.

¹²⁹ Pawan Agarwal, *Envisioning the Future*, London: Sage 2009.

Kuigi eelnimetatud suundumustest on ka kõrvalekaldumisi (näiteks Brasiilia, kus riigi SKP-d ja üliõpilaste arvu arvestades on välismaal õppivaid üliõpilasi eeldatavast palju vähem), annavad need andmed teatud ettekujutuse rahvusvahelise mobiilsuse tulevastest suundumustest.

Demograafilised muutused

Sündimuse languse mõju on tuntav juba paljudes maailma tööstusriikides; kõrghariduses avaldub see üliõpilaste arvu kahanemises. Siiani on Jaapan ainus suurem OECD riik, kus on tegemist kõrghariduse liigpakkumisega, kuid teised riigid on talle järgnemas. Ameerika Ühendriigid ja Suurbritannia on siiani ainsad suuremad OECD riigid, kus sündimus ei vähene või ei püsi suremusega samal tasemel.

Hiinas hakkab ühe-lapse-poliitika mõju tunda andma umbes 2015. aastal, mil kõige enam mõjustatud vanuserühm jõuab üliõpilasikka. Sellega toimetulekuks püüab Hiina valitsus suurendada üliõpilaste kõrghariduses osalemise määra. Praegu on veel raske tulemusi ennustada, kuid on märke, et Hiina üliõpilaste rahvusvaheline mobiilsus jääb samale tasemele või langeb õige pisut – kuid neid on endiselt väga palju, arvestades, et praegu õpib välismaal üle 400 000 Hiina üliõpilase.

India ja teiste Lõuna-Aasia riikide rahvastikus on toimunud nooremate vanuserühmade hüppeline kasv, mille arvatavaks tulemuseks on lisanõudlus kõrghariduse õppekohtade järele umbes aastal 2016. Demograafiast tingitud nõudluse kõrval sunnib uusi õppekohti looma ka valitsuse avaldatud poliitika suurendada kõrghariduses osalemise määra järgmise viie aasta jooksul kuni 15 protsendini või selle lähedale. Samasugust arengut võib näha ka Aafrika väiksema sissetulekuga riikides.

Uued kõrghariduse pakkumise meetodid

Nii kodumaise kui ka rahvusvahelise kõrghariduse pakkumise meetodites toimuvad kiired muutused. Arvestades, et veebi aktiivne kasutamine ja selle suur rahvusvaheline ühenduvus on toimunud vaid viimase kümne aasta jooksul, mõjutab haridust toetava uue riistvara, tarkvara, seadmete mobiilsuse ja platvormide kiiresti muutuv kättesaadavus kindlasti hariduse pakkumise viise suuresti.

Raske on kujutleda kampusepõhise kõrghariduskogemuse kadu, kuid selle piirjooned kindlasti ähmastuvad. Paratamatult rakendatakse innovaatilise info- ja kommunikatsioonitehnoloogia pakutavaid võimalusi, eelkõige hariduse tulemuslikumaks ja tõhusamaks pakkumiseks ning mastaabisäästu saavutamiseks. Avatud sisu kättesaadavuse ning paindliku ja hajusõppe kõik vormid muutuvad võimalikuks ning üliõpilased võivad paikneda igal pool maailmas.

Võimatu on ennustada, mismoodi pakutakse kõrgharidust maailmas kahekümne aasta pärast. Võib vaid ütelda, et üksnes klassiruumis toimuva õppe valitsev seisund tõenäoliselt kahaneb ja tehnoloogia muutub üha tähtsamaks.

Suundumus jätta rahastamine tarbija hooleks

Tänapäeval nõuab üha enam riike, et õppemaksu tasumise kaudu aitaksid üliõpilased vahetult kaasa kõrghariduse kulude katmisele. Suundumus kasvab, sest paljudes maades tõusevad kõrghariduse pakkumise kulud kiiresti, mille peamiseks põhjuseks on osalemise määra suurendamise poliitika. Tähelepanuväärselt tugev on see nähtus madalama ja keskmise sissetulekuga riikides.

Paljudes rikkamates riikides aga on isegi kõrghariduse massiliseks muutumise juures jäänud tõsine mure õiglase juurdepääsu pärast, sest üliõpilaskonna moodustavad just rikkamate perede lapsed ja lõpetades on neil võimalus saada suuremat sissetulekut. Kuid nende õppetoetused tulevad kogu elanikkonna maksudest.

Tagajärjeks on paljude riikide suundumus võtta üliõpilaselt kui tarbijalt õppeteenustasu. See avaldub väga väikeses õppemaksus, mida võetakse kohalikelt üliõpilastelt (nt 500 eurot mõnel Saksa liidumaal, 1800 eurot Hollandis ja 3000 Inglise naela aastas Suurbritannias) ja/või vahettegevas õppemaksus, mida võetakse välisüliõpilastelt.

Nende aastased õppemaksud on ligikaudu 10 000 eurot Hollandis, 10 000 Inglise naela Suurbritannias¹³⁰ ja üle 25 000 USA dollari USA avalikes ülikoolides¹³¹ – kasumit mittetaotlevad USA eraülikoolid võtavad kuni 50 000 USA dollarit aastas.

Üksikutes riikides ei võeta üldse õppeteenustasu, vähemalt mitte välisüliõpilastelt. Rootsi ja Soome plaanivad hakata välisüliõpilastelt teenustasu võtma ja Taani on seda juba teinud, jättes Norra ainukeseks õppemaksuvabaks Põhjamaaks. Kuid rikkamates riikides võib olla võimalus võtta mitmesuguseid riiklikke (ja subsideeritud) laenusid. Ebasoodsas olukorras olevatele ühiskonnarühmadele pakutakse toetusi ka õppemaksu ja elamiskulude katmiseks. Pange tähele, et EL liikmesriikide vahelise liikumise korral peavad teisest liikmesriigist pärit üliõpilased maksma vaid õppeteenustasu, mida see ülikool kohalikelt üliõpilastelt võtab.

Üha enam riike eeldab, et õppetasu kaudu aitaksid üliõpilased vahetult kaasa kõrghariduse kulude katmisele.

Madalama ja keskmise sissetulekuga riikides on õppeteenustasude võtmine seotud peamiselt nii kasumit taotlevate kui ka mittetaotlevate erakõrgkoolide arvu kasvuga, kuid avalikud kõrgkoolid on neis riikides tavaliselt õppemaksuvabad. Järgnevaid aastakümneid iseloomustab kindlasti (kõrgemate) õppeteenustasude kasutrend.

Riiklik rahvusvahelistumise poliitika

Valitsuste püüd tööturu nõudluse rahuldamiseks värvata kvalifitseeritud võõrtöötajad on loonud üleilmse talentide turu. Sama toimub ka ülikoolide teadurite ja õppejõududega, iseäranis STEM-ainetes. Nagu juba eespool arutati, on välisüliõpilased peamiseks oskustöötajate allikaks, seetõttu on riikide ja nende asutuste konkurentsivõimelised värbamiskavad muutunud väga oluliseks. See suundumus püsib.

Teadustegevus

Kogu maailma valitsused investeerivad märkimisväärselt teadus- ja arendustegevusse, et kasvatada teadmispõhist majandust. See kehtib Ameerika Ühendriikide ja Euroopa kohta, aga ka tärkava majandusega riikide, nagu Hiina kohta. Rahvusvaheliselt konkurentsivõimelisel ülikoolil on arenev teadusbaas ja kõik märgid kogu maailmas näitavad, et suur osa vajalikust rahast tuleb valitsuselt. Paistab, et valitsused jätkavad märkimisväärset investeerimist teadustegevusse (ja paljudes kohtades suurendavad selle rahastamist), kuid tulevikus näib see raha kindlasti tulevat rohkem konkursi korras võidetud uurimistoetuste kui lihtsa baasfinantseerimise kaudu. Enamikus EL-i liikmesriikides, Austraalias ja Ameerika Ühendriikides kasutatakse juba sellist lähenemisi viisi ning paljudes teistes riikides (nt Indias, Malaisias ja Hiinas) võetakse järk-järgult kasutusele sarnased tegevuskavad. Hiljutised USA Riikliku Teadusfondi¹³²

130 Vt Sussexi Ülikooli veebilehte: <http://www.sussex.ac.uk/study/pg/applying/feesandliving.php>

131 Vt California Ülikooli veebilehte: <http://www.universityofcalifornia.edu/>

132 <http://www.nsf.gov/recovery/>

ja Riiklike Terviseinstituutide teadaanded näitavad selgesti Obama administratsiooni kohustumist sellisteks investeeringuteks ning teistes riikides on teatatud samasugustest tegevuskavadest:

„17. veebruaril 2009. aastal kirjutas president Obama alla Ameerika taastamise ja reinvesteeringu seadusele. (The American Recovery and Reinvestment Act of 2009). See on enneolematu jõupingutus, et taaskäivitada meie majandus, luua või päästa miljoneid töökohti ja teha kauaks hooletusse jäetud probleemide lahendamiseks sissemaks, nii et meie riik 21. sajandil jõudsalt kasvaks.“

Ülikoolid hakkavad tulevikus rohkem konkureerima rahvusvaheliste asutuste (nii avalike kui eraasutuste) pakutavate uurimistoetuste saamiseks. Juba praegu konkureerivad välisülikoolid edukalt USA föderaalasutustest tuleva raha pärast ja Riiklikud Terviseinstituudid¹³³ on sõlminud välismaiste uurimiskeskustega lepinguid üle 300 miljoni USA dollari väärtuses. Ka Euroopa Liidus suurenevad liikmesriikide ja kolmandate riikide koostöö toetusrahad¹³⁴.

Nagu 3. peatükis arutati, suureneb konkureerimine parimate vanemteadurite ja kraadiõppe üliõpilaste pärast. Mõnede tippteadurite palgad võivad tõusta üle 150 000 USA dollari.

Muutuse võimalik mõju

Erasektori kasv kõrghariduses: kõigi eelnimetatud suundumuste ja poliitikamuutuste põhitulemus on nii kasumit taotleva kui mittetaotleva erasektori kui kõrghariduse põhipakkuja kasv. Enam kui 30 protsenti maailma üliõpilastest õpib erakõrgkoolis – Brasiilias ja Indoneesias on see osakaal üle 60 protsendi. Maailma erakolledžite ja -ülikoolide arvu kasvul on mitu põhjust:

- nõudluse leevendamine: ainuüksi riiklikest vahenditest ei suudeta rahuldada madalama ja keskmise sissetulekuga riikide suure hulga keskhariduse omandanute nõudlust kõrghariduse õppekohtade järele;
- reageerimine rahvusvahelisele turule: paljud eraülikoolid värbavad iseäranis rohkesti välisüliõpilasi – näiteks USA Websteri ja Schilleri ülikoolid on ehitanud oma ülikoolilinnakuid mitmesse Euroopa suurlinna;
- rahvusvahelised ettevõtted: oma rahvusvahelist portfooliot kasvatavad eelkõige USA hariduse eraettevõtted. Ettevõtte Laureate Education on kindla Ladina-Ameerika äri kõrval ostanud mitmeid kõrgkooli Prantsusmaal, Šveitsis ja Hispaanias. Kaplanil on partnerlussuhted mitme Briti kõrgkooliga, et pakkuda välisüliõpilaste värbamise teenust ning ettevalmistuskursuseid ülikooli astumiseks, kaasa arvatud inglise keele õpet.

Tahaksime siiski rõhutada, et erasektori ja eriti selle kasumit taotleva osa kasv on tuntav peamiselt kolmanda taseme hariduse õppetegevuses, eeskätt kõrghariduse esimesel astmel. Me ei usu, et kasumit taotlev teenusepakkuja võiks lühema või keskmise aja jooksul kujundada tugevat teadusülikooli.

Nõudlikumad üliõpilased: hariduse eest ise maksvad üliõpilased on loodetud teenuste suhtes kindlasti nõudlikumad. Nad on veebipäevikute ja muude teavet jagavate veebilehtede kaudu üksteisega ühenduses ja nad saavad rahvusvaheliselt võrrelda hindu ja

133 'UK-US Higher Education Partnerships: Realising the potential' Authors: Neil Kemp and Christine Humfrey. PM12 Connect (UK).

134 <http://ec.europa.eu/research/index.cfm?lg=en>

soodustusi ning kõrgkooli tugevaid ja nõrku külgi. Pealegi on paljud üliõpilased IT potentsiaalset oma õpingutes teadlikumad kui nende õpetajad. Nad eeldavad uuendustele suuremat ligipääsu ja nende rakendamist õpetamisel ja õppimisel.

Suurem konkurents: üha tihedama konkurentsi tekkimisele annab hoogu püüd värvata parimaid üliõpilasi (ja töötajaid) ning täita kohalike üliõpilaste arvu vähenemisest tingitud vabu õppekohti. Nagu igal konkurentsivõimelisel turul, kus pakkumine on piiratud, tuleb edu nimel rohkem investeerida turustusse ja õppekavaarendusse.

Akadeemilise personali koolitamine:

kogu maailmas kasvab kiiresti vajadus koolitada uute avalike ja eraülikoolide jaoks uusi akadeemilisi töötajaid. Paljud riigid nõuavad, et akadeemilisel töötajal peab olema doktorikraad või sellele vastav kvalifikatsioon – see on ainuke kvaliteedihindamise kergesti kontrollitav parameeter. Sellel on tohutu tähendus doktorantide juhendamise jaoks. Näiteks on arvestatud, et nõudluse kasvu tõttu kõrghariduse õppekohtade järele vajab India järgmise viie aasta jooksul veerand miljonit uut akadeemilist töötajat, kuid olemasolevates India ülikoolides on teaduskraadiõppe üliõpilaste koolitus väga piiratud. Samasugune on olukord ka mujal maailmas. Selles nõudluses peitub suur probleem – ja tohutu võimalus.

Nõudluses vähemalt doktorikraadi järele peitub suur probleem ja samas võimalus ülikoolidele.

Nõudlus kraadiõppe ja kutsekvalifikatsioonide järele: kõrghariduses osalejate arvu suurenemise tagajärjel tuleb tööturule rohkem inimesi, kes on läbinud kõrghariduse esimese astme. Üks viis konkurentsis püsida on omandada mingi kvalifikatsioon kõrghariduse järgmisel astmel. Kuigi mõni võib selles näha Ronald Dore'i uuringu „The Diploma Disease“¹³⁵ 21. sajandi edasiarendust, on see paljude ülikoolide jaoks kogu maailmas suur võimalus – nagu juba 5. peatükis Suurbritannia kohta kirjeldati.

Teadustegevuse rahastamine: et suureneb ülikoolide arv, kes soovivad saada rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliseks, tiheneb ka konkurents uurimisrahade pärast. Kuid see avab uued võimalused rahvusvaheliseks teaduspartnerluseks kui vahendiks, et luua uusi valdkondadevahelisi lähenemisviise ja astuda koostööse maailmaklassi teadusrühmadega olenemata nende asukohast.

Marginson¹³⁶ esitas üldise hinnangu üleilmastumisega seotud võimaliku poliitika ja muude tähenduste kohta ning selle võimaliku mõju kohta kõrgharidusele:

„Kõrghariduse üleilmastumise tulevasi arengusuundi on raske ennustada. Selles on palju muutujaid ning metapoliitika küsimusi ja teemasid. Muutujateks on võimu suurenemise võimalus üleilmases kõrghariduses, inimeste, info ja ideede tulevane liikumine, üleilmsetes vahetustes kasutatav keel ja kultuurilise paljususe määr ning tulevased akadeemilise töö vormid. Metapoliitika küsimused hõlmavad kõrghariduse multilateraalsuse evolutsiooni, kõrghariduse euroopastumist ja muid piirkonnastumise vorme, ning mil määral riiklike ja multilateraalsete foorumite poliitika kutsub esile suunitlust riikliku ja üleilmse inklusiivsuse poole, mis on vastuseks üleilmsete arengusuundade ja riiklike reageeringute põhjustatud suunitlusele bifurkatsiooni ja stratifikatsiooni poole. Lähima aja küsimused hõlmavad ülikoolide järjestamisega seotud poliitikat ja kõrgelt tasustatavate teadurite turu arengut.“

¹³⁵ Ronald Dore, *The Diploma Disease*, Berkeley: University of California Press 1976.

¹³⁶ Simon Marginson and Marijk van der Wende, *Globalisation and Higher Education*, OECD 2007.

7.2 Tähelepanekud Eesti kohta

Selle uuringu ülesanne oli esitada ülevaade ja analüüs tugeva rahvusvahelise suunitlusega ülikooli loomise maailma kogemuse kohta. Ülesanne ei sisaldanud Eesti kohta soovitude andmist. Siiski, johtuvalt uuringu tulemustest võib välja tuua mõned Eesti jaoks olulised momendid.

Kui vaadata Eesti kõrghariduse tulevikku, siis on oluline kaks asja lahus hoida. Üks on seotud üksnes kvantiteediga ehk teisiti öeldes kolmanda taseme hariduse kui tervikuga. Teine on seotud rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliste ülikoolide või vähemalt ühe sellise ülikooli loomisega. See on kvalitatiivne.

Kvantiteet: Eesti kõrgharidussektor

Eesti kõrgharidussektor ei tohi ühelgi juhul kahaneda, et toetada ja aja jooksul edendada Eesti teadmispõhist majandust. Praegune maht on vajalik, et toota riigile tulevikus vajaminevat kvalifitseeritud inimressurssi. Arvestades vähetõotavat demograafilist suundumust ei ole see võimalik kohalike üliõpilaste osakaalu tõstmisega (rahvusvaheliste standardite järgi on

Eestil tuleb kõigile astmetele kaasata praegusest ohkem välis-üliõpilasi, k.a doktoriõppesse.

see juba niigi suur). Seetõttu tuleb Eestil paratamatult kaasata praegusest rohkem välisüliõpilasi (kõigile astmetele, kaasa arvatud doktoriõppesse). Meie esimene tähelepanek seoses kvantiteediga oleks seetõttu rahvusvahelistumise vajadus. Muu hulgas kuuluks siia alljärgnev:

- kindlaks teha Eesti jaoks olulisemad sihtturud üliõpilaste värbamiseks, st need turud, kus tõenäosus eduks oleks kõige suurem (sihtriigid);
- kindlaks teha tähtsaimad ainevaldkonnad (riigi huvidest lähtudes), kuhu välisüliõpilasi kaasata;
- turu-uuring, mis aitaks kahe eelmise ülesande täitmist;
- edendada Eesti kõrgkoolide ja Eesti kõrgharidussüsteemi rahvusvahelise turunduse ja kommunikatsiooni strateegiat, keskenduda kahele eelnimetatule, mis hõlmab ka hästi välja arendatud tootemarki, reklaamivaid veebilehti, üritusi sihtriikides (kampaaniad) ja võimaluse korral minimaalset alalist kohalolekut sihtriigis;
- olemasolevale toetudes edendada inglise keeles õpetatavate kõigi kõrgharidusastmete õppekavu;
- olemasolevast lähtudes arendada stipendiumikavu;
- leebed riiki sisenemine ja viisanõuded;
- kõrgkoolid, kes näitavad üles avatust Eestis õppimisest huvitatud välisüliõpilaste vastu.

Rahvusvahelistumises nagu muudeski valdkondades alustavad paljud riigid uute algatuste plaanidel sellest, et kõigepealt visatakse laps vanniveega välja. Eestil on vundament, millele ehitada. Meie tähelepaneku kohaselt tehakse tublit tööd, eriti mis puutub rahvusvahelistumisse. Tuleks jätkata eelnimetatud meetmete arendamist.

Endiselt seoses kvantiteediga, kuigi mitte rahvusvahelistumisega seotult, võib täheldada, et kõigi jõupingutuste koondamine Eesti teadusülikoolidele rahuldaks vaid osa vajadusest. Otsustamata selle üle, kas riigi praegune teaduspõhiste ülikoolide ja õpetamispõhiste kolledžite ning avalike ja erakõrgkoolide osakaal on kohane. Kuid võib väita, et vertikaalselt kihiline ja horisontaalselt mitmekesine süsteem, mida iseloomustavad mitmed eripärasused, on osutunud peaaegu iga riigi ja majanduse puhul õigeks valemiks. Selline mitmekesine süsteem on vajalik vundament, kuhu ehitada ambitsioonikaid ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimelisi kõrgkoole.

Kvaliteet: rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised ülikoolid

On kahtlane, kas 1,3 miljoni elanikuga riik (mille elanike arv pealegi langeb) suudab või tal oleks soovitatav proovida luua sellist rahvusvaheliselt konkurentsivõimelist ülikooli, nagu kirjeldati uuringu 3. ja 6. peatükis, juba ainuüksi tohutu rahahulga pärast, mis see nõuaks. Kindlasti puudutab see uue ülikooli loomist päris algusest peale. Juba eespool korduvalt nimetatud põhjustel ei ole ka suurt mõtet riigi kahe tähtsama teadusülikooli liitmisel. Väiksemate kõrgkoolide liitmist ühega neist võib teha või mitte, kuid tulemus ei anna ühelgi juhul vajalikku kriitilist massi.

Uuringu tulemustest johtuvat võiks Eesti klastrimudeli järgi luua teatud arvu üksikute valdkondade tippkeskusi.

- Nende loomiseks tuleb kindlaks teha riigi põhivajadused, kuid mis tõenäoliselt arvestaksid olemasolevaid tugevaid valdkondi, nagu näiteks IKT, ning lähtuksid nendest.
- Uuring näitab, et neid võiks ja peaks siduma olemasolevate teadusülikoolidega, kuid nad võivad olla ka osaliselt iseseisvad (autonoomsed), kui tundub, et ülikooli õiguslik raamistik ja tingimused ei anna tippkeskustele vajalikku paindlikkust.
- Kasuks tulevad tihedad kontaktid asjaomase valdkonna eraettevõtetega või eelistatavalt isegi nende ametlik kaasosalus, eeskätt rakenduslike valdkondade, nagu IKT puhul.
- Sellistele keskustele on rahvusvaheline koostöö eluliselt tähtis, kuid isegi parem võiks olla mingis vahetumas vormis seotus rahvusvaheliste asutustega või nende kaasosalus, näiteks Läänemere maade (või kaugemate riikide) sobivate juhtivate uurimiskeskuste osalus.

Peale eelnimetatud spetsiifiliste meetmete näitab raport, et isegi väga kõhna avaliku rahakoti korral on äärmiselt oluline kõrghariduse riiklikku rahastamist mitte vähendada. Eesti olemasolevaid teadusülikoole ei tohi lasta laostuda mitte ainult seetõttu, et nad võiksid olla eespool visandatud struktuuride kaasomanikud, vaid et nad jätkavad riigile vajalikku teadustegevust. Tippteadus ei arene kuskil ilma tugeva riikliku toetuseta, eelkõige 21. sajandi teadmistepõhisele majandusele elutähtsates STEM-ainetes.

Muu maailma kogemus näitab, et Eesti võiks alustada või laiendada praegust tegevust järgmiste meetmete abil:

- projektid, nagu Saksa algatus tipptaseme saavutamiseks või Hiina ja Korea näited, mis annavad konkursi korras olemasolevate (aga ka äsja asutatud) teadusülikoolide hoolikalt valitud keskustele/instituutidele mitme aasta jooksul suuri uurimistoetusi, ning Eesti puhul oleks tõenäoliselt parim seda teha riigile olulistes valdkondades (positiivne diskrimineerimine);
- projektid, mille eesmärk on parimate välismaal töötavate Eesti teadlastega kontakti pidada ja isegi tähtsam, neid tagasi meelitada (algatus ei peaks hõlmama ainuüksi vanemteadureid, vaid isikuid järeldoktorantuurist alates). Valitud juhtudel võiks seda laiendada „kinnihoidmise“ meetmetega, et hoida riigis tippteadlasi, kes muidu võiksid emigreeruda;
- noorte teadlaste, eeskätt doktorantide koolituse edasine täiustamine, selleks tugevdada olemasolevaid ja luua uusi kraadiõppekoole ning parandada teadlaskarjääri võimalusi. Kraadiõppekoolidel peaksid olema tihedad rahvusvahelised kontaktid ja nad peaksid võimaldama üliõpilastel veeta osa teaduskoolituse ajast välismaal või seda neilt nõudma. Need koolid peaksid kaasama ka välisdoktorante;

- juhtivate riikide, nagu Ameerika Ühendriikide ning Põhja- ja Lääne-Euroopa ülikoolidega ja teaduskeskustega strateegiliste liitude loomise soodustamine ja võimalusel nende rahaline toetamine.

Muu maailma kogemus näitab ka, et nii mitmekesiste meetmete kasutuselevõtt õnnestub vaid juhul, kui kõik peamised huvirühmad suudetakse panna neisse uskuma. Tegijate hulka kuuluksid asjaomased ministriumid (vähemalt majandusministeerium ja haridusministeerium), olemasolevad ülikoolid, kolledžid ja uurimiskeskused, nende esinduskogude kaudu ka teadusnõukogud ja rahvusvahelistumisega tegelevad spetsialistide komisjonid ning ettevõtlussektor. Osapoolte koosolekuid võiksid juhtida president või peaminister, demonstreerimaks ilmekalt, et kõrgharidus ja selle edendamine on olulise tähtsusega riiklik küsimus.

Eesti võiks põhjalikumalt uurida oma üliõpilaste liikumise edukust ja ebaedukust ning võib-olla täpsustada käsitlusviisi, et parandada tulemuslikkust suurendamaks tulevast mõju. Tuleks vaadelda mitmeid küsimusi, nagu:

- Kas üliõpilased tulevad tagasi Eestisse tööle ja kui ei, siis kas nende ränne on ajutine või pika-ajaline?
- Kui palju välismaale suunduvatest üliõpilastest Eestisse naaseb (vahetult pärast õpinguid või hiljem) ning kui suur on naasnute panus Eesti kõrgkoolide, ühiskonna ja majanduse arengusse?

Lisa: kasutatud kirjandus

- Academic Ranking of World Universities (ARWU): <http://www.arwu.org/>
- Pawan Agarwal, *Envisioning the Future*, London: Sage 2009.
- Philippe Aghion et al., *Higher Aspirations. An Agenda for Reforming European Universities*, Brueghel Blueprint volume V, Brussels 2008.
- Philip Altbach: "Globalization and Forces for Change in Higher Education", *International Higher Education*, no. 50 (Winter 2008).
- Philip Altbach, Jorge Balan (eds.), *World Class Worldwide: Transforming Research Universities in Asia and Latin America*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press 2007.
- Philip Altbach, "Empires of Knowledge and Development", in: Philip Altbach, Jorge Balan (2007).
- American Council on Education, *Internationalizing the Campus: A User's Guide*, Washington 2003.
- Will Archer, *The New Seekers at Rethinking Higher Education*, Paper presented at the conference The Practice of Internationalisation, London, March 2008.
- Sophie Arkoudis et al., *The Impact of English Language Proficiency and Workplace Readiness on the Employment Outcomes of Tertiary International Students*, University of Melbourne, Centre for the Study of Higher Education, 2009.
- Eric Beerkens, *Beerkens' Blog*: <http://blog.beerkens.info>.
- Bertrand Bellon, "The Restructuring of the French National System of Research vis-à-vis the World-class Universities", in: Jan Sadlak, Liu Nian Kai (2009)
- Anthony Böhm et al., *Global Student Mobility 2025*, IDP Education Australia 2002.
- Anthony Böhm, Neil Kemp: *Vision 2020: Forecasting International Student Mobility*, British Council and IDP Education Australia 2004.
- Bologna Process 'Stocktaking Report 2009, (http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf).
- Gnanara Chellaraj et al. *The Contribution of Skilled Immigration and International Graduate Students to U.S. Innovation*, World Bank Policy Research Working Paper No. 3588, May 2005.
- Committee on Science, Engineering, and Public Policy, *Policy Implications of International Graduate Students and Postdoctoral Scholars in the US*, 2005.
- Michael Conlon, "Performance Indicators: Accountable to Whom?", *Higher Education Management and Policy*, vol. 16, no 1, 2004 (OECD).
- Hans de Wit, "Changing Rationales for the Internationalization of Higher Education", *International Higher Education*, Spring 1999
- Hans de Wit, *Strategies for Internationalisation of Higher Education, A Comparative Study of Australia, Canada, Europe and the United States of America*, Amsterdam: EAIE 1995.
- Alison Doorbar, *The Asian Student of 2005*, Policy update provided by JWT UK (2005).
- Ronald Dore, *The Diploma Disease*, Berkeley: University of California Press 1976.
- Ronald G. Ehrenberg, *Graduate Education, Innovation and Federal Responsibility*, ORAU/CGS Conference on Graduate Education and American Competitiveness, Washington DC, March 9, 2005.
- G. Elkin, F. Devjee, J. Farnsworth., "Visualising the 'internationalisation' of universities", *International Journal of Educational Management*, 2005, 19(4).

- John Fielden, *Global Horizons for UK Universities*, CIHE 2007.
- Thomas L. Friedman, *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, 2005.
- Alan Gilbert (on the University of Manchester): <http://www.oecd.org/dataoecd/52/18/41058966.pdf>.
- Song Gilsun, "Korean Initiatives Promoting World-class Universities and the Performance of the Seoul National University", in: Jan Sadlak, Liu Nian Cai (2009).
- Madeleine F. Green, *Measuring Internationalization at Research Universities*; Washington: ACE 2005.
- Harvard University Presidential Address: <http://news.harvard.edu/gazette/story/2007/02/harvard-presidential-announcement-remarks-by-president-elect-drew-g-faust/>
- Leslyanne Hawthorne, *The Impact of Economic Selection Policy on Labour Market Outcomes for Degree-Qualified Migrants in Canada and Australia*, Institute for Research on Public Policy (Canada) in *IRPP Choices*, vol. 14, no. 5 May 2008.
- Institute of International Education, *Open Doors 2009*, New York 2009.
- International Comparative Performance of the UK Research Base*; (September 2009) Evidence Ltd., for Department for Business, Innovation, and Skills and 'International Partnerships of Research Excellence: UK-USA Academic Cooperation; Gareth Roberts (2006), Wolfson College, Oxford. (www.wolfson.ox.ac.uk/UK-US-Academic-Collaboration).
- Geraint Johnes, *The Global Value of UK Education and Training Exports*; 2004 (for the British Council).
- Maria Kelo, *Support for International Students in Higher Education. Practice and Principles*, Bonn: Lemmens 2008 (ACA Papers on International Cooperation in Education).
- Maria Kelo (ed.), *The Future of the University*, Bonn: Lemmens 2006 (ACA Papers on International Cooperation in Education).
- Neil Kemp, Tim Rogers, *Towards a Danish International Higher Education Strategy*; Copenhagen: CIRIUS 2006.
- Neil Kemp et al., *The UK's Competitive Advantage*, 2008.
- Neil Kemp, "Funding the Internationalisation of Higher Education", in: Maria Kelo, *Beyond 2010. Priorities and Challenges for Higher Education in the Next Decade*. Bonn: Lemmens, 2008 (ACA Papers on International Cooperation in Education).
- Neil Kemp and Christine Humfrey, *UK-US Higher Education Partnerships* (in publication).
- Clark Kerr, *The Uses of the University*, Cambridge: Harvard University Press 2001.
- Ki-Seok Kim & Sunghee Nam, "The making of a world-class university at the periphery", in: Philip G. Altbach, Jorge Balan (2007).
- Jane Knight, Hans de Wit, *Internationalisation of Higher Education in Asia Pacific Countries*, Amsterdam: EAIE 1997.
- M. Lawley, Dennis Blight, *Reasons for Choice of an Overseas Study Destination*, IDP Education Australia 1998.
- Pamela Lenton, *The Value of UK Education and Training Exports: an Update*, University of Sheffield for the British Council: September 2007.
- Nian Cai Liu, "Research Universities in China. Differentiation, Classification and Future World-class Status", in: Philip Altbach, Jorge Balan (2007).
- Simon Marginson, "Global University Rankings: Where to from Here?", *Asia-Pacific Association for International Education*: National University of Singapore (March 2007).
- Simon Marginson, "Global Position and Position Taking: The Case of Australia"; *Journal of Studies in International Education*, Vol. 11 No. 1, Spring 2007 5-32.
- Simon Marginson, "Open Source Knowledge and University Rankings", *Thesis Eleven*, Number 96, February 2009
- Simon Marginson, Marijk van der Wende, "To Rank or To Be Ranked: The Impact of Global Rankings in Higher Education"; *Journal of Studies in International Education*, Vol. 11 Fall/Winter 2007.

- Simon Marginson, Marijk van der Wende, *Globalisation and Higher Education*, Education Working Paper No. 8 OECD, Paris 2007.
- Jan-Miguel Martinez, Francisco-José Mora and José-Gines Mora, "Strategies for Developing a World-class University in a Complex Context: the Case of the Valencia University of Technology", in: Jan Sadlak, Liu Nian Kai (2009).
- Tim Mazzarol, Geoffrey N. Soutar, "Push-pull" Factors Influencing International Student Destination Choice"; *International Journal of Educational Management*, vol. 16, issue 2, 2002.
- V. Lynn Meek, Dianne Davies, "Policy Dynamics in Higher Education and Research: Concepts and Observations", UNESCO Forum on Higher Education 2009.
- NAFSA: <http://www.nafsa.org/knowledgecommunity/default.aspx>.
- National Science Foundation: <http://www.nsf.gov/recovery/>
- Nottingham University (in Malaysia): <http://www.nottingham.edu.my/Pages/default.aspx>.
- Barbara Kehm, "Germany: the Quest for World-class Universities", *International Higher Education*, no. 57, fall 2009.
- Jane Knight, "Internationalization: Unintended Consequences?"; *International Higher Education*, no. 54, Winter 2009.
- Jane Knight., "Updating the Definition of Internationalization", *International Higher Education*, 33, Fall 2003.
- OECD, Assessment of Higher Education Learning Outcomes: http://www.oecd.org/document/22/0,3343,en_2649_35961291_40624662_1_1_1_1,00.html
- Kris Olds, "'Global Assemblage: Singapore, Foreign Universities and the Construction of a 'Global Education Hub'": *World Development*, vol. 35, no. 6, pp. 959-975, 2007.
- Nicola Owen et al, *Elite Scientist and the Global Brain Drain*, The Warwick Economic Paper Series (TWERPS), 825, 2007.
- Mark C. Regets, "Research Issues in the International Migration of Highly Skilled Workers: A Perspective with Data from the United States", National Science Foundation Working Paper SRS 07-203, June 2007.
- Sir Gareth Roberts, *International Partnerships of Research Excellence: UK-USA Academic Collaboration*, University of Oxford: Wolfson College 2005.
- Jan Sadlak, Liu Nian Cai (eds.), *The World-class University and Ranking. Aiming beyond Status*, Bucharest: CEPES 2007.
- Jan Sadlak, Liu Nian Cai (eds.), *The World-class University as Part of a New Higher Education Paradigm*, Bucharest: CEPES 2009.
- Jamil Salmi, *The Challenge of Establishing World-class Universities*, Washington: World Bank, 2009.
- Peter Scott, "Massification, Internationalization and Globalization" in, *The Globalization of Higher Education*, The Society for Research into Higher Education/Open University Press, Buckingham 1998, pp. 108-129.
- Tim Scroop et al., "The Pursuit of 'Scale and Focus' at the University of Adelaide", in: Jan Sadlak and Liu Nian Cai (2009).
- Tony Sheil, "Implications of World University Rankings for the National and Institutional Research Strategies of Small Developed Nations", in: Jan Sadlak, Liu Nian Cai (2009).
- Swedish National Agency for Higher Education (Högskoleverket), *Ranking of universities and higher education institutions for student information purposes?*, Stockholm 2009.
- THE-QS World University Rankings: <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2009/results>.
- Eric Thomas, *Entrepreneurship Education and Internationalisation*; Paper presented at the Annual Conference of America's Association of Collegiate Business Schools and Programs (Chicago, 2006).

- K. Thorn, L.B. Holm-Nielsen, *International Mobility of Researchers and Scientists - Policy Options for Turning a Drain to a Gain*, UNU-WIDER, Helsinki 2006.
- Karine Tremblay, "Academic Mobility and Immigration", *Journal of Studies in International Education*, vol. 9, no. 3, 196-228, 2005.
- Alex Usher, Massimo Savino, *A World of Difference: A Global Survey of University League Tables*, Educational Policy Institute (2006).
- Anthony F.J. van Raan, *Size, Rankings and Bibliometrics*, Paper presented at the joint OECD/Nordic Universities Association conference, Reykjavik, June 4-7, 2008.
- Bernd Wächter, Friedhelm Maiworm, *English-Taught Programmes in European Higher Education. The Picture in 2007*, Lemmens: Bonn 2008 (ACA Papers on International Cooperation in Education).
- Bernd Wächter, Franziska Muche, *Perceptions of European Higher Education in Third Countries*, European Commission: Luxembourg 2006.
- Andrew Williamson and Janet Ilieva, *Forecasting International Student Demand*; Paper presented at the Going Global 3 Conference, London 2008.
- Akiyoshi Yonezawa, "The New Direction of Japanese Higher Education Policy", Jan Sadlak, Liu Nian Cai (2009).

TÖÖVÄLJAVAADED
UNIKAALSUS
ELUKESKKOND
STIPENDIUM
TUNNUSTATUS

Vaata lisaks:

Eesti Kasuvisioni võtmevalikute "kvaliteetse hariduse kättesaadavus" ja "väliskeskfond talentidele" tööühma videod, selgitusi jagab Mati Heidmets.

<http://www.arengufond.ee/videocasts/videocast1858/>

<http://www.arengufond.ee/videocasts/videocast1859/>

Eesti Arengufond
Tornimäe 5, 10145 Tallinn
Tel 616 1100
info@arengufond.ee
www.arengufond.ee

TULEVIKUIDEEDE KOHTUMISPAIK